

З Ь М Е С Т

	Стар.
Я. Колас. Калгаснае (вершы)	3
К. Уласюк. Зайздрасць (апавяданьне)	9
Я. Вазёрны. У паход (ліро-пэма)	32
П. Галавач. Вінаваты (апovesьць, канец)	35
Н. Вішнеўская (верш)	63
І. Гурскі. Качагары (драма)	65
А. Аляксееў. Ёлія (верш).	84
У. Даўгапольскі. Каля адчыненай брамы (урыўкі з роману)	85
А. Юдэльсон. Вітаньне (верш)	108
Т. Алесін. Крыкі машын (вершы).	109

На вялікай будоўлі.

Іл. Барашка. Нарысы з фронту калектывізацыі.	111
--	-----

К р ы т ы к а

Барашка. Сёньня папутніцкае літаратуры (нататкі).	125
---	-----

З-за межаў.

На фронце пролетарскай літаратуры Баўгарыі.	129
---	-----

Публіцыстыка.

Л. Бэндэ. Старое пытаньне на новым этапе	135
--	-----

Бібліографія.

У. Садура. Полюмя № 1	140
Н. Кабакоў. Ёл. Барашка—Рыгор Галота	142
Н. Кабакоў. Л. Чарняўская—Апавяданьні	143
Хв. Шынклер. Е. Мікуліна—Спаборніцтва мас	144
Барыс М. Бібліотэка калгасьніка	144
Сярэдні Ф. „Гарт“	145

Гумар.

Сабасьцяян Старобінскі. Пароды	146
--	-----

Х р о н і к а.

ПРОЛЕТАРЫ УСІХ КРАЁЎ, ЗЛУЧАЙЦЕСЯ!

МАЛАДНЯК

ЛІТАРАТУРНА-МАСТАЦКАЯ І ГРАМАДЗКА-ПОЛІТЫЧ-
НАЯ ЧАСОПІСЬ—ОРГАН БЕЛАРУСКАЙ АСОЦЫЯЦЫІ
■ ■ ■ ПРОЛЕТАРСКИХ ПІСЬМЕНЬНІКАЎ ■ ■ ■

ПАД РЭДАКЦЫЯЙ

ІЛ. БАРАШКІ, П. ГАЛАВАЧА, А. ЗВОНАКА,
В. КАВАЛЯ, Я. ЛІМАНОЎСКАГА, А. МОРКАЎКІ,
А. СЯНЬКЕВІЧА

ГОД ВЫДААННЯ ВОСЬМЫ

КНІЖКА
ТРЭЦЯЯ

Цэнтральны ~~государственный~~ архив
литературы и искусства БССР
Библиотека Инв. № 1911-А

САКАВІК

ЦЕНТРАЛЬНЫЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ
АРХИВ-МУЗЕЙ ЛИТЕРАТУРЫ
И ИСКУССТВА БССР
Библиотека ИНВ. № 69

Надрукавана ў друкарні
„ПАЛЕСДРУК“, Гомель.
Зак. № 1809—1500 экз.
Галоўлітбел № 1608.

Калгаснае

I. Старой вёсцы

Убогая, старая вёска!
Ты ў рызманох, ты ўся ў саломе.
Пануе цемра ў тваім доме.
А ты стаіш на пераломе,
Шкадуеш выцвіўшай палоскі.

Вякамі доўгімі гарліва
Пад звон гнусавай стромкай вежы
Ты вартавала свае межы.
Зямлю саха і смык мярэжыў,
А што ты мела з свайго жніва?

Гібела,гнулася ў прыгоне
Пад вечным страхам і смугою,
Сама сабе была рабою—
Зямля валодала табою,
А ты была ў яе палоне.

Твае сыны і твае дочки
Жылі, як чэрві, ў брудзе, пылу
Ды марнавалі сваю сілу.
Зямля-ж за працу так дарыла,
Што беглі вон з яе ўпрыхкі.

Аб чым-жа смуцішся, старая?
Ці так надбала ты багацьця
У цемры вечнага пракляцця?
Дык сьмела ўперад, сьмела, брацьце!
Жыцьцё старое адмірае!

Чаго жалець табе, гаротнай?
Загонаў, дзе цвіце сурэпа,
Смыка, сахі, сярпа і цэпа,
Каб так чапляцца за іх сьлепа?
Пара іх кінуць беззваротна!

Зірні наперад зоркім вокам
 У наша сённяшняе раньне...
 Вітай дня новага сьвітаньне,
 Ідзі машынам на спатканьне
 Ды грамадою, цьвёрдым крокам!

„Мая зямля“, „мой поплаў“, „паша“,
 „Мой луг“, „мой конь“, „мае каровы“--
 Зьлінялыя, старыя словы!
 Пара, пара даць сэнс ім новы:
 Зьмяніць іх час на „наш“ і „наша“!

2. Бабулька

Гаруе бабулька—вось часы, дык часы!
 І што гэта будзе? загубяць калгасы!
 І межачкі зьнікнуць, зьмяшаецца поле,
 І зёлак ня знойдзеш, каб вылечыць болі.
 Лячыцца ня пойдзе ніхто да бабулі,
 Ня будзе, як кажуць, уткнуць дзе цыбулі,
 У свой агародчык ня выйду ніколі,
 І ўсе мае сыцежкі загубяцца ў полі!
 І што гэта будзе? ой, што гэта будзе?..
 Народ зьбіўся з тропу, зьбянтэжаны людзі.
 Прапаў заробтак, прапаў ён на векі,
 Бо верыць ня будуць ні ў шэпты, ні ў лекі!
 А чутак-жа, чутак якіх у народзе!..
 Ох, божачка- божа! Зацьменьне ды годзе!

3. Кулак

(жальба)

Мяне ашальмавалі—
 Заможнік я, кулак!
 Як шчэпка ў перавале
 Плыву я, небарак!
 А дзе маё прыстаньне,
 Парогі—берагі?
 За што-ж мне пакараньне?
 Ня збыцца мне тугі!
 Дабро—маё няшчасьце,
 Стараннасьць мая—грэх!

Вакол мяне напасьці,
Галёканьне і брэх:
Што вораг я дзяржаве
І недруг ёй ліхі
І што калгаснай справе
Варожы я, глухі!

І гоняць на бадзяньне
З сям'і працоўных мас...
Ня праўда, грамадзяне—
Вітаю я калгас!

(Анітацыя)

І што яны робяць, вар'яты?
Новы заводзяць прыгон:
Воля касуецца, сьвяты,
Тыж-ж запрагайся ў фургон!

Хамут надзявай і яро ты,
Трактарам будзь і канём.
Гэта, брат, толькі—грымоты,
Але прысмаліць агнём!

Цівунам стануць ячэйкі,
Будзе аконам і пан.
Вось табе новыя рэйкі,
Перабудовы іх плян!

Будзеш сядзець на пайку ты,
Жыць па загаду ўвесь час,
А ўласнай ня будзе мінуты,—
Вось што такое калгас!

На рынак ты не паедзеш,
Сабе не наробіш каўбас.
Высмакча мозак, суседзе,
Выцягне жылы калгас!

4. Сялянка

І праўда, галубкі: качаемся ў брудзе!
Пара нам, сялянкам, выходзіць у людзі,
Пара, мае мілыя, час!

Паганая доля і лёс наш жаночы:
Сядзі над кудзеляй, сьляпі свае вочы,
Рабі тры работы зараз!

Вазіся з малымі ды тупай пры печы,
Капайся, хапайся за розныя рэчы
У хаце, у сьвірне, хляве.

І ўсюды пасьпей ты, і ўсё даглядзі ты,—
Ну, сьвет табе белы засланы, закрыты,
Аж проста гудзе ў галаве!

І праха, і ткаха, і швачка, і жнейка,
А працы ня ставяць ні ў грош, ні капейку,
Ці-ж гэта ня крыўда, жанкі?

Дык слухайце, Зося, Марыся і Кася:
Дальбог-жа нам будзе палёгка ў калгасе.
Запісвайся, сход гаманкі!

Ці-ж блага, што дзеці жыць будуць у садзе,
Як красачкі-кветкі у добрым дагледзе,
І лішніх ня будзе клопот?

Ці блага, што самі падвучымся трохі,
Ня будзем такія, як ёсьць замазохі?..
Кладзі рэзалюцыю, сход!

5. Серадняк

Па чыну мне паложана,
Як ёсьць я серадняк,
Глядзець на ўсё ўстрывожана
І думаць так і сяк.

Такая катавасія,
Аж пыл курыць і дым!
Ня жарты нам калгасія,
Падумаць ёсьць над чым!

Ды чорт-жа яго ведае,
Адкуль расьце нага
І што з чаго пасьледуе,—
Няпэўнасьць і смуга!

Ня месьціцца і ў розуму,
Як будзе ўсё яно,
Ды погляду цьварозаму
І збоку лепш відно.

Драбнее ўсё фамілія,
І множацца двары
Добра з такой кадрыліі
Няма, гаспадары!

Людзкая сіла дробіцца,
І што тут ні талкуй,
А з нас выходзіць, робіцца
Буржуй—ідывідуй.
Буржуй, калені голыя
І латаны кажух.
На думкі невясёлыя
Наводзіць гэты зух!
Сядзіць, як грак на дворыку,
Як цецер на дубе.
Карысьці-ж з тых сьцізорыкаў
Ні людзям, ні сабе.
І зноў-жа, людзі плодзяцца,
Зямля-ж—яна адна.
Вось тут-жа і прыходзіцца
Спусьціцца аж да дна.
Па часьці пладавітасьці—
Спаборніцтва у нас.
Дыктуе ўсё бяз літасьці—
Запісвайся ў калгас!

6. Бядняк

Вось я, бядняк. Ці траплю стаць на ногі?
Ці акрыяю сам?
У колектыў вядуць мае дарогі—
Я—сіла буду там!
Зьбяруцца нас мільёны ў колектывы.
Рабочых і сялян,
А наш саюз—паток адзін бурлівы,
Непераможны стан.
Будаўнікі савецкае краіны,
Ратаі, кавалі,
Мы створым новы сьвет і новыя пучіны
Праложым на зямлі.

7. Моладзь

Мы ня хочам жыць так далей,
Як жылі нашы дзяды.
Сьмелым ходам, дружнай хваляй
У калгас мы ўсе павалім
Пад напеў наш малады!

І зямлю мы разгародзім,
Межы выкінем з палёў.
Жыць замкнута досыць, годзі!
Мы—імклівае разводзьдзе—
Загародкі ўсе—далоў!

Прэч, саломенныя стрэхі,
Цесны двор і катухі!
Мы другія ставім вехі,—
Комунізм гудзе нам рэхам
І паказвае шляхі.

Трактар будзе наша зброя,
Сіла—моладасьць, парыў.
На работу сыпнем роем,
Сьвет нанова перакроім,
Дык жыві-ж ты, Колектыў!

Зайздрасьць

(Апавяданьне)

Шэрая слязьлівая раніца. Цёмна-шэрыя, нібы гразёю папэцканыя хмары завалаклі ўсё неба, наводзячы на ўсё жывое нейкі смутак. Сонца то ледзь выгляне, блісьне сваімі кволымі праменьнямі па сьлізкай гразі, па маладзенькай, злёнай мураўцы, пакрытай дробненькімі пырскамі срэбнай расы, якая толькі што паказалася з зямлі, то зноў схавецца за хмары. Вецер плакаў, жаласна завываючы на ўсялякія лады. Дробны дождж то сьціхаў, то зноў узмацняўся.

Закінуўшы за плечы стрэльбу і, не зважаючы на дождж, ціхімі крокамі плюхаючыся па мяккім набракшым вадою баласьце, вартаўнік аховы Антсн Козыр аглядаў, ці цэлыя плёмбы на вагонах у таварнага цягніка, які толькі што прыбыў на станцыю. Мокрыя крысы шынэлі хлопалі па халявах, перашкаджалі ісьці. Жмені халоднага дробнага дажджу пападалі за каўнер, казытаючы гарачае цела. Папруга ад стрэльбы моцна муляла плячо.

Праз чыгунку крадучыся, сагнуўшыся па-пад вагонамі, нібы злодзей, азіраючыся на ўсе бакі, ці ня відна вартаўніка аховы, хутка перабягалі з кошычкамі ў руках на рынак жыхары мястэчка і станцыі.

— Куды вас нясе? Ці-ж ня ведаеце, дзе пераезд? Ці мо' хочаце, каб завёў вас да дзяжурнага па станцыі, каб там склалі акт ды аштрафавалі па рублі тры кожнага?—крычаў Антон на трох жанчын, якія неслі прадукты з коопэрацыі і хацелі прайсьці праз палатно чыгункі.

— Выбачай, даражэнькі саколік, ці-ж мы ведалі, што тутака забараняюць хадзіць. Мы што...

А воддаль Антона, як тыя мышы, што баяцца, каб не злавілі іх, перабягалі праз чыгунку вясковыя дзяўчаты, чыста апранутыя ў стрыкаты паркалёвыя сукенкі. Мусіць ішлі ў царкву.

— ...Ну й служба! Няхай яно згарыць, абрыдла з кожным амаль штодня агрызацца. А ўсё праз тое, што ўсім ня ўгодзіш. Звольніцца, кінуць гэтую пасаду, сесьці на бацькаву шыю? Сорамна. І што людзі

скажуць... „гультай... і армія з яго чалавека не зрабіла“... І якая там пэнсія чыгуначнага вартаўніка? А так як-ніяк абодва служымо і жыць многа лягчэй.

У такія хвіліны Антон узнірваваны хадзіў па чыгунцы, праклінаючы гэтую пасаду, на якую ён быў пасланы пасля дэмабілізацыі з Чырвонай арміі.

— ...Але-ж усе добра ведаюць, і ўсюды-ж вісяць перад вачыма трафарэты, што: „хадзіць праз палатно строга забараняецца“. Дык дзе там... Ніхто нават не звяртае аніякае на гэтыя трафарэты ўвагі. Вісяць?.. Няхай сабе вісяць, і кожны лезе. Прапусьціш аднаго, другога служачага, здаецца свае-ж, як не прапусьціць, а другі ўжо крычыць: „чаму гэта іх прапускаеш, а мяне не? Чым яны лепшыя“. А пачні ўсіх прапускаць, дык тады ад начальства бяды не абярэшся. А ня ўго-дзіш аднаму, другому—зараз-жа ўсьлед атрымаеш падзяку... „Пачакай маць тваю!.. Я табе гэта прыпомню!.. Будзеш знаць!..“

Ён баяўся помсты. Пачне з кожным агрызацца, могуць свае-ж чыгуначнікі падвесці. Пазрываюць плёмбы з вагонаў, тады лічы-прапаў. Кожны не пасароміцца ў вочы сказаць „злодзей“. Яшчэ днём пабаяцца, можа хто-небудзь угледзіць. А ноччу, калі амаль уся станцыя спіць. Калі ён пойдзе ў адзін бок станцыі, а ў другім рабі што сабе хочаш. Ды мала таго, што пазрываюць плёмбы, дык чаго добрага і самога з-за вагона па галаве чым-небудзь могуць аглавушыць. Хто тады яго паслухае і хто дасьць яму веры?

Заўсёды ходзячы па чыгунцы, Антон прыглядаўся да таго ці іншага вагона. Яго цікавіла, як зроблена тая ці іншая частка вагона. Ён прабаваў, ці спраўныя тармазы ў вагонах. Зачыняў буксы, каб не разьлівалася дарэмна мазута... Ходзячы ён зьбіраў гайкі, кастылі, усялякае жалеза, якое валялася па палатне. Зьбіраючы яго, ён сам з сабою меркаваў, што з яго льга шчэ' зрабіць. З поўнымі кішэнямі ўсялякага жалеза ён заўжды падаваўся да дэпо. Лязг жалеза, стук малаткоў і шум варштатаў—усё гэта зьлівалася ў адзін праразьлівы гул, які разносіўся па станцыі і так вабіў да сябе Антона.

Так і сёння. Прамокшы на дажджы, Антон прышоў у кузню. Прысеўшы на буфэры ад вагона, які валяўся тутак, зрабіў папяросу і, прыкурыўшы, смачна зацягнуўся яе дымам.

Саплі мяхі. Ёскры тысячамі, нібы віхар, падымаліся і ляцелі разам з белым попелам у выцяжныя трубы. Кавалі амаль голыя з чырвонымі тварамі, пакрытымі сажам, па якіх маленькімі, тоненькімі, чорнымі раўчукамі сцякаў пот. Яны з напружанымі мускуламі ўзмахвалі цяжкімі малаткамі па чырвонаму жалезу, якое пад ударамі малатка гнулася, плюшчылася, нібы цеста ў руках гаспадыні

— Кінуў бы ты сваю „жонку“, а лепш бы папрацаваў малатком, як от мы, тады з цябе і чалавек быў-бы, а то што з цябе... — сказаў стары каваль Трахім.

Але гэтых слоў ня чуў Антон. Зрэнкі яго загараліся, бегаючы з адной кавалды на другую, з аднаго кавалю на другога. Кулакі самі сьціскаліся, нібы трымалі малаток. Ён захапляўся ўсім гэтым стукам, шыпеньнем вады ад гарачага жалеза. Яму прыпомніўся той час, калі ў Чырвонай арміі, у „хозкамандзе“ ён быў кавалём. Як ён тады спрытна ваяваў малатком, робячы для коняў падковы і іншыя вайсковыя прылады, за што ня раз ад камандзіра і заўхоза атрымліваў падзяку. Мусіць працаваў ня горш, чымся яны. Яму хацелася скінуць з пляча стрэльбу—жонку, скінуць гэтую мокрую, шэрую шынэль і, стаць побач з імі, паказаць ім, што і ён, Антон, ня лыкам шыты...

Як ні хацелася пакідаць гэтых закопчаных, чадных сьцен кузьні Антону. Так-бы стаяў тутака, глядзеў, захапляўся гэтай спрытнасцю работы кавалёў.

А неадчэпная думка сьвідравала ў галаве: „трэба дамагацца, каб перавесціся ў дэпо у кузьню“. Эх! зажыў бы тады Антоша...

З кволай прыемнай усьмешкай, перакінуўшы стрэльбу на другое плячо, прымуружыўшыся ад сонца, якое паказалася з за хмар, пашоў Антон паміж некалькіх шэрагаў таварных вагонаў насустрач чалавеку які ішоў яму на зьмену.

*
*
*

Ад натопленай грубкі ў двух маленькіх пакоях было душна. Ганна варочалася з боку на бок у мяккай пуховай прырыне і не магла ніяк заснуць.

Пахла кнотам ад прыкручанай лямпы. За вокнамі ў ночнай цемры завываў вясеньні вецер, ляскаючы аб сьцяну незачыненай вакніцай.

Ганна ўстала, накінула на плечы халацік-капот, падышла да калыскі, у якой, раскідаўшы ножкі і ручкі, ціха спаў васьмімесячны хлопчык, яе першае дзіця. Яна пакрыла яго лёгкай капай, пацалавала і вышла ў другі пакой паглядзець на гадзіннік.

Было палова першае.

Сэрца балюча сьціснулася. Дзе ён мог падзеца і што ён там кожны вечар робіць? Амаль кожны дзень не пасьпее прышоўшы памыцца і добра папалуднаваць, як яму трэба ісьці то на сход, то на пасяджэньне альбо ў чытальню, а то яшчэ куды... Цягаецца, як тая карова!..

Каб ён калі зацікавіўся сваім дзіцём, запытаў што-коlechы, па-раіўся аб чым. Дык не... Прыдзе, нанясе кніжок, паперы, зачыніцца адзін у пакоі, пачне чытаць альбо рысаваць ажно за поўнач.

Ганна пашла і зноў легла на ложак, але не магла заснуць. Ціканьне гадзінніка зьлівалася з мурканьнем кошкі. Чорная доўгая

каса рассыпалася па падушцы, казытаючы гарачае, спацелае цела. Думкі, нібы рой пчол, насіліся ў галаве. Малюнак адзін за другім праходзілі перад яе вачыма.

А які быў яе Антон, калі шчэ' быў дзяцюком? Не пасьпее добра сьцягнуць, як ужо ходзіць па вуліцы ля вокан, чакае, каб яна хутчэй вышла да яго. А бывала знарок затрымаешся ў хаце, ахвота, каб ён трохі чакаючы пазлаваў. Тады выйдзеш, а ён надзьме губы, але зараз-жа вочы зальюцца маслам, на вуснах расплывецца шырокая ўсьмешка, возьме пад руку, а сам увесь дрыжыць—„Ганначка, любачка, даражэнькая мая, што хочаш зраблю і буду заўжды рабіць, абы ты была маёй. Будзем да сьмерці кахаць адзін другога.“ І тады яе словы заглушаў гарачым пацалункам.

А як бацькі не хацелі, каб выходзіла за яго замуж. „На якія сродкі будзеце жыць, гэтых сарака рублёў, якія ён атрымлівае, ня хопіць з вас“—казалі яны. А тут, 'шчэ як на якое зло павадзіўся да хаты і пачаў сватацца ўжо ў гадох і з лысінай на галаве машыністы Піліпчонак.

— Выходзь, дачушка, за яго, не глядзі на тое, што ён стары і з лысінай, абы багаты. За ім будзе ня тое, што за гэтым бязвусым блазеньюком Антонам, бяз хлеба сядзець ня будзеш і нам на старасьці чым-коледы дапаможае.

Куды там, і слухаць аб гэтым сьлюнявым старым масьляку не хацела. А можа цяпер і добра жылося-б? Ня бегаў-бы так, як цяпер бегае Антон.

Яму што, адыходзіцца, кіне цябе з малым, капайся ў пялёнках, старайся, каб ўсё было зроблена, а сам можа круціцца з другімі са сьвяжэйшымі. Свая ўжо надакучыла. Нейкі ком падступіў пад горла. Сьлёзы тоненькімі раўчукамі сьцякалі на падушку.

Успомнілася служба Антона вартаўніком пасья іхняй жаніцьбы. Як ён тады пасья дзяжурства, баючыся затрымацца дзе-небудзь на хвіліну, бег да хаты. А прыбегшы, песьціў, цалаваў, насіў яе на руках, жартаваў з ёю. А як злаваў, ажно зайздросьціў, калі яна ішла да яго ці да сваіх бацькоў, і ён, прышоўшы з дзяжурства, не заставаў яе дома.

А перавёўся ў дэпо, як хутка ня стала таго Антона. Пачаў прыходзіць дамоў задуменны, заклапочаны нечым. Пад'есьць, квола ўсьміхнецца, скажа некалькі слоў і пойдзе...

Успомніўся і той нядаўні, усімі 'шчэ не забыты выпадак, калі яна аднойчы выказала сваё гора, сваё сумленьне сваім бацьком. Як тыя не забавіліся прыйсьці і пачалі сароміць яго:

— Як табе ня сорамна забываць і кідаць сваю жонку з дзіцём, а прападаць недзе ў чорта на нейкіх сходах. Круціцца з другімі, няўжо табе аднэй мала? Ці тыя смачнейшыя? Навошта тады было ёй, сьвет завязваць і пладзіць гэтае дзіцё...

Як тады яе Антон зачырванеўся, усхваляваны, уздымаючы высока грудзі, з налітымі кроўю вачыма паказаў бацьком на адчыненыя дзьверы і сказаў— „Калі так, дык ня лічыце мяне больш сваім зяцем і каб нага ваша ня была на маім парозе. Я сам гаспадар і прашу ў мае сямейныя справы ня тыкаць свайго носу.“

Яшчэ і цяпер гучаць у яе ў вушох гэтыя словы.

— А які ён быў у той час прыгожы і любы... Можа ён ні ў чым і не вінаваты... А бацькі?.. Чым-жа яны вінаваты?..

Позна вяртаўся Антон з клюбу, дзе быў дзяжурным па чытальні. Мясцічка ўжо спала. Доўгія праменьні электрычных станцыёных ліхтароў ціха калыхаліся па будынках і вуліцы. Намацаўшы ключ і ціха адчыніўшы дзьверы, увайшоў Антон у хату. Ганна ўжо спала.

Зьёўшы пакінутую на сталe вячэру і павялічыўшы агонь у лямпе, Антон пачаў разглядаць нейкі рысунак.

На павеці прасьпявалі ўжо другія пеўні.

* * *

Са станцыі ціха адыходзіў таварны цягнік. Дзяжурны па станцыі, са скручаным чырвоным сыцягам, тулячыся ад халоднай раніцы ў каўнер паліто, доўга глядзеў цягніку ўслед, пакуль апошні вагон хваста не схаваўся за выхаднымі стрэлкамі і ўваходным семафорам.

Станцыя, залітая залатымі праменьнямі, выпаўзала з-за кругавіду сонца. Усё яшчэ спала. Толькі маленькі манэўровы паравоз, падхапіўшы шэраг пляцформаў, гружаных бярвеньнямі, пад санлівыя гукі стрэлачнага ражка цягаў іх па палатне станцыі. І недзе далёка за станцыяй на пад'еме цяжка стагнаў адышоўшы таварны цягнік.

Гу-у-у-д!.. Задрыжэла ўся станцыя. Дзікі адчайны голас гудка дэпо доўга дрыжэў, пераліваўся па лесе і абшары.

Нібы чаго спалохаўшыся, хутка заляпалі клямкі, засаўкі, зарыпелі брамы, дзе-ні-дзе адчыняліся вакяніцы.

Па вуліцах і пляцформе станцыі, робячы на хаду і закурваючы папярсы, сьпяшаліся рабочыя.

— Здароў, Янка!..

— А!.. дзядзька Нупрэй, дзеньдобры... як вам спалася?..

— А нічога сабе..

— Чаго сьпяшаешся, 'шчэ толькі быў другі гудок, пасьпеемо...

— Кажэце другі? А калі-ж быў першы? Няўжо я так моцна спаў, што і ня чуў?

— Гэта-ж толькі трэба ведаць, выпіў я ўчора ў цёткі Адэлькі ўсяго два малюпасенькіх кілішкі... Ей-жа богу толькі два, і ведаеце што? Ледзь трапіў дамоў. Чорт ведае, што гэта за гарэлка. Ніколі мяне так хутка не разбірала. Яшчэ і цяпер галава неяк баліць, а ў роце, здаецца, быццам там цэлае седала кур начавала. Ад смагі за

нач ледзь ня з міску журавін зьеў,—апавядаў ідучы сваім таварышом абціршчык паравозаў, стары дзядзька Рыгор.

Усе ішлі да дэпо. Тутака кожны браў свой бляшаны кругленькі, падобны на пяць капеек нумар, хутка скідаў сваю хатнюю, верхнюю вопратку і апранаўся ў зашмальцаваны рабочы касцюм „камбінэ“.

Закурвалі. Дзяліліся паміж сабою ўражаньнямі учорашняга сходу сяброў саюзу, на якім парашылі аддаць аднадзённы заробтак на карысьць падшэфнай вёскі.

Сьлёсар Дзяргач, пастаянны наведнік піўніц і ўжывальшчык кілішкаў, які ня быў учора на сходзе, цяпер быў супроць гэтай пастановы.

Абураны гэтай пастановай, размахваючы рукамі, ён чуць ня крычаў, стараючыся прымусіць усіх слухаць яго.

— Які дурань мог да гэтага дадумацца? Што вельмі дала вам вёска?.. Прывязе на рынак кварту якой-небудзь сыраквашы і дзярэ з цябе ў трыдарага... А яны парашылі... І хто мог парашыць? Дурні будуць тыя, хто іх паслухае... Няхай той і дае, хто парашыў, а мы...

Некалькі чалавек таварышоў па кілішку падтрымлівалі яго. Пачаліся сапраўдныя спрэчкі, хто за, а хто супроць пастановы сходу.

У гэты час да іх падышоў дэлегат мясцоваму, каваль Антон Козыр.

— Дзяргачу шкода даць некалькі рублёў на карысьць падшэфнай вёскі, а каб хто запытаў у яго, колькі ён штодня прапівае грошай у тупіцы Карчмарыка, дык для гэтага яму і не шкада. А сам таго ня хоча ведаць, якую карысьць зрабляць нашыя грошы для вёскі і што за іх льга будзе зрабіць,—пачаў тлумачыць рабочым Антон.

Але трэці гудок прымусіў усіх кінуць спрэчкі. Усе, як адзін, падаліся па сваіх месцах.

Выпускаючы цераз трубы пярсьцёнкі чорнага дыму заляскавала машына-рухавік. Запрацавалі варштаты. У звар'яцелым шалёным разгоне закружыліся калёсы. Замігцелі сьвярдзёлы. Нібы вужакі, па-над галовамі забегалі трансмііі. Сьвіст з-пад напільнікаў, рашпіляў з-пад абтачваемых падшыпнікаў, шум страгальных, сьвярыльных і тачыльных варштатаў зьліваўся ў нейкі перарывісты гул. А побач з гэтым тры папсаваных варштаты, пакрытых густым пылам і павуціньнем, нібы бясспрытульныя, смутна паглядалі на сваіх таварышоў.

А гул, як вада у разводзьдзе, урываецца ў ніжэйшыя паверхі, так і ён адчайна прасіўся, вырываўся на волю з памяшканьня майстэрні. А вырваўшыся, гукі яго доўга дрыжэлі і зьвінелі ў паветры.

Праз вокны па закураных пылам скляпеньнях сыцен, па сталёвых бліскучых варштатах забегалі сонечныя праменьчыкі-зайчыкі. Усюды густа пахла мазутай.

Рабочыя стаяць кожны ля свайго варштата, твары ва ўсіх сур'ёзныя, задуменныя. Ад напружанасьці на вочы знаходзяць сьлёзы. Кожны сочыць, каб ня было ніякіх перабояў у яго рабоце. А каб хто і хацеў з таварышам загаварыць, дык усёроўна той яго не пачуе.

Дошкі—вагонная абшыўка, стружкі ад дошчак, ад вырабляемых падшыпнікаў адграбаюцца ад варштатаў і зараз-жа вывозяцца на вагончыках з майстэрні.

Паравозы адзін за другім, пускаючы клубкі пары, цяжка дыхаюць і чакаюць сваёй чаргі, калі іх павядуць у дэпо на „канаву“ для прамыўкі. Каля іх, нібы нэгры, выпаканья з ног да галавы ў сажу і мазуту мітусьліва бегаюць прамывальшчыкі і абціршчыкі.

От чысьценькі, ажно бліскучы „шчукінскі“ паравоз, пырскаючы вадою з парай, вылецеў з дэпо і, нібы хлопчык-свавольнік, забегаў па пуцях станцыі, просячы пусьціць яго на другі пуць, дзе чакаў яго „Максім“.

А побач з дэпо ў кузьні адзін перад другім пераклікаюцца малаткі. Сапуць, цяжка дыхаюць мяхі. Загарэлы, ажно чорны, Антон, з двума радамі белых, нібы часнок, зубоў, стаіць побач з Трахімам. Сотні вогненных пырскаў з-пад яго малатка разьлятаюцца па кавалдзе. На вуснах прыемная ўсьмешка. Часам перакінецца словам з Трахімам, трымаючы ў абцугох і апускаючы ў вадку гарачае жалеза, абатрэ пот рукавом кашулі і зноў прымецца за работу.

Абед. Каму блізка дамоў, той хутка бяжыць да хаты, перахваціць што-колечы. Але большая частка рабочых парасьсядалася ля чыгункі ў цяньку кагадзе распусьціўшай лісьця бярозы. Параскладалі паперы з закусьсю. Хутка аднекуль прынеслі вялікі бляшаны загатаваны самавар.

Закусваючы прынесеным салам з засохшым хлебам ці чым іншым другім, як прыемна на сьвежым паветры пасьля цяжкай працы, запіваць глыткамі гарачае гарбаты.

— Ты-ж пакінь і для другіх, а то глядзі сам увесь самавар выжлукціш—сьмяяліся рабочыя з малатабойца Дубчыка, які меней як васьмі, а то і дзесяці бляшаных кружак ніколі ня выпіваў.

— Ня бойцеся, хопіць і для вас усіх, а калі каму і ня хопіць, дык з помпы халоднай нап'ецца, не разарве пасьля сала—адказваў Дубчык.

— А ведаеце, таварышы, наш Яначка ўжо даўно ажаніўся...— сказаў сьлёсар Таўкач.

Усе ўставіліся на зусім 'шчэ маладога бязвусага хлапца, які скончыў ў тым годзе „фабзавуч“, сьлёсара Янку Казлова, твар якога зачырванеўся, нібы ружа.

— На кім?—запыталі адразу некалькі галасоў.

— От, 'шчэ і пытаюць. Вядома, не на казе, а на дзяўчыне. Праўда, Янка? адазваўся стары каваль Трахім.

— Дык от—працягваў Таўкач—ведаеце тэлеграфістку Гэльку Кастусёву?

— Ну-ну...

— Ну дык от з ёй ён і ажаніўся. Але, каб ніхто ня ведаў пра гэта і, каб абодвым служыць, дык яны тутак не запісваліся, а паехалі ці то ў Менск, ці то ў Слуцк і там запісаліся. Кватэруюць таксама паасобна, а на нач сходзяцца разам...

— Ха-ха-ха. От, каб ён прапаў... Ну і выдумае ж...

— Ці-ж гэта праўда, Янка?

— Слухайце яго, чаго ён вам не набрэша.

— Далібог-жа гэта праўда. Прынамсі сама яго гаспадыня для мяне па сакрэту сказала.

— Чуеш, Антон, табе, як дэлегату, трэба будзе паставіць гэтае пытаньне на пасяджэньні мясцкому, калі толькі праўда. Ёсьць-жа ў нас шмат беспрацоўных сяброў саюзу, а то адным і вельмі густа, а другім і зусім пуста,—сказаў нехта.

— Ось успомнілі пра беспрацоўных. Мая думка, таварышы, што з гэтым у нас небяспечна. Паламаліся вось тры варштаты, адзін стаіць каля году і другія два мала адсталі ад яго. А якая там паломка, глупства адно, і да гэтага часу не пасылаюць іх у рамонт і новых не патрабуюць, а глядзіце на трох варштатах працавала-б чалавек з 10, а то і болей. А ці мы ўпэўнены, што ня сёньня, дык заўтра і астатнія паломяцца і гэтыя-ж даволі ўжо старыя, тады зноў скарачай штат, зачыняй майстэрні. Не, браткі, як мне здаецца, мала націскаюць на начальніка дэпо, таму мала ён і клапаціцца. Калі так будзе і далей, дык зусім зьедзе работа, як кажуць, на „пшык“—сказаў заўжды маўклівы, чымсьці задуменны чысьцільчык паравозаў Кандрат Прыходзька.

Блізка іх праходзіў начальнік дэпо.

Каб зьмяніць тэму гутаркі, зьвярнуўся да іх усіх абціршчык Рыгор:

— Але што гэта наш Антон робіць, усё нешта рысуе і рысуе. Ці ня думае ён у тэхнікі альбо адразу ў інжынэры папасьці?

— А ты думаеш ня можа? Могуць камандыроўку даць. Цяпер рабочаму шырокі шлях адкрыты, абы была ахвота вучыцца. А будзе ахвота, дык свайго даб'ецца.

Антон, схіліўшыся на траву локцямі, з задуменым тварам праяраў свой рысунак.

— ...Вось і ўсё было-б добра, каб ня гэты кант. Ён толькі яшчэ ўводзіць у сумненьне. І што тутак прыдумаць? Тады лічы мая вынаходка будзе скончана. Ці мо' увечары схадзіць да начальніка дэпо? Як-ні-як а ён жа інжынэр, а я хто? Скончыў 4 клясы гарадзкога і больш нічога. Пакажу яму рысунак, запытаю яго, які яго погляд на ўсё гэта, а можа што-небудзь і параіць...

Перад яго вачыма стаў вобраз невялікага росту, з поўным чырвоным тварам, начальніка дэпо, які ў тыдзень раз, а то два, раніцаю пройдзецца па дэпо і майстэрнях, строга паглядзіць ва ўсе бакі, буркне што-небудзь дзяжурнаму па дэпо і шпарка пойдзе ў кантору.

Ён вельмі ня любіў, калі рабочыя ў абедзены перапынак ішлі да яго па тых ці іншых патрэбах. Падняўшы ад паперы вочы, ня выслухаўшы да канца, ён адразу спыняў гутарку і для ўсіх даваў адзін адказ—„напішэце заяву“...

— ...Ці прыйме ён яшчэ мяне, такога зашмальцованага? Параіўся-б з рабочымі, ды і яны такія інжынэры, як і я, а то чаго добрага падымуць на сьмех, палічаць вар'ятам, не, лепш будзе, калі пакуль ніхто аб гэтым ня будзе ведаць...

— Антон, уставай, даволі табе рысаваць, чуеш гудок,—сказаў падышоўшы да яго каваль Трахім.

Устаючы, пацягваючыся, Антон прагаварыў сам сабе:

— Не... Усё-ж такі трэба будзе схадзіць...

* * *

Узбуджаны, узнэрваваны вяртаўся з раньняга абходу па дэпо і майстэрнях начальнік дэпо—інжынэр Лясоўскі.

— ...Хто гаспадар дэпо і гэтых майстэрняў?.. Я. Хто імі кіруе? Канешне, я.

А то падумаеш знайшліся гаспадары. Чаму брудна ў майстэрнях? Ды што я сам павінен для вас прыбіраць.... Чысьцёхі... Чаму малако ня выдаецца для працуючых на шкодных пасадах? Ха-ха-ха... Вось пачакайце, хутка для вас кароўі калгас адчыню... А то ахова працы. Склалі акт... Якіхсьці два блазеньюкі, а можа, 'шчэ і байструкі, на яго—інжынэра Лясоўскага склалі акт. Ды для мяне хоць кожны дзень, ды што кожны дзень, ды хоць кожную хвіліну пішэце гэтыя самыя акты. Мяне імі не застрашыш.

Падыходзячы да невялічкага асабняка, які схаваўся ў зеляніне саду, абвіты плюшам дзікага вінаграду, ён убачыў сваю жонку Вольгу Калістратаўну. Яна, у белай баціставай кароценькай сукенцы, з прычоскаю „фокстрот“, у туфлях на босую нагу, палівала каля тэрасы клумбы з усялякімі кветкамі.

Ён падышоў да яе і, пацалаваўшы ёй у руку, пачаў дапамагаць паліваць кветкі.

— Аркадзь, ды кінь-жа ты, сама палью. Ёдзі вольгу ў ванну, а то і так сёння чагось спазніўся. Я з Грыпінай ужо другі раз падаграваем ванну,—сказала Вольга Калістратаўна, адбіраючы з яго рук лейку.

— Ну, ну... іду, іду, мая любая жонка...—пацалаваўшы хутка ў шыю жонку, ён чуць не бягом падаўся ў пакоі.

Сядзячы ў вялікай белай ванне, перад шырокім люстрам, Аркадзь Семфар'янавіч старанна намыльваў мачалку з марской травы пахучым

мылам і так-жа старанна цёр ёю белае, мягкае, пакрытае ўсюды маленькімі чорнымі валаскамі сваё даволі прыгожае цела. Гледзячы на пачухую белую, як сьнег, мыльную пену, якая распаўзалася па вадзе, фарбуючы яе ў белаваты мутны колер, перад яго вачыма стаў малюнак з далёкага мінулага на Урале...

...На дварэ зіма сіберная, з марозамі да 40 і болей градусаў. Крыштальны бляск сухога, рыпучага сьнегу сляпіў, мітусіўся ў вачох. Набліжаўся фронт. Станцыя, на якой ён служыў памочнікам начальніка дэпо, сьпешна рыхтавалася да эвакуацыі. Цягнікі адзін за другім на працягу сотні кілёметраў адвозілі далей ад фронту ўсялякія машыны, рухавікі, варштаты, усялякае чыгуначнае начыньне і тых уцекачоў, якія баяліся як ліхаманкі, каб не папасьці ў палон чырвоным. Доўгаю чорнаю на белым сьнезе істужкай па шляхавай дарозе адыходзіў у тыл абоз. Станцыя была запружана салдатамі, паміж якіх у ангельскім абмундзіраваньні з залатымі бліскучымі пагонамі чагосьці насіліся, нібы ўчадзеўшыя, офіцэры.

Ён быў тады намесьнікам начальніка дэпо. Сам начальнік хварэў.

Па яго загаду ў майстэрнях здымалі рухавікі, варштаты, усё пакавалі ў скрынкі і грузілі на пляцформы, каб быць гатовымі да эвакуацыі.

У той час на станцыю ціха прыбыў экстраны цягнік літар „А“.

Усюды чуліся ледзь чутныя шэпты: „прыехаў сам Калчак“, „што-то цяпер будзе?“ „Мусіць загадае наступаць на чырвоных, альбо можа будуць адыходзіць самі“...

Маленькімі натоўпамі зьбіраліся рабочыя і служачыя. Мала хто вышаў сеньня на работу. Кожны думаў, куды-б схваць на час фронту сям'ю і сваё невялікае багацьце—адзежу, і ў кожнага ў галаве стаяла адна і тая-ж думка: „мусіць прыпёрлі добра белых, калі і сам Калчак прыехаў“...

Праз якую гадзіну папрасілі і яго ў вагон. Памятуе добра, як калаціліся тады яго ногі і сам ён—Аркадзь Семфар'янавіч.

У мяккім плюшавым салён-вагоне ўсюды былі парасьціланы дарагія пэрсідзкія дываны. Люстры на ўзрост чалавека глядзелі на яго з усіх бакоў. Даволі 'шчэ маладога прыгожага ў белым кіцелі з акуратна выгаленым тварам і ангельскімі вусамі, чалавека абкружалі сівыя паважныя генэралы, палкоўнікі і офіцэры вышэйшых рангаў.

Нібы сон 'шчэ помніцца знаёмства, рукапажымкі... А потым гэты самы малады з ангельскімі вусікамі, які зьяўляўся сапраўдным „калчаком“, загаварыў да яго:

— Па атрыманай мною зводцы ў вашым дэпо маецца хворых пятнаццаць паравозаў. Машыны і варштаты ізноў пастаўце часова на месцы і пад вашу адказнасьць загадваю, чаго-б гэта ні каштавала, як мага хутчэй адрамантаваць іх. Гаспадзін палкоўнік (зьвярнуўшыся да зусім сівога палкоўніка), дайце ў распараджэньне начальніка дэпо

атрад пад камандаю паручыка Завяльскага для дапамогі, каб прыму-сіць рабочых працаваць. А калі ня будуць слухацца, ужываць асаблівы спосаб... Я думаю, паручык і сам ведае...—агідная, крывая ўсьмешка з'явілася на яго ружовых вуснах.

На другі дзень, ня глядзячы на загад рабочым выйсьці на работу, ніхто ня вышаў. Атрад па атрыманых у канторы дэпо адрасах хадзіў па квагэрах рабочых, дзе заставалі малых дзяцей, што нібы мышы са спалоханымі вачыма хаваліся па куткох.

Ноччу, даведаўшыся пра загад Калчака, амаль усе рабочыя пай-шлі ў лес, у горы.

Бізуны сыпаліся на жанок, дзікі плач, нібы па нябожчыках, напаўняў паветра станцыі.

А там на другі дзень эвакуацыя. Нельга было вывезьці нівод-нага паравоза, ніводнага варштата. Усё засталася для гэтых...

Пакуты пры сіберных морозах у вагоне. Рыпенне абмёрзлых вагонных колаў... Частае псаваньне паўстанцамі палатна чыгункі. Язда па некалькі кілёмэтраў у дзень. Усюды валяліся пад адхонам чыгун-кі няжывыя тушы коняй, разьбітыя вагоны, пакалечаныя паравозы.

І вось раніца. Невялічкая станцыя, запражаная цягнікам. Цягнік, у якім ехаў ён—Аркадзь, стаяў аж на дзесятым пуці. На дварэ як-бы адлега. Шэры туман павіс паміж вагонаў. Выбухі стрэльбаў зьмяні-ліся сакатаньнем кулямётаў. Амаль голыя ўцекачы выскоквалі з ваго-наў. Некаторыя кідалі свае вагоны, а самі беглі пад сьвістам куль, спатыкаліся, падалі..

Падняўся крык, лямант, які хутка зьліўся з крыкам: ура-а!..

Тады чырвоныя занялі станцыю.

— Аркадзы! Ці хутка ты?..

— Іду, іду...

На тэрасе, абвітай дзікім вінаградом і пахучым гарошкам на пакрытым беласьнежным абрусам сталае, пыхцеў невялічкі, пузаценькі, чысьценькі нікелевы самавар.

Вольга Калістратаўна, пераапануўшыся ў другую сукенку, заві-халася каля стала, рыхтуючы сьнеданьне.

Прышоў напудраны і надушаны парфумай Аркадзь Семфар'-янавіч. Намазваючы на тоненькія лустачкі булкі масла, пакрываючы іх сырам, ён маленькімі кавалачкамі клаў іх у рот, запіваючы гарба-тай з варшкамі сьмятаны.

Думкі, нібы мурашкі, варушыліся ў галаве. Горкая балючая крыўда на нешта і на некага смактала сэрца. Ён мутнымі вачыма раз-глядаў узоры на абрусе. Твар яго то часам хмурнеў, прымаў сур'ёзны выраз, то кволая крывая ўсьмешка ледзь расплывалася па ім.

Кончыўшы сьнеданьне, ён зараз-жа пайшоў у кантору.

Праз шчыліны зачыненых вакяніц тоненькімі палоскамі па падлозе слаліся праменьчыкі сонца. Ціхае спакойнае дыханьне спаўшых Ганны і малога Юркі парушала цішыню.

Ганна бачыць сон.

Яна, трымаючы на руках малога Юрку, ідзе праз раку, тую самую вялікую раку, якая дугою праходзіць вакол іхнага мястэчка і станцыі. Вузенькая кладка пад ёю ўгінаецца. Вось, вось вада абмые ногі. А па баках кладкі, уся рака ўсыпана белымі вадзянымі ліліямі. Белыя пялёсткі з жоўтымі чашачкамі пераліваюцца, мігацяць уваччу на сонцы.

Вось яна нагнулася, рукою ўхапілася за зялёны, круглы, вялікі ліст. Падцягвае да сябе самую прыгажэйшую лілію. Вось-вось—і лілія будзе ў яе руках...

Немы крык пранёсся па-над ракою, маленькія бурбалкі закружыліся па вадзе і схавалі яе Юрку...

Кінулася за ім, нырнула, схавалася там за руку... Грабе аднёю рукою, сілы не хапае, дыхаць няма чым, а кладка далёка, далёка... А на кладцы, злажыўшы на крыж рукі, стаіць і страшна рагоча Антон.

Сілы ўсё болей і болей пакідаюць яе. Вада пападае ў рот. Хоча крыкнуць, просіць дапамогі, але замест крыку ў горле вада булькоча.

Моцна трымаючы ў руках падушку, прачнулася Ганна, кінулася да калыскі, а там, ловячы маленькімі ручкамі палоскі сонечнага сьвету, сьмяяўся малы Юрка.

Устала, галава цяжкая, нібы налітая волавам, у вісках стукаюць малаткі, а страшны сон стаіць перад вачыма.

— Трэба з гэтым пакончыць. Так далей жыць нельга. Вазьму сына, пайду да бацькоў. Няхай живе як хоча...

Прышоў на сьнеданьне Антон. Ubачыўшы яе зьбялелы твар, вадзяныя вочы, ласкава запытаў, што з ёю. Абняў яе.

На вачох у Ганны паказаліся сьлёзы.

— Слухай, Антон, так далей ня можа быць. Калі ты задумаў, што, дык рабі. Я з сынам аслабаню цябе. Бо слухаць тое, што плявузгаюць людзі, я не магу. Ты толькі прыкрываешся гаворкаю, што вучышся, працуеш над вынаходкай. Скажы, ці патрэбна яна нам? Прыдзе сьвята, людзі гуляюць, жывуць.. А мы? Ці бачыў нас калі хто-небудзь у садзе? Вось толькі тутака, мусіць, наша месца...

— Ганна!.. Можа я і вельмі вінаваты перад вамі, але павер, што ні ў чым дрэнным не вінаваты. Я чысты, як гэтае ваконнае шкло. Я вельмі заняты саюзнай грамадзкай працай і працай над сваёй вынаходкаю.

Не пасьнедаўшы Антон ізноў пайшоў на работу.

* * *

На другі дзень, калі Аркадзь Семфар'янавіч праходзіў праз дэпо, Антон нарэшце адважыўся падыйсьці да яго і, паказваючы свой рысунак, спытаўся:

— Ці льга сёння ўвечары зайсьці да вас на кватэру, каб вы праглядзелі вось гэты рысунак, і ці льга паслаць яго ў кіраўніцтва чыгункай у аддзел вынаходак?

Аркадзь Семфар'янавіч здзіўлена паглядзеў на Антона, разгарнуў рысунак і, пакусваючы ніжнюю губу, праз зубы ледзь чутно працадзіў:

— Мг... так, так... Увечары прыходзьце. Калі толькі ў мяне будзе вольны час, я яго прагледжу і тады скажу вам сваю думку...—і пайшоў на станцыю.

Доўгія чорныя цені ад дэпо і майстэрняў ляглі праз пуці станцыі. Дрэвы саду спалі і, здавалася, што нікая бура ня зможа разбудзіць іх ад гэтага сну. З неба тысячамі глядзелі яскравыя зоркі. За станцыяй у балоце ля ракі крумкалі жабы. У нярухомым, прыпыніўшымся паветры стаяў прыкры, густы пах язьміну.

Праз адчыненыя вокны, занавешаныя тулевымі фіранкамі, ліліся ціхія мэлёдыі цыганскага романсу.

Падышоўшы да асабняка інжынэра Лясоўскага, Антон доўга нерашуча стаяў ля ганку, думаючы: ці ўвайсьці ці не?..

Але вось апошні моцны акорд, і ўсё змоўкла. Антон, удыхнуўшы ў сябе поўнымі грудзьмі паветра, падняўся на ганак. На лёгкі стук у дзьверы: „ці можна ўвайсьці“, зараз-жа пачуўся прыемны, мілагучны жаночы голас „войдите“.

У вялікай чыстай залі, пры мяккім блакітным электрычным сьвеце, які ліўся ад лампы з блакітным каптуром, павявала з усіх бакоў утульнасьцю.

Уся зала была пазастаўлена ўсялякай велічыні столікамі, мяккімі крэсламі, канапамі і этажэркамі, на якіх паміж вазонаў—пальм стаялі нярухомыя мармуровыя статуйкі. Ля раяля, каля шафы са шклянымі сьценкамі, стаяла Вольга Калістратаўна, разглядаючы сваю калекцыю засушаных жукоў, матылькоў, камароў і ўсялякіх іншых маленькіх казюрак, праколаных маленькімі шпількамі.

Аркадзь Семфар'янавіч, убачыўшы Антона, падняўся з мяккага крэсла і ласкава загаварыў:

— Заходзьце, заходзьце... А я вас чакаў, і, паказаўшы Антону на крэсла, ён падсунуў бліжэй да яго пудэлачак з папяросамі.

— Папрабуйце, калі ласка, сам набіваў... Я, ведаеце, куру толькі тыя папіросы, якія сам набіваю.

Павольна стукаючы пальцамі па сталае, Аркадзь Семфар'янавіч загаварыў першы.

— Рысунак я ваш прагледзеў. Ведаеце ніколі-б ня даў веры, што гэта выконваў мой рабочы-каваль (на слове „мой“ ён зрабіў націск). Павінен вам сказаць, вы сапраўдны мастак. Рысунак мастацкі нарысаваны, нібы тэхнікам-рысавальнікам, добрым знайцай гэтае справы. Пры ваших здольнасьцях вы-б маглі заняць пасаду тэхніка... Цяпер скажу пра самае галоўнае „вашай вынаходкі“... Тутакса справа горш. Каб выдумаць якую-небудзь вынаходку, мне здаецца, трэба скончыць вышэйшую навуковую ўстанову, напрыклад, акадэмію ці што іншае.. А то, напрыклад, пішуць у газэтах аб выяўленьні ў тым ці іншым месцы рабочых вынаходнікаў, я гэтаму не даю веры. Я думаю, ня горшыя галовы сядзяць і ў нас, у кіраўніцтве чыгункай, якія ўвесь час сваёй працы ўсялякім чынам думаюць аб палепшаньні вытворчасці, і то ня чуваць аб іхніх вынаходках. А нам і думаць аб гэтым ня прыходзіцца. Вось скажу, напрыклад, пра сябе, я скончыў перад вайною інстытут, маю вышэйшую адукацыю, а думаць, забіваць голаў вынаходнікамі ня збіраюся. Рысунак ваш я пакіну ў сябе, цікава яшчэ паглядзець на яго мастацтва... А вам магу параіць вучыцца, можаце карыстацца маёю тэхнічнаю бібліотэкаю... А думаць аб вынаходках кінце, не марочце імі сабе голаў, бо гэта толькі мары... і мары, якія часта бываюць пры хворай галаве.

Паціскаючы на разьвітаныя руку і правёўшы на ганак Антона, Аркадзь Семфар'янавіч пасьвістваючы пашоў па высыпанай жоўтым пяском сьцежцы саду.

Антон ціха ішоў дамоў. Галава кружылася, як пасья хмелю. Увушшу стаяў ціхі сьмех начальніка дэпо... „Трэба скончыць вышэйшую установу“... А ці былі раней яны для нашага брата?... Толькі дарэмна патраціў столькі часу і працы. Сядзеў па цэлых начах, ад сям'і ледзь не адбіўся... Бедная Ганна...

Увайшоў у хату. Пасья сьцен пакояў нафарбаваных масьлянымі фарбамі з электрычным сьветам, свая хата пабеленая крэйдаю, пры сьвеце падсьлепаватай газьнічкі-лямпы, з некалькімі праломанымі старымі крэсламі і белым, дубовым непафарбаваным сталом, выглядала вельмі бедна.

Гледзячы на Ганну, на яе белы бледы твар, ён падышоў да яе, абняўшы моцна сьціснуў і гарача пацалаваў.

— Даруй мне, Ганна, я перад табою і нашым сынам вельмі вінаваты. Але гэта, як сказаў наш начальнік „мары... толькі мары, якія бываюць пры хворай галаве“.

* * *

На празрыста-блакітным небе ніводнай хмаркі. Сонца ўзьнялося блізка пад абед і бязьлітасна раскідала свае палкія праменьні па шурпатым ад аблупленага тынку на сьценах і шкляным даху дэпо. Ад сьпякоты зямля патрэскалася, у паветры перад вачыма ўсё трымцела, пералівалася рознымі фарбамі.

Нібы той драсён ці палын, лісьце якога павяла ад сонца, Аркадзь Семфар'янавіч быў вялы. Не хапала паветра. Розныя пачуцьці, думкі варушыліся нібы мурашкі ў мурашніку ў яго затуманеных мазгох і засмучонай па чымсьці далекім—душы.

Праходзячы ля дэпо і глядзячы на гэтыя шурпатыя, якія месцамі патрэскаліся, патрабуючы неабходнага рамонту, сыцены дэпо, з вялікімі нямытымі ўжо некалькі год вокнамі, і невялікі будынак-кантору дэпо, дзе вось ужо хутка 8 год, як кожны дзень прыходзіцца паміж гэтых мураваных чатырох сыцен капацца ў вэрхале патрэбных і непатрэбных папер, яго ўсяго нібы страсянула.

І, не пазіраючы на вокны канторы, ён падаўся далей, за станцыю.

На сашы, якая праходзіла побач з чыгункаю, кружыліся слупы шэрага пылу.

— ...Адзін чорт, ці працуй, ці не, адна падзяка і адна пашана. Ня сьмей сказаць чаго супроць рабочых, кожнаму дагаджай, а то скажуць бюракрат, ня нашага поля ягада... Адразу ў мясцком, у газэту... Нейкае балота... А яшчэ хочуць, каб адміністратар падымаў вытворчасць. Для чаго?.. Няхай вашы сходы падымуць... Цяпер ня тое, што раней, старайся дык атрымаеш падвышэньне, прыціскай болей рабочых—атрымаеш прыбаўку пэнсіі, наградныя, сьвятошныя і інш... А цяпер ты будзеш са скуры лезьці, дамагацца свайго, як раз-жа табе скажуць: „ня туды гнеш, асадзі назад“. Робяць вылучэньне якому-небудзь Янку альбо Ёцку з рабочых... Вылучэнцы...

Працуюць майстэрні, дэпо? Няхай да часу абы як працуюць, абы зусім ня спалі, бо тады паліцаць варожым элемэнтам для дзяржавы...

Успомніўся Антон, з яго здаровым, загарэлым тварам. Нейкая зайздрасць да гэтага выхадца, выскачкі забушавала ў ім. Ён інжынер ня можа, а каб і мог, дык ня хоча забіваць сваю голаў усялякімі думкамі, а гэты рабочы, прышоўшы дамоў, пасяля цяжкай працы, вучыцца, думае. Сваімі думкамі імкнецца зрабіць нешта вялікае, моцнае, каб можа падкапацца пад яго. выжыць адгэтуль яго, а самому застацца на яго месцы.

Эх! каб вырвацца з гэтага балота, з гэтай сумоты, дзе няма сапраўдных людзей, а папасьці ў горад, дзе на кожным кроку свае. Дзе цябе кожны падтрымае, калі толькі будзе патрэбна. Дзе жыцьцё кіпіць, бурліць, нібы ў вялікім катле.

Нуда па старым, мінулым агарнула яго. Што было-б, калі не папаў-бы ў палон, а паехаў за мяжу, куды так імкнуліся усе „сапраўдныя“ людзі?..

З гэтакімі думкамі Аркадзь Семфар'янавіч апынуўся вярсты за дзёве ад станцыі. Перад ім, як акінуць вокам, на яскравым фоне, залітым праменьнямі сонца, прэстым дываном раскінулася сенажаць, праз якую роўнай, чорнай, сталёвай істужкай, губляючыся ў траве, легла чыгунка,

Паміж красак: незабудак, дзікай канюшыны, курасьлепу ў цяньку пад малодзенькім, купчастым кустом альхі расьцягнуўся ён на шаўковістай пахучай мураве Разгарнуў рысунак Антона. Нейкая зморнасьць, млявасьць хутка распаўзалася па ўсім яго целе. Розныя думкі; Антон, рысунак, майстэрні пакідалі яго, адыходзілі ўсё далей і далей. А на душы зрабілася так лёгка, лёгка... А над ім, чуючы пах чалавекага цела, зьвінелі і таўкліся камары.

* * *

Выпускаючы белыя клубкі дыму, пасажырскі цягнік, нібы вужака, шмыгаючы па кустох, прарэзваючы паветра, імчаўся па чыгунцы. Тэлеграфныя слупы, купы накошанага сена праносіліся перад вачыма.

Ціха калыхала вагоны. Седзячы адзін у купэ спальнага вагону, закурыўшы і зацягнуўшыся дымам папярсы, Аркадзь Семфар'янавіч загаварыў сам з сабою:

— А добра я тады яго ўпэўніў, ажно вушы хлопец разьвесіў... вынаходнік.

Ён дастаў з портфэлю здымак з рысунку Антона і, ня гледзячы на тое, што ўжо падрабязна яго завучыў, пачаў ізноў разглядаць яго.

— Да чаго дадумаўся... Вынаходнік „правадніка паравознай восі“. Хто гэтаму дасьць веры. Скажы каму дык засьмяюць. Дзе гэта бачылі, каб якісь плюгавы блазеньюк, бяз роду і бяз племені мог выдумаць гэтую вынаходку. Недарэчнасьць... Што-б тады казалі ў кіраўніцтве чыгункай? „Вы не працуеце, а паглядзіце, што робяць вашыя-ж рабочыя“!.. А цяпер гэта для мяне толькі і на руку. Сёньня якраз у аддзеле вынаходак пасяджэньне... і ўраз Аркадзь Семфар'янавіч інжынэр Лясоўскі—вынаходнік... Ха-ха-ха!..

Думкі яго насіліся далёка. Ён інжынэр-вынаходнік. Якая павага! Колькі гонару?.. Аб ім, інжынэры Лясоўскім будуць ведаць ня толькі на гэтай чыгунцы, але на ўсіх чыгунках, магчыма нават і за межамі. Газэтныя рэпартэры будуць старацца, як бы дабіцца ад яго хаця маленькай размовы. Наперабой будуць прасіць даць сваю картачку для газеты. Тады дарога яму ўсюды будзе шырока адкрыта. Ён будзе тады сваім. Пойдуць як і раней у яго бацькоў балі, на якіх будуць толькі „сапраўдныя“ госьці. Яго мілая Волечка, нібы квола, прыгожы матылёк, будзе лятаць паміж гасьцей, як паміж птушак, якія толькі з зайздрасьцю будуць пазіраць на яе... Кожны скажа, якая прыгожая ў вынаходніка жонка...

Агідная ўсьмешка расплылася па ўсім яго поўным твары. Гладзячы жывот, ён акуратна злажыў здымак з рысунку і зноў палажыў яго ў портфэль.

Зайздрасць супроць Антона яшчэ больш ускалыхнула яго.

— А што калі даведаецца? Не... Трэба да рук прыбраць гэтага плюгавага малойчыка... Выманіць самы рысунак... Выпрасіць як мас-тацкі выкананую рэч. А калі што пачне ўпірацца, дык і пад скара-чэньне штату льга падвесці...

Пад'яжджалі да станцыі. Замігцеў сваімі бліскучымі на сонцы вежамі горад. Супыніўся цягнік. Натаўп людзей, нібы хваля вады, падхапіў інжынэра Лясоўскага. Пранёс праз усю станцыю і толькі на вуліцы паміж вітрын супыніўся ён, цяжка ўздыхнуў, і прывёўшы гальштук у належны парадак, самавіта трымаючы портфэль, падаўся ў кіраўніцтва чыгункі.

А ўвечары на другі дзень з тым-жа самым цягніком імчаўся назад дамоў Арказь Семфар'янавіч.

Лежачы ў мяккім вагоне і трымаючы ў руцэ пасьведчаньне на здадзеную вынаходку ў аддзел вынаходак і ўхваленую на пасяджэньні як карысную для чыгункі, ён разглядаў яго, нібы завучваў кожнае слова, кожную літару. Потым, схваўшы пасьведчаньне ў портфэль, ён соладка пазяхнуў і сам сабе прагаварыў:

— Інжынэр Лясоўскі вынаходнік...

* * *

Прайшло два тыдні пасля таго вечару, як Антон быў на ква-тэры ў інжынэра Лясоўскага. Увесь гэты час як ні стараўся Антон ня думаць аб сваёй вынаходцы, але ўсялякія думкі не пакідалі яго.

Яго цікавіла адно: чаму начальнік дэпо просіць аддаць яму гэты рысунак, кажучы: няхай будзе на ўспамін аб гэтай станцыі. Для яго гэта будзе за гонар. Але шкада было Антону аддаць яго. Няўжо яго праца павінна так нізавошта прапацьці. Прышоўшы з работы дамоў, ён кожны дзень праглядаў, правяраў усе дэталі рысунку.

Галава кружылася. Часта, седзячы над рысункам, задумаецца, перад вачыма яго стане сталёвая вынаходка яго. Блішчыць новая сталь, пераліваецца. А вочы блукаюць далёка, далёка ў прасторы.

Бачачы яго задуменнасьць, яго хваляваньні, Ганна ўсялякім чы-нам старалася ўгаварыць яго супакоіцца, забыць аб самой вынаходцы, узяць водпуск і паехаць куды-небудзь адпачыць добра. А тады пасля водпуску з новымі сіламі льга будзе ізноў узяцца за работу.

Яна хадзіла за ім, дагаджала яму нібы хвораму.

Аднойчы, ідучы з работы, зайшоў Антон у мясцком.

Старшыня мясцкому таварыш Бліскун адарваўся ад паперы, уста-віў свой позірк на Антона і запытаў:

— Што з табою, Антон, ты часам ня хворы, чаго ты так пабла-жэў? Ці ня хочаш часам паехаць у дом адпачынку, а то два месца ёсьць, а ахвотнікаў паехаць няма.

І вось у гэты вечар выклаў Антон перад Бліскуном свае думкі, свае сумненні аб вынаходцы.

— Ты 'шчэ і дэлегатам лічышся і да гэтага часу мне нічога не гаварыў. Заўтра ў нас павінна быць вытворчая нарада, дык от ты зробіш даклад аб гэтым, а тады ўвесь матар'ял накіруем у аддзел вынаходак. Там, брат, разьбяруцца, цяпер ня тое 'што раней...

На разьвітаньні моцна паціснулі адзін другому руку. Лёгка зрабілася неяк Антону на сэрцы, нібы вялікі цяжкі камень зваліўся адгэтуль.

Ціхай, але моцнай паходкай пайшоў Антон тады да хаты.

* * *

На клубным круглым насыценным гадзінніку было шэсьць гадзін, У вялікім амаль самым лепшым у клубе пакоі зьбіраліся чыгуначнікі паслухаць вытворчую нараду. Да адкрыцця нарады некалькі пар гулялі ў шахматы і шашкі, а астатнія абкружылі іх з усіх бакоў і з зацікаўленасьцю пазіралі, чыя возьме.

Праз адчыненыя вокны ў пакой ліліся гукі духавога аркестру, які на летняй сцэне рабіў рэпэтыцыю.

Пахла расьцьвіўшай ліпай.

Тых рабочых, якіх мы прызвычаліся бачыць штодня на вытворчасці: у майстэрнях, у кузьні і на пучях, апранутых у зашмальцаваныя вопраткі з замурзанымі ў пыл і мазуту тварам і рукамі, цяпер нельга было пазнаць. Яны былі апрануты ў гарнітуры, касавароткі, саколкі, у выглядаваных гамашах альбо ботах.

Калі ўжо недзе было сесці, бо ня толькі ўсе крэслы, але і вокны былі пазайманы, тады старшыня вытворчых нарад, сьлёсар дэпо Міхась Верашчака, адкрыў нараду.

— Хто за аб'яўлены парадак дню падымеце рукі?—і мора грубых, з мазалямі, рук закалыхалася па-над галовамі.

— Парадак дню прыймаецца аднагалосна. Па першаму пытаньню „вынаходзтва на нашай чыгунцы“, мае слова старшыня мясцкому таварыш Бліскун.

—...Наша чыгунка і вапчэ наша дзяржава ў сучасны момант, калі ў нас праводзіцца індустрыялізацыя краіны, вельмі зацікаўлены ў вынаходзтве...

Раней наша начальства і вапчэ ўсе нашы бюрократы не звярталі на гэта ўвагі. Яны ня ішлі насустрач вынаходнікам. Яны не выяўлялі іх, нічым не прэмявалі іх, а наадварот, тых вынаходнікаў, якія самі выяўляліся, яны і гэтых з іхнымі вынаходкамі заціскалі, не давалі для іх вынаходак належнага ходу. Яны складалі і марынавалі гэтыя вынаходкі у габінэтах пад сукном.

Цяпер ня тое... Цяпер усюды амаль што ня крычаць: „Шлях вынаходзтву, шлях рабочаму вынаходніку“...

Вапчэ на нашай чыгунцы, ня лічачы некалькіх дробных вынаходзтваў, да гэтага часу буйных няма.

Таксама і на нашай станцыі ня толькі вынаходзтваў, але і прапаноў, каб палепшыць нашу вытворчасць, і то няма. Вось толькі за апошні час пачалі паступаць ад рабочых тыя ці іншыя прапановы, а таксама льга адзначыць, што на сённяшні дзень і ў нас на станцыі ёсць адзін вынаходнік—гэта таварыш Козыр, які зараз-жа за мною зробіць вам паведамленьне аб сваёй вынаходцы і вапчэ ўсё такое...

Кончыўшы свой даклад, Бліскун выцер хустачкаю твар, на якім выступілі, нібы раса, дробныя кропелькі поту, і сам падумаў: лягчэй раней было на пуцях працаваць кіркаю, чым казаць цяпер прамову. Выпіўшы шклянку вады, ён пачаў нешта запісваць у свой блёк-нот.

У час дакладу Бліскуна Антон вельмі хваляваўся, шукаў вачыма інжынэра Лясоўскага, але заместа яго на нарадзе быў толькі яго памочнік, старшы майстар дэпо.

Праз вакно павяваў цёплы вецер, ласкочучы гарачы твар яго.

Калі Міхась Верашчака даў яму слова, зрабілася неяк боязна. Ня ведаў, з чаго і як пачаць. Усё зблыталася. Тыя прыгожыя думкі, якія загадзя самі ліліся адна за другою, цяпер здаваліся яму няскладнымі, нічога нявартымі. Канты рысунку з памечанымі на іх літарамі замітусіліся ў вачох. Ціхім, няўпэўненым голасам пачаў Антон.

— Перад тым, як мяне перавялі ў дэпо, аднойчы я са стрэльбаю за плячыма стаяў на варце ля дэпо. Было блізка чатырох гадзін папаўдні, падыходзіў час канчаць работу. Блізка дэпо рабочыя рукамі падкатвалі і змянялі паравозныя восі. Пачуўся крык. Работа адразу супынілася. Калі я падышоў да іх, дык рабочы Корзун абамлеўшы ляжаў тутакля рэк. З расьціснутаю паравозным скатам пачарнеўшай руці сачылася густая кроў. Я думаю, гэты выпадак з Корзунам 'шчэ кожны з вас памятуе. Вось тады, гледзячы на іхнюю працу у мяне зарадзілася думка, якім чынам палепшыць гэтую працу, каб ня было далей такіх ахвяр, як гэты Корзун. Пасьля гэтага выпадку ў хуткім часе я быў пераведзены ў дэпо, і вось два гады маёй працы, маёй вучобы ў дэпо не прапалі дарэмна. Увесь гэты час я рысаваў, чытаў, перапасаваў шмат паперы, адцураўся ад сям'і, але, нарэшце, усё-ж такі дабіўся.

Словы ліліся адно за другім. У вачох загарэліся дзьве іскаркі-вугольчыкі. Ціхім, але выразным, мяккім і прыемным голасам, каб кожны зразумеў яго, Антон аддзяляў кожнае слова.

— Вынаходка мая ня так ужо вяліка, як сказаў таварыш Бліскун, але пры карыстаньні ёю яна дасьць значную карысьць ня толькі для чыгункі, але і для рабочых. Завецца яна „праваднік паравознай восі“.

Водзячы алоўкам па рысунку, ён працягваў:

— Вось тут у сярэдзіне рамы звычайнай пуцявой цялежкі прымацаваць па два металічных угольнікі. Адзін з іх прымацаваць нярухома пад простым кутом да рамы, пры дапамозе трубак.

Паліцы другога канта павінны быць збліжаны шарнірна. Адна з іх умацоўваецца паземна да рамы, а другая павінна вольна круціцца. Канты абавязкова прымацоўваюцца да рамы на роўнай адлегласці да шырыні паравозных букс і тады замацоўваюцца ў верхніх канцох балтамі дапамагаю шрубаў, якія круцяцца ў гнёздах.

Тады перадаецца частка вагі паравознай восі на цялежку, ад чаго колы цялежкі павінны шчыльна прыціскацца да рэек.

Пры карыстаньні ёю, яна падкатваецца да паравознай восі адным скатам, другі-ж скат пераносіцца на другі бок паравознай восі і стаа новіцца пад раму цялежкі. Тады нярухомыя канты павінны шчыльна прылягаць да буксы паравознага скату. Затым падымаюцца шарнірны-паліцы кантаў, і шчыльна сьціскаюцца шрубы, і паравозная вось разам з цялежкай перамяшчаюцца ў патрэбным напрамку.

Акрамя адхіленьня небяспекі, якая пагражае кожную хвіліну рабочым, робячы гэта ўручную, пры карыстаньні ёю яна 'шчэ дасьць вялікую ашчаднасьць рабочей сілы. Заместа дзесяці-дванаццаці чалавек, гэта могуць зрабіць учатырох...

Пасьля яго і выступаўшых па дакладу, якія падтрымлівалі Антонаву вынаходку, нарада пастанавіла вынаходку скарыстаць як спробу ў дэпо, зрабіўшы модель, а здымак з рысунку з падрабязным тлумачэньнем паслаць у кіраўніцтва чыгункай.

Скончылася нарада. Рабочыя разыходзіліся, паціскаючы руку Антону і віншуючы яго. А іншыя хлопалі па плячы, кажучы:

— Ну і Козыр! І хто да гэтага мог бы дадумацца, а ён глядзі ты...

Сьлёсар Дзяргач крыху п'яны, дагнаўшы па дарозе Антона, пахлопаўшы яго па плячы, сказаў:

— А мо' зойдзем, Антон, замочым, каб не рассохлася?

— Пачакай! 'Шчэ няма чаго мачыць. Яшчэ пасьпееш...

* * *

У той дзень, калі адбылася нарада, якая парашыла матар'ял на Антонаву вынаходку паслаць у кіраўніцтва чыгункай, інжынэра Лясоўскага ня было дома. Ён быў на участку.

Даведаўшыся аб пастанове нарады, не паказваючы свайго хваляваньня, Аркадзь Семфар'янавіч пашоў у мясцком.

Ён ціха ўвашоў. На шафе ляжала некалькі вялікіх пачак ужо пажоўклых сшытых газэт. Пад стольлю нібы хмары, клубкамі стаяў табачны дым. Са сьцен паглядалі пакрытыя пылам і павуціньнем партрэты: Леніна, Сталіна і гэроя працы машыніста дэпо Тычынскага. За сталом, чытаючы атрыманыя з экспэдыцыі паперы, сядзеў сэкратар мясцкому.

Зрабілася адразу неяк нялоўка, душна, чагосьці боязна. Па ўсім целе абдало холадам.

Здавалася, што вось гэтыя нярухомыя, няжывыя партрэты ведаюць усё. Сваім строгім з пагардай позіркам наскрозь пратыкаюць яго. І вось-вось скажучь: „Ты вораг рабочае клясы, ты ня нашага поля ягада“... Нават сэкратар і той не зьвяртае на яго ніякае ўвагі, сядзіць нібы эгіпэцкая мумія, чытаючы паперы.

Каб не парушыць гэтага спакою, інжынэр Лясоўскі хутка вышаў з мясцкому.

А думкі аб пагражаючай адказнасьці за прысваеньне вынаходкі з усімі вынікамі, якія выцякаюць з гэтага, напаўнялі, сьвідравалі яго голаў. Хадзіў ён, як ня свой.

Так прайшло некалькі дзён, і вось аднойчы зазванілі тэлефонныя апараты. Нібы чмялі, загулі па ўсіх куткох рабочыя. Бегалі, мятусіліся. Як бурбалкі дажджу каламуцяць ваду, так маленькая чвэртка паперы, атрыманая сёньня раніцаю ад кіраўніцтва чыгункі, ускаламуціла, ускалыхнула ціхае, глухое. „Лясоўскае“ балота-станцыю.

— Цэнтральная, дайце агента?.. А?.. Я старшыня мясцкому Бліскун, калі можаце, дык зараз-жа зайдзеце ў мясцком па вельмі тэрмі новай справе.

Паслаўшы пасланца па інжынэра Лясоўскага і Антона, Бліскун ужо каторы раз чытаў атрыманую паперу.

„На атрыманы ад вас матар’ял з рысункам на вынаходку каваля Антона Козыра паведамляем: такі-ж самы рысунак атрыман ад начальніка дэпо вашай станцыі інжынэра Лясоўскага, які разглядаўся на пасяджэньні ў аддзеле вынаходак і быў ухвалены, як карысны для чыгункі.

Прапануем тэрмінова пры садзейнічаньні агента ДПУ выявіць, хто з іх зьяўляецца сапраўдным вынаходнікам. Вінаватага ў прысваеньні вынаходкі прыцягнуць да суровай адказнасьці, аб чым тэрмінова паведаміць у аддзел вынаходак“.

— Вось і разьбярыся тутака, хто вінаваты... Няўжо такі Антон?..

Прышоў агент ДПУ, за якім хутка зьявіліся інжынэр Лясоўскі і Антон.

— Няўжо прынялі? Няўжо прайшла яго вынаходка?—думаў ішоўшы Антон.

— Таварыш Козыр і таварыш Лясоўскі, хто з вас зьяўляецца сапраўдным вынаходнікам „правадніка паравознай восі?“—запытаў агент прабегшы вачыма па паперы.

Нібы не зразумеўшы пытаньня, Антон пазіраў то на агента, то на старшыню мясцкому.

— Хто вынаходнік „правадніка паравознай восі?“—перапытаў Антон—канешне я!—з усьмешкай адказаў ён.

— Вось можа пацьвердзіць начальнік, што я, ён ведае, бо я яму даваў, каб ён прагледзеў мой рысунак, ён-жа ўсё-ж такі інжынэр, а я што, толькі...—Антон абярнуўся да інжынэра Лясоўскага, нібы прасячы заступіцца за яго, але, ўбачыўшы яго зьбялелы твар, Антону са-
мому зрабілася чагосьці боязна. Ён паглядаў на ўсіх вакол сябе, ня ведаючы, што гэта ўсё можа значыць.

— Інжынэр Лясоўскі, мы вас пытаем?

Колькі ні храбрыўся Аркадзь Семфар'янавіч, колькі ні рабіў сур'ёзны выраз твару, але ня мог нічога адказаць.

Вочы бегалі нібы злоўленыя мышы. Яны міргаючы пазавалакліся вільгаццю. У іх пачалося усё дваіцца. Аркадзь Семфар'янавіч усё больш і больш бляднеў, губы трасліся. У роце высахла. Нарэшце цяжка перадыхнуўшы ледзь чутно прагаварыў:

— Я вінаваты... Даруйце...

* * *

Не агледзеліся працяцць два месяцы. Пра інжынэра Лясоўскага, які адбываў пакараньне ў „Допры“ за прысваеньне Антонай вынаходкі, пачалі забываць. На яго месца прыслалі новага начальніка, ма-
ладага інжынэра, рабочага-партыйца Прышчэпу. З прыбыццём новага начальніка, нібы хваля вады, падняўся настрой і вытворчасць працы сярод рабочых. Кожны адчуваў у інжынэру Прышчэпе ня толькі на-
чальніка-адміністратара, але і добрага таварыша.

Станцыя сёння выглядела па-святлошанаму. Будынак станцыі быў убраны гірляндамі з зялёных яловых лапак і чырвонымі сьцягамі.

Па небе кавалкамі адна за другою цягнуліся белыя хмары. Па-
жоўклае лісьце ападала, кружылася, падхаплялася ветрам і падала на зямлю.

Мора рознакалёрных галоў пад гукі маршу духавога аркестру ад до-
му Райвыканкому, дзе быў толькі што мітынг, шэрагамі падалося да станцыёнага дэпо.

Чыгуначнікі-сяляне з падшэфнай і іншых ваколічных станцый, вё-
сак, сябры іншых саюзаў са сваімі сьцягамі зьмяшаліся ў тысячным натоўпе.

На абкружаным людзьмі з усіх бакоў манэўровым паравозе, які цяпер служыў трыбунай, зьяўляліся адзін за другім прамоўцы, якія ў сваіх маленькіх прамовах адзначалі вялікі рост нашай дзяржаўнай гас-
падаркі, будаўніцтва і вялікі крок наперад усёй нашай індустрыі.

„...Сёння у дзень сьвяткаваньня гадавіны Кастрычніку, наша станцыя сьвяткуе і другое сьвята, гэта спробу працы па прысланай
вынаходцы нашага каваля таварыша Козыра“...

Словы прамоўцы, які адзначаў жыццёвы шлях Антона, службу яго ў Чырвонай арміі, у вайскавай чыгуначнай варце і ў дэпо, злі-
ліся з гукімі тушу і крыкамі ура-а-а...

А побач з паравозам-трыбунай, пад паважнай вартай вайсковых вартаўнікоў, саяла на рэйках вынаходка Антона „праваднік паравознай восі“.

Пад няспыннымі гукі тушу, пяць рабочых пры дапамозе Антона ўзяліся падкатваць адзін скат „правадніка паравознай восі“ да трыбуны-паравоза... пад паравозную вось. Другі скат перанеслі на другі бок паравоза.

І вось шарнірныя паліцы балтоў шчыльна сьціскаюцца, і паравозная вось разам з цялежкай парамышчаюцца ў патрэбным напрамку.

Тысячы вачэй з захапленнем пазіралі ўвесь час на процэс работы. Але от, цяжкі выдах вырываецца з грудзей гледачоў, на вуснах вясёлыя ўсьмешкі.

— Эх, таварыш Антон, наколькі ты палепшыш нашу працу, колькі гэтым зьберажэш рабочых рук,—гаварылі дэпавікі-рабочыя.

Разыходзіліся. Сьмех і жарты доўга напаўнялі паветра станцыі.

А сьлёсар Дзяргач, выбраўшы хвіліну, як тады пасля вытворчай нарады, падышоў да Антона і, хлопнуўшы па плячы, сказаў.

Цяпер, таварыш Антон, напэўне льга ўжо замачыць?..

Ленінскаму камсамолу Беларусі прысьвячаю.

У паход

(ліро-поэма)

I.

Сьцяг віецца.
Акорды у далі плывуць.
Сонца-твар,
І на твары—
сонца

Мы ідзем!
І за намі мільёны
Ідуць

Рад за радам
Працоўных

Бясконца.

Мы ідзем!
Грай музыка!
Камдзів загадаў,
Ад загадаў ні кроку!

Ніколі!
— У паходны-таварыш!
Чу!
Конь заіржаў.

Ён сумуе па чыстаму
полю.—

Мы ідзем!
Мы пакажам
Сусьвету ўсяму

Нашай волі
Упартай
Магутнасьць.

Хай сьвідруе
І плача

Ад злосьці
Самум,
І яму ня удасца
Сагнуць нас.

II.

Вораг ня сьпіць.
І цяпер
Ён ходзіць
Пад розным
Абліччам.

Як нейкі
Дзівосны зьвер.
Капае усюды
Лычам.
Што ні хвіліна,
То крок—
Чарговы
Варожы
Ход...

Шаленствам
Палае зрок...

На ворага
Мы у паход!

Песьня!
Зьвіні у тон

З сьцягам і горда
У тахт.

Не перажкодзіць ніхто
Нам будаваць
Свой шлях!

Песьня!

З табою я рад!

Коціцца у далі

Рэха.

Ідзем ад ударных

Брыгад

Ад цэхаў

К ударным цэхам!

* * *

Мы!

Комсамол!

Творчай працай гарым,

Запалім агні

Па сусьвету!

Праменьні лятуць

Ад чырвонай зары

Праменьні—

З краіны Саветаў!

Штогод мы мацнеем!

Наперад ідзем.

І зьнішчым бяду—

перагасу,

Шэрагі стройна

У бой павядзем

Мы!

За будаўніцтва

Калгасаў!

* * *

Камдзів

Камандзірам

Загад аддае,

Каб абвясьціць

Па ўзводах

„Ад ударных цахоў

Шпаркім

Тэмпам

Ісьці

Да ударных,

Вялікіх

Заводаў.

Перашкоды

Стаяць?

Ўсіх іх зьнішчыць!

Ушчэнт!

Перашкоды?

Ня трэба баяцца!

Ад загаду ні кроку!

Больш упартасьці

‘шчэ!

У паход

Заклікае

Праца!

IV

І зьвініць

Па краіне

У гэткія дні—

— Наш запал,

І жаданьне

Ня згаснуць!

Не здарма

Палымнеюць

Над намі—

Агні,

Не здарма

Мы ідзем

У калгасы!—

Нехта плача...

На вёсцы

Змаганьне

Ідзе...

Частка лепшая

Заўжды!

За намі!

„Калі твару

Сам месяц
 Ня мае
 Ё вадзе,
 Хай туга,
 Паляціць
 З журавамі“.
 Дык у паход-жа
 Таварыш!
 Гудкі ё жо
 Гудуць,
 Шлях

Да весніц,
 Да новых
 Адчынім!
 Міліёны,
 Працоўных
 У апошні
 Ідуць

Штурмаваць
 Аванпост,
 Будучыні!

13/II-30 г. Менск.

Вінаваты

Частка трэйцяя.

(Канец).

Насупроць Алесевага ложка каля вакна сядзіць Стэфан і піша. Ён увесь аддаўся лісту, падоўгу думае над тым, што напісаць.

Алесь толькі што з вуліцы прыйшоў, змарыўся. Ён лег на ложак тварам угару і адпачывае.

Ён ужо трэйці год як вучыцца ў тэхнікуме. Пазалетась павятовы камітэт комсамолу і райком партыі адпусьцілі яго на вучобу. Тады ён быў ужо членам партыі і старшынёй сельсавету.

Першыя дні вучобы ў горадзе і зусім невялічкая стыпэндзя сьціснулі неяк яго, патушылі актыўнасьць ягоную. Але праз тры месяцы ён ужо актыўна працаваў у парт'ячэйцы. Партыйцаў у тэхнікуме было мала. Першы год вучобы прайшоў хутка. Летам Алесь прыяжджаў у сваю вёску на вакацыі. Цэлыя дні ён працаваў у гаспадарцы, а вечарамі і ў сьвяточныя дні ішоў у ячэйку ці па вёсках з заданьнямі парт'ячэйкі і сельсавету. Сяляне яго ведалі як нядаўняга старшыню сельсавету. Малады, энэргічны, ён палкасьцю сваіх слоў умеў пераканаць сялян у праўдзівасьці сваіх слоў, і яны яго паважалі за гэта.

Так няпрыкметна ў працы й вучобе прайшло два гады.

Цяпер Алесь абран старшынёй профкому. Студэнцкі колектыў любіць яго за прастату, за шчырасьць пачуцьцяў, за таварыскасьць, за ўменьне разумець чалавека. За гэтыя два гады ніводзін з студэнтаў ня чуў, каб Алесь хваліўся сваёй працай, актыўнасьцю, хаця ўсе бачылі гэную яго працу. Ён вельмі горача і жорстка часта выказваўся на сходах па адрасу таго ці іншага сябра, але выказваўся правільна, разумеючы таго, аб кім гаварыў, і гэта было прычынай таму, што на Алеся не злавалі, а наадварот, любілі яго.

Другі год ужо жыве Алесь у вадным пакоі з студэнтам батраком Стэфанам. Дзіўны крыху гэны Стэфан. Ён не комсамалец, і Алесь увесь час імкнецца пасябраваць з ім, каб уцягнуць яго ў комсамол.

Стэфан першыя часы нібы ішоў на сяброўства з Алесем, хадзіў з ім, раіўся ў тым, у сім, але быў вельмі скрытным і гэная яго скрытнасьць паўставала заўжды паміж ім і Алесем, калі Алесь хацеў па сяброўству гутарыць з ім. І гэтага Алесь ніяк ня мог зразумець...

Алесь павярнуў голаў і пазірае на Стэфана, хоча разгадаць яго. А ён схіліўся над лістом, нешта думае і час ад часу паглядае ў вакно.

„Пэўна скрытнасьць у ім жыццём выпрацавана. Быў забітым, пэўна, загнаным, прывык ува ўсім хавацца ад людзей, дык і цяпер мусіць ад гэнае прывычкі пазбавіцца ня можа“. — думаў Алесь. Яму захацелася пагутарыць з Стэфанам. Устаў з ложка, падыйшоў і крануў Стэфана рукой за плячо. Стэфан уздрыгануў і адразу закрыў далоньню левай рукі ліст, а потым згарнуў яго і сунуў у кішэню.

— Чаго ты хаваеш ліст? Куды пішаш?

— Я... гэта ліст... дадому.

— Вось дзіўны. Ты не саромся. Мо' дзяўчыне, каханцы сваёй? Дык я падглядаць ня буду. Гэта натуральная справа ў твае гады. пішы, ды, каб прыгажэй было, поэзіі падпусьці...

— Не, я дадому...

— Дык чаго ты саромяешся? Хаця і я ня люблю, калі хто за плячыма стаіць, як я ліст пішу... І мне варта-б напісаць дадому. Дрэна ў мяне дома, бацька зусім хворы, дый жыве як жабрак... Эх каб хутчэй скончыць, Стэфан, вучобу! Паехаў-бы ў свой раён, нікуды акрамя свайга раёну і там-бы рабіў. Стварылі-б у сябе ў вёсцы комуну, абавязкова. У нас комсамольцы, каб ты ведаў, якія хлопцы, з імі ўсё можна здолець. А ў комуне пакажам, як працаваць, як жыць. Сяляне больш усяго баяцца комуну таму, што ня ведаюць, ці паладзяць, калі сойдуцца ў кучу, ці ня прыдзецца аднаму на другога працаваць. А мы пакажам, як жыць, як жыць комунай, з нашымі хлопцамі можна гэта. І ты як скончыш, дык прыяжджай да нас, разам будзем, а?... Гэта-ж, каб усіх нашых студэнтаў ды ў вёску, ды каб кожны хоць маленькую комуну організаваў-бы, во была-б справа! Тады-б згінула жабрацтва. А то я вось шкадую бацьку, а дапамагці яму не магу. Тры ці пяць рублёў, якія я дасылаю часам яму, глупства: іх не на многа хапае...

— Ты бацьку шлеш грошы?

— Часам шлю.

— А як жа сам?

— Сам? Братка ты мой, я, здаецца, і яшчэ з меншай стыпэндыяй пражыў-бы. Хіба я думаў калі, што буду вучыцца, ды яшчэ ў такіх умовах? Не, брат! Нават ня сьніў. Стыпэндый мне хапае... А як у цябе дома?

Стэфан памаўчаў крыху, нібы ня счуў запытаньня, потым адказаў незадаволена зморшчыўшыся.

— І ў мяне ня добра. Чорт яго ведае, што там будзе... я ня ведаю...

— А што, хіба бацькі і цяпер яшчэ батрачаць? Ці зямлю атрымалі?
— Ды яно батрачаць, але я так... ня цікаўлюся асабліва. Стэфан дастаў з скрынкі стала кніжку і пачаў гартаць яе.

— Пакажы,—звярнуўся ён да Алеся,—што мы па расьлінаводзтву павінны чытаць да заданьня, я неяк праяваў на лекцыі.

Алесь паказаў патрэбныя для прачытаньня балонкі кніжкі і адышоў зноў да ложка. Лёг.

„Зноў гэтая скрытнасьць, ня люблю я яго за гэта, адчуваю вось, што ня люблю, нібы ён нешта вельмі сур'езнае хавае ад усіх...“

Але хваляваньню Стэфана пры гаворцы пра дом і яго словам ён не надаў ніякага значэньня.

* * *

Цёпла ў плечы Алесю. Над далёка пакінутым ззаду горадам вісіць залатым кругам вялізнае, усходзячае сонца.

На сашы абсеў за ноч пласт тэрага мяккага пылу. Пыл і на кустох алешніка і на мураве сьцежкі, каля сашы. На кустох і на мураве блішчаць буйныя кроплі расы. Алесь нарошна шоргае босымі нагамі па роснай мураве і расой змывае асядаючы на ногі пыл.

Саша лягла перад ім простаі белаватай паскай. Канцом сваім яна губіцца ў далячыні паміж хвой і адтуль паступова выпаўзае насустрэч Алесю. Адтуль-жа ўздымаюцца, вырастаюць і паўзуць насустрэч яму рэдкія сялянскія хурманкі. На хурманках парсяты ў мяшках веращачь, кудахтаюць куры ў кошыках.

Алесь углядаецца ў твары едучых сялян, хоча разгадаць знаёмых з свае вёскі. Вось ён здалёк пазнае бацьку. Бацька паціху йдзе па сашы з боку калёс, нізкі, апрануты ў нешта лахматае, лаплянае. Конь чучь рухаецца. Да калёс прывязаная ідзе рабая карова. Алесь паскарае ходу, ён ужо блізка ад бацькі. Відаць і бацька пазнаў яго ўжо.

Параўналіся. Бацька спыніў каня. Алесь падышоў да яго, абняўшыся павітаўся з ім.

Бацька радасны ціхім голасам нешта апавядае, а ён ня слухае, азірае калёсы, бацьку.

У калёсах яшчэ ўсё старая сівая кабыла. На шыі ў кабылы абдараны стары хамут, пад яго пакладзена суконка. Пад сядзёлкай залезнай, таксама суконка ў тры столкі. Дуга трэснула і звязана дротам, На лейцах адны вузлы. Алесь пазірае на кабылу, на вупраж, ня можа пазіраць на бацьку, шкода яго. Сівая худая кабыла спусьціла голаў у зямлю, у кабылы гнояцца вочы. Пад левым вокам у кабылы набегла з гноем і застыла мутная сьляза. Ніжняя губа яе вяла абвісла і дробна-дробна дрыжыць, нібы кабыла мерыцца плакаць і вось-вось зараз заплача наўзрыд. Кабыла заднюю левую нагу неяк падвярнула пад сябе, і ад гэтага левая кульша яшчэ больш выпярлася ў худым баку, а бок яшчэ глыбей запаў.

У калёсах левае пярэдняе кола бяз шыны. У другім паміж сьпіц устаўлена кароценькае пацясанае паленца, каб ня ўгіналася шына. Па-трэскаліся трубкаі, і вось-вось, здаецца, выпадуць сьпіцы, распадзецца кола. Сьпіцы з палкай зьвязаны вяровачкай. На калёсах не драбінкі, а толькі білы, выцесаныя з круглых маладых бярэзінак, крывыя. За біла прывязана пастронкам рабая карова. Худая. І ў яе вочы мутныя, нібы ў сьлёзах. Бацька адгадвае думкі Алесь і кажа:

— Хлеба няма. Дый хлеў думаю дакрыць, кулёў трэба купіць, дык парашылі з маткай прадаць яе.— Ён паказаў на карову.— Налета мо'ужо цялушка ацеліцца, а адно лета як кольвеч і без малака пражывем, малых жа няма...

У бацькі з-пад лапленай рыжай шапкі відаць бліскучыя срэбрам косы. Твар худы, а густая, кароткая барада пасярэбраная і глыбока схаваныя вочы робяць яго яшчэ худзейшым. На плячах сьвіта, не разабраць колеру. Сам яе калісьці бацька шыў, сам лапіў яе ня раз і ўжо не разабраць, з чаго сьвіта раней была пашыта, што потым дададзена да яе як лапекі. А лапекі на плячах і локцях адна ў адну пакладзены з рознакаляровых кавалкаў суконак. Штаны на нагах, гэтак сама лапленыя. Лапекі прышыты белымі зрэбнымі ніткамі. На правым калене праз дзірку ў лапцы відаць белыя порткі. На нагах запыленыя, стаптаныя ўжо лапці. На левай назе лапаць ззаду лёг на сашу стаптанымі акраўкамі.

Алесь пазірае бацьку на грудзі. З пад сьвіты відаць пачосная пасіненая сарочка, і з-пад яе цераз прарэху відаць худыя жоўтыя грудзі. На ваччу ў бацькі гной накарэў у куточках, і вочы заплылі сьлязьлівай муццю.

Бацька рад Алесю, аглядае яго і гаворыць:

— Ты схудаў зусім, мо'не здароў? Мусіць пагана харчуешся? Нам грошай ня шлі, ня трэба. Мы як-небудзь управімся. А ты сябе глядзі, а то маладому яно дрэнна, потым на ўвесь век пашкодзіць, калі не даядацьмеш...

Пастаялі яшчэ крыху. Бацька цмокнуў губамі, махнуў пугай над сьпінай кабылы і яна пайшла. Алесь яшчэ крыху пастаяў на сашы, азірнуўся яшчэ раз усьлед бацьку і ціхімі крокамі пайшоў. Саша ўсё гэтак-жа слалася перед ім белаватай стужкай.

Вечарам Алесь доўга гутарыў з комсамольцамі. Пазьней яшчэ пісаў да студэнта, блізкага свайго сябра, поўны пэсымізму ліст.

„...Ты не зразумей майго ліста няправільна. Я сам ведаю, што ў ім занадта многа пэсымізму, гэта вынік ўражаньня ад жыцьця бацькі. Я хочу падзяліцца з табою... І ня толькі бацька так жыве, ёсьць і яшчэ бедната. Ня так вёска жыве, ня так як трэба. Няма каму перавярнуць гэтае жыцьцё. Каб ты ведаў, як я хацеў-бы хутчэй скончыць і прыехаць сюды, хоць-бы й не агрономам, а так, проста на працу. Мне, здаецца, што я змог-бы разам з хлопцамі сваімі перайначыць гэнае

жыцьцё... Ты парай. Мо' варта й пакінуць тэхнікум? Я ведаю, што многае зрабіў-бы, веды ў мяне ўсё-ж ёсьць, а пасьведчаньне—чорт яго бяры. Ты напішы пра гэта. Ведаеш, я так веру ў рэволюцыю, у кому-ну, што, здаецца, вырваў-бы сэрца з грудзей, згарэў-бы, каб перака-наць сялян, што толькі ў гэтым выйсьце з жабрацтва, беднасьці... Калі нават і не застануся я тут у гэтым годзе, дык умоўлюся з хлопцамі, падрыхтуемся і яны будуць патрохі да будучай вясны рыхтаваць ся-лян, а потым зробім комуну, абавязкова зробім .."

*
*
*

Сяргей Антонавіч пражыў прайшоўшыя сорак тры гады свайго веку вельмі цікава. Бацька яго быў папом. Хацеў да папоўства пры-гатаваць і сына, таму аддаў яго пасья чатырох год гімназіі, у наву-чаньне ў духоўнай сэмінарыі. Сяргей Антонавіч скончыў сэмінарыю, а атрымаў прызначэньне ў недалёкі ад дому прыход. З узнятым на-строєм служыў ён першы раз імшу. Людзей ў царкве было многа: яны прышлі пабачыць новага бацюшку і паслухаць яго казаньня.

Праз два месяцы Сяргею Антонавічу стала сумна, папоўства яго не задавальняла. Ахоплены сумам, ён пасябраваў з сынам мясцовага настаўніка, які скончыў неяк нядаўна гімназію і з тэй прычыны, што ні да чаго ў жыцьці ня быў прыстасаван, сядзеў у бацькі, гуляў у карты і п'янстваваў.

У дні вялікага посту Сяргей Антонавіч прымаў людзей да спо-ведзі. У царкве заставалася ўсяго чатыры чалавекі. Яны падыходзілі, гаварылі бацюшку свае грахі, каяліся і пасья таго, як бацюшка тры разы накрыж узмахваў у іх над сьпінамі, адыходзілі на двор.

Апошняя падыйшла маладая дзяўчына. У яе было нейкае гора, якое яна хацела, як відаць, выказаць бацюшку.

Сяргей Антонавіч накрыў яе эпітрахільлю і прашаптаў сьпяша-ючы словы малітвы. На абітым медзьдзю ражку евангелья ляжалі два пальцы рукі дзяўчыны і дрыжэлі. Дрыжэла ўсё яе цела. Бацюшка шапгаў неразборліва словы малітвы і пазіраў на дзяўчыну, на яе пры-гожы сьветлы твар, на дрыжачае цела. Ён стараўся адгадаць прыго-жыя формы яе цела, грудзей, уяўляў яе перад сабою голай. Ад гэнага ўяўленьня хваляваўся, зьбіваўся са слоў малітвы. Дзяўчына аб нечым доўга гаварыла бацюшку, хвалявалася, але ён ня слухаў. Ён аглядаў яе твар, выпучаныя праз чорную сьвітку грудзі і пужліва азіраўся па царкве. Там ня было ўжо нікога. Сяргей Антонавіч узняў руку і па-чаў гладзіць галаву дзяўчыне. Рука яго адчувала праз хустку мяккія густыя косы. Рука машынальна гладзіла па галаве і дрыжэла, калі пальцы намацвалі яе шчаку. Сяргей Антонавіч ужо зусім ня слухаў спавядаемую. Пужліва азірнуўшыся па царкве, ён прыхінуў да сябе лоб дзяўчыны і пацалаваў яго. Дзяўчына адхінулася, узняла голаў і зірнула ў вочы бацюшку, а ён абдымаў ужо за шыю і ціха шаптаў.

— Ты ня бойся, мілая, я разумею тваё гора, я разумею... Ня трэба ўбівацца так...

Яшчэ мацней прыхінаў да сябе дзяўчыну і, не пасьпела тая апамятавацца, пачаў цалаваць яе шчокі, а левай рукой памацваў праз сьвітку пругкасьць грудзей.

— Ты не палохайся, гэта ня грэх... Калі згодна прыдзі да мяне сёньня...

Дзяўчына спуджана ірванулася з рук бацьшкі, штурханула яго ў грудзі, вырвалася і з расхістанай хусткай бягом выбегла з царквы.

Дома яна сказала пра здарыўшаеся мацеры. Маці—суседкам, а праз месяц пасьля гэтага з Сяргея Антонавіча зьнялі сан бацьшкі. Сяргей Антонавіч зьвярнуўся ў сваё сяло і адчыніў шынок.

У вайну ён быў мобілізаваны і, як маючы адукацыю, хутка ў войску заслужыў чын прапаршчыка. Пасьля вайны зьвярнуўся ў сяло і хутка зноў пачаў гандаль, адчыніўшы галянтэрэйную краму. Гэтак ён жыве ўжо чацьверты год.

Сёньня Сяргей Антонавіч запрасіў да сябе ў госьці настаўніка мясцовай сямігодкі, свайго блізкага сябра, каб параіцца, што рабіць з сынам.

— Вы-ж ведаеце, што нашаму брату,—казаў ён,—няма цяпер ходу. Скончыў вось сямігодку, а цяпер нічога ня прыдумаю. Летась падаваў ён заяву ў пэдагэгікум, дык ня прынялі, сын гандляра... Дайце якую раду...

Настаўнік студзіў на блюцца, трымаючы яго на кончыках пальцаў, сёрбаў з блюцца гарбату і слухаў. Калі Сяргей Антонавіч скончыў гаварыць, настаўнік паставіў блюцца на стол, абцёр далоньню губы і, схіліўшыся да Сяргея Антонавіча, паціху загаварыў.

— Я даў-бы раду, але ня ведаю, як вы на гэта глядзець будзеце..

— Буду толькі дзякаваць...

— Я вось аб чым хочу... Галоўнае, каб ваш сын вучыўся, каб у далейшым мог мець свой кавалак хлеба. Так?

— Ну, так ну?

— Значыць ня важна, ці будзе ён лічыцца вашым сынам, нават лепш, калі ня будзе лічыцца.

— Як гэта?...

— А так: гандяру няма ходу, дык трэба зрабіць, каб ён ня быў сынам гандляра...

—?

— Трэба, каб ён парваў з бацькам усякія адносіны, каб адрокся ад бацькі, разумеете?

— Што вы, што вы?..

— Гэта патрэбна абавязкова. Адрачэньне ад бацькі патрэбна для людзей, для іх, а на самой справе ніякага адрачэньня ня будзе. Трэба, каб сын ваш патроху пачаў гутарыць пра гэта з комсамольцамі,

потым няхай сходзіць і пагутарыць пра гэта з сэкратаром партыі. Трэба, каб пасья гэтага ён пайшоў ад вас, каб дзе-кольвеч на сходзе сказаў пра гэта... Вам, як бацьку, гэта часам і крыўдна будзе, але га-лоўнае ня ў гэтым... Калі ўсе павераць, тады справа будзе зроблена... Вось мая рада.

Настаўнік адхінуўся на сьпінку крэсла і пазіраў на Сяргея Анто-навіча. Той здаволена ўсьміхаўся.

— Вы вельмі орыгінальна прыдумалі і ўдала. Гэта ў модзе зараз-такі парываць з бацькамі, такі век. Адрачэньне ад усяго старога... ад бацькі, мацеры... Я згодзен... Я вельмі дзякую.

Сяргей Антонавіч узняўся з крэсла і моцна паціснуў руку на-стаўніку.

— Вельмі дзякую. Я зраблю так, як вы раіце...

* * *

У тэхнікумаўскую парт'ячейку два разы прыходзіла з ДПУ са-крэтная паперка.

„Па маючыхся ў ДПУ вестках у вашым тэхнікуме навучаецца сын былога абшарніка, актыўнага ворага савецкай улады і сам былы ўдзельнік белапольскае арміі нехта Міронаў Захар Сямёнавіч“. ДПУ прасіла паведаміць, ці сапраўды ёсьць такі ў тэхнікуме. Два разы сэкратар парт'ячейкі праглядаў агульны сьпіс студэнтаў тэхнікуму і абодвы разы Міронава ў сьпісах не знайшоў.

Прайшоў трэці запыт. У гэты раз сэкратар парт'ячейкі паклікаў прадстаўнікоў усіх курсаў і разам пачалі шукаць Міранова ў курса-вых сьпісах студэнтаў. Прагледзелі.

— Няма! Чорт яго ведае, хлопцы, што гэта такое?

— Няма, дык няма, чаго яны хочуць. Хоць вазьмі ды радзі ім Міронава.

— А як яго па імю і бацьку?—запытаў нехта.

— Міронаў Захар Сямёнавіч.

— Давай праверым усіх прозьвішчы, імя і па бацьку. Давай!

Пачалі чытаць. Праз хвіліну сэкратар ячейкі, які правяраў агуль-ны сьпіс у кнізе, хлопнуў па сьпісу рукой.

— Ёсьць, брат! Але-ж і хітра. Глядзіце...

У сьпісе за прозьвішчам Плашчаніцкі стаяў працяжнік і за ім дру-гое прозьвішча Міронаў і далей Захар Сямёнавіч.

Усе аслупянелі. Плашчаніцкага яны ўсе добра ведалі, але ў тэх-нікуме ён ніколі ня зваў сябе падвойным прозьвішчам, нідзе ня пісаў гэтага падвойнага прозьвішча і ўсе ведалі яго як Плашчаніцкага і толькі так і звалі яго.

У той-жа дзень Плашчаніцкага пазвалі ў профком і патрабавалі яго дакуманты. Ува ўсіх дакумантах было запісана толькі адно про-зьвішча. Але ў пасьведчаньні сельсавету, дададзеным да анкеты пры

ўступленьні ў тэхнікум, гаксама перад прозьвішчам Міронаў, стаяла прозьвішча Плашчаницкі. Было зразумела, што гэтае прозьвішча зьявілася пазьней і патроху выціскала і сьцірала з дакумантаў другое, якое было небясьпечным.

Праз два дні сабраўся сход. Студэнцкі колектыў быў абуран справай Міронава, і ў час сходу заля была перапоўнена.

На сходзе падоўгу гаварылі аб самім факце утойваньня Міронавым свайго мінулага і свайго прозьвішча ў зьвязку з гэтым; патрабавалі выключэньня яго з тэхнікуму і перадачы справы прокурору. Адзін з выступаючых імкнуўся апраўдаць Міронава несьвядомасьцю і тым, што ён напуджаны магчымасьцю прыцягненьня да адказнасьці, толькі па прычыне несьвядомасьці рабіў гэта. Апраўдваў і тым, што Міронаў ужо на трэцім курсе і яго ня трэба выключаць. Сам Міронаў перад гэтым выступаў і апраўдваўся, прызнаваў за сабою вялікі праступак. Заля хвалявалася. Гаварыў яшчэ і Алесь.

— Справа Міронава,—казаў ён,—павінна навучыць нас многаму. Вораг тры гады навучаўся ў нашай установе, на нашы сродкі, а мы тры гады жылі побач з ім і нічога ня ведалі. Яшчэ горай. Двое таварышоў далі ўжо яму рэкамандацыі на ўступленьне ў партыю, ня ведаючы, хто ён, не пацікавіўшыся праверыць гэтага. У нас не хапае клясавае пільнасьці, каб пазнаць свайго клясавага ворага. Гэта ад таго, што мы ня выходзім у сабе пачуцьця клясавае нянавісьці да ворагаў. А факт апраўданьня Міронава з боку выступаўшага тут таварыша! Што гэта значыць, калі апраўдваецца наш вораг ды яшчэ на гэтай падставе, што ён несьвядомы, што гэта даўно было, што ён ужо на апошнім курсе? Што гэта? А гэта значыць, што мы вельмі заспакоіліся за часы вучобы, ад жыцьця адарваліся, забыліся аб барацьбе, занадта гуманістымі зрабіліся і шкадуем ворага, замест таго каб ненавідзець яго ўсёй істотай сваёй так, як ненавідзіць ён нас. Трэба выходзіць нам у сабе пачуцьцё клясавай нянавісьці, тады ня будзе спраў на кшталт справы Міронава.

Заля слухала і воплескамі рэагавала на гэныя словы.

За Алесем выступалі яшчэ некалькі студэнтаў. Яны згаджаліся з думкамі, якія выказаў Алесь, і дапаўнялі яго сваімі разважаньнямі.

— ...Ты пачытай іх кніжкі,—казаў адзін выступаючы,—як яны пішуць пра нас, у іх ад кожнага радка пыша шалёная нянавісьць да нас, а мы яшчэ ня ўмеем гэтак, мы вельмі гуманістыя. Ці вось пабачылі-б, як-бы ён з намі зрабіў, калі-б папалі да яго ў рукі. Я ўпэўнены, што ён ня прыпомніў-бы тады ні сяброўства і нічога...

Дружным галасаваньнем колектыву Міронаў быў выключан з тэхнікуму. Справа яго была перададзена прокурору.

Праз два дні ў гэтай-жа залі быў адчынены сход комсамольскай ячэйкі. Слухалі плян працы на апошнюю чвэртку навучальнага году. За гэтым стаяла пытаньне прыёму ў комсамол студэнта Кісьляка.

— ...Янка Сяргеевіч,—чытаў сэкратар анкету.—Год нараджэння 1907. Соцыяльнае становішча—іншы. Чым займаліся бацькі да рэвалюцыі?—Гандаль. Пасля рэвалюцыі?—Таксама гандлююць...

У салі ўзняўся шум. Дзесяткі людзей мерыліся нешта сказаць, ставіць пытанні. Нехта кінуў рэпліку:

— А яшчэ ў комсамол лезе...

Сэкратар бачыў хваляванне ў салі, узяў руку ў гару, каб саля змоўкла і паспяшаў заявіць.

— ...Бюро ўхваліла прыняць Кісьляка ў комсамол...

Саля гучней зашумела. Пачаліся выкрыкі. Але сэкратар працягваў:

— ...Таварыш, праўда, паходжаннем з гандлярскае сям'і...

— То-та й ёсць!—закрычалі з салі.—Пытанні ёсць!..

— ...Але трэба глядзець ня толькі павярхоўна, у якой сям'і радзіўся таварыш, ад каго ён, так сказаць, радзіўся, а...

Па салі прайшоў рогат.

— ...а хто ён сам такі, які ён сам таварыш, ці давёў ён сваёй працай, сваімі паводзінамі годнасьць быць комсамольцам. Вось што...

— Не агітуй! Агітаваныя ўжо!..—крычалі з салі.

— Бліжэй да справы!

— ...Вось што...

Сэкратар пасля гэтых слоў змоўк на хвіліну і паківаў галавою, пазіраючы ў салю. У салі націшэла, і ён казаў далей:

— ...а таварыш Кісьляк давёў гэта..

Саля зусім змоўкла.

— ...Ён, ня гледзячы на тое, што бацька яго гандляр, што з бацькам ён мог-бы добра жыць, ён пайшоў да нас, парваў з бацькамі.

Сэкратар змоўк. Саля яшчэ адзін міг маўчала, нібы ня ведаючы, які вывад зрабіць са слоў сэкратара, а потым прарваліся лёгкія воплескі, і адначасова некалькі галасоў крыкнулі:

— Ціха!..

— Дай пытанні!..

— Дзе ён сам?

— Пытанні!

— Давай яго!

Па салі да сцэны прайшоў малады рухавы хлапец і спыніўся. Студэнты загаманілі паміж сабой. Сэкратар сьцішыў комсамольцаў.

— Хто мае пытанні?—Стаўце. Цішэй толькі!..

Пасыпаліся пытанні.

Кісьляк зайшоў на сцэну і пачаў адказваць.

Ён хваляваўся, пахвілінна ўздываў да ілба руку і далоньню без патрэбы прыгладжваў чарнявыя косы.

— ...А зараз,—казаў ён,—я падрабязна лепш пра ўсё раскажу, як было. Мае бацькі—гандляры. Гандляваў бацька і ў старыя часы і гандлюе цяпер, цэлую краму мае. Я скончыў сямёхгодку. У школе я быў

піонэрам. Выконваў, наколькі мог, актыўную піонэрпрацу і грамадскую працу ў сябе ў раёне... Тады я яшчэ жыў з бацькамі. Я быў яшчэ малым, зусім несвядомым. Пасьля пачаў многа думаць пра тое, як быць. Я доўга правяраў сябе. Я мог-бы быць такім-жа гандляром, як бацька, але я прыйшоў да адзінага вываду, што мне з бацькам не па шляху, што маё месца не ў яго краме, што ў мяне з бацькамі розныя пучіны. Парваў я з бацькамі два з паловаю гады таму, і пасьля гэтага, праз некаторы час, мяне РайАНА накіравала ў тэхнікум. Сам я жадаў пайсьці куды на працу, але гэта было немагчыма... Мяне добра ведае таварыш Піпікаў, партыец, няхай ён кажа, як я адносіўся да бацькоў...

Кісьляк адыйшоў крыху ў бок і стаў. Саля зноў хвіліну маўчала, нібы ня ведаючы, як рэагаваць на словы Кісьляка, а загэтым яшчэ прарваліся большыя ўжо, чым у першы раз, воплескі. Алесь сядзеў да гэтага ззаду. Пасьля воплескаў ён перасеў наперад. Нехта крыкнуў з салі.

— Ціха, вы, пляскуны! Усё каб пляскаць у даложкі. Мазалі хутка будуць.

На сцэну вьйшаў Піпікаў. Ён зусім ня мерыўся гаварыць па справе Кісьляка, але паколькі той назваў яго, дык трэба выступіць. Да слова ён ня быў зусім падрыхтаваны.

— Я ведаю таварыша Кісьляка, зразумела. Ён парваў з бацькамі яшчэ раней. Гэта ўчынак, які сьведчыць лепш усяго аб таварышу. Другая справа, калі-б ён парваў, скажам з бацькамі ў дваццатым годзе, калі яшчэ ня было нэпу, дык гэта ён тады мог-бы рабіць, каб прымазацца, а зараз ён меў поўную магчымасьць жыць панам, як бацькі, але ён парваў з бацькамі, адрокся ад іх. Я ведаю, ён актыўна працаваў. Ён, бязумоўна, гадзіцца ў комсамол...

Нехта зарагатаў у салі. Нехта кінуў рэпліку.

— Ну й пераканаў-жа!..

Нехта крыкнуў прапанову зацьвердзіць Кісьляка ў комсамол.

Пасьля гэтага выступіў адзін з членаў бюро ячэйкі.

— Я прашу слова... Я лічу, што мы ня зусім сур'ёзна падыходзім да гэтага пытаньня. Я ня маю ніякіх мотываў, вярней доказаў, але лічыў і лічу, што ў комсамол Кісьляку яшчэ рана. Парваць з бацькамі гандлярамі не такое ўжо й гэроіства, як думаюць таварышы...

Яго перабілі крыкі.

— Калі няма мотываў, дык чаго вылазіш?

— А ты хіба прабаваў, што гэта за гэроіства?

Комсамалец ня спыняўся.

— ...Няхай папрацуе яшчэ, у комсамол пасьпее. Няхай пакажа сябе.

— Правільна,—крыкнуў Алесь,—хай давядзе, што ён парваў з гандлярамі бацькамі, а то словы, брат!..

У салі зашумелі. Ізноў выступіў сэкратар ячэйкі.

Ён зьвярнуўся перш усяго да Алесь.

— Я ня ведаю, чаго Алесь хоча ад таварыша?..

— Я скажу, чаго я хачу,—адказаў Алесь.

— ...Мы маем справу з таварышом,—гаварыў сэкратар,—які парваў, я падкрэсьліваю, які іменна парваў з бацкамі-гандлярамі. Нельга-ж вініць таварыша за тое, што ён радзіўся ад гандляра.

— Дык і я-ж не за гэта яго віню,—адказаў Алесь.—Але ў нас бывае так, што прымаем ня ведаючы, а потым...

— Дык таварыша-ж ведаюць, каб жа ніхто ня ведаў, а то-ж... Трэба-ж слухаць, што гаварыў Піпікаў, член партыі...

— Я чуў, але мяне Піпікаў не пераканаў.

— Ну, дык скажы, чаго ты хочаш, і ён няхай скажа. Я прапаную, каб Алесь і Мікіта казалі сходу, чаго яны хочуць...

— Ды йдзі ты, я скажу, чаго я хочу, і ўсё...

У салі зарагаталі.

— Калі так, дык я галасую. Хто за тое, каб пастанову бюро ячэйкі зацьвердзіць?.. Лічыце... Хто супроць... устрымаўся?..

У салі было ціха. Падлічвалі галасы.

— Дваццаць два за і дзевятнаццаць супроць. Прымаецца...

* * *

У горадзе, дзе служыў Дзяніс Смачны, існавала тэхнічная навучальная ўстанова тыпу тэхнікуму. У гэтым годзе набіралі туды ўсяго сорок пяць чалавек вучняў. Адбор быў самы строгі.

Сын Смачнага толькі што скончыў сямёхгодку, і Смачны хоча, каб сын абавязкова папаў ў гэтую ўстанову, а ня ў другую якую.

Вечарам Смачны напісаў сыну заяву, падабраў належныя дакуманты да яе і парашыў сам схадзіць да дырэктара гэнае навучальнае ўстановы і пагутарыць з ім пра сына. „Хоць ён і беспартыйны,—думаў Смачны,—але гэта нават і лепей, лягчэй будзе з ім гутарыць. Чалавек ён вядомы, карыстаецца ўплывам і можа ўсё зрабіць... Злачынства я гэтым ніякага не зраблю...”

Выбраўшы час, Смачны пайшоў да дырэктара. Калі зайшоў у габінэт дырэктара, дык проста падаў таму руку.

— Добры дзень, Арцём Сямёнавіч. Выбачайце, што я проста так да Вас. Я—Смачны, працую ў...

— Сядайце. Вельмі рад. Сядайце. Чым магу быць карысны?..

Смачны сеў і зняў шапку.

— Яшчэ раз, выбачайце мяне, Арцём Сямёнавіч. Я да Вас па вельмі шчапіцільнаму пытаньню. Наконт свайго сына.

— Так, так...

— Сын мае жаданьне навучацца толькі ў Вашай установе і болей нідзе...

Дырэктар здзіўлена аглядаў Смачнага, добра не разумеючы, чаго той хоча.

Смачны зблытаўся, змеціўшы здзіўлены погляд дырэктара, і перавёў гутарку на другое.

— На днёх я атрымаў ліст аднаго знаёмага студэнта, агронома. Піша, што ў іх выкрылі і вычысцілі з тэхнікуму сына былога буйнага абшарніка.

Дырэктар ужо зусім не разумеў Смачнага, але слухаў і нават уставиў сваю заўвагу.

— Так, так. Выключаюць. Бываюць выпадкі...

— Але я лічу гэта ня зусім нормальным...

— Што? Гледзячы які факт, з кім маем справу...

— Я згодзен. Але ці можна так ставіць пытаньне, каб ня даць зусім асьветы дзецям соцыяльна чужых нам груп насельніцтва?

Дырэктар маўчаў.

— Я гэта кажу таму, што ў нас у гэтым пытаньні вельмі ўжо перасальваюць, перагінаюць палку...

— Можа быць, можа быць. Напэўна так бывае...

— Та-а-к. Я ведаю многа фактаў, яскравых фактаў.

А вазьмеце хаця-б пытаньне так званай пролетарызацыі. Вы разумеете, як гэта выходзіць?

Смачны хацеў ва што-б та ні стала папасьці сваёй гутаркай у тон настроям дырэктара і пасля зноў звярнуцца да гутаркі пра сына.

— Вазьму для прыкладу сябе. Я нават комуністы, я працую, але я інтэлігент. А курс на пролетарызацыю—гэта курс на рабочых, батракоў, сялян, і выходзіць, што мы, інтэлігенцыя, ня маем дзе вучыць сваіх дзяцей. Выходзіць, што нашы дзеці таксама, фактычна, ня маюць правоў на навучаньне...

— Так, так...

— Выходзіць дзіўна неяк крыху. Пролетарызацыя,—а нам, інтэлігенцыі, няма дзе дзяцей вучыць, ці калі хочаш бяры тое, што застаецца, самыя горшыя месцы. Не выбірай, дзе ты хочаш, а дзе месца там табе застаецца. А хіба-ж мы, вось хоць-бы Вы, Арцём Сямёнавіч, не такія-ж самыя пролетарыі?.. Хіба ў тым справа, што адзін фізычнай працай займаецца, а другі разумовай?

— Гэта, апошняе мае ўсё-ж значэньне. з гэтым нельга ня лічыцца, Мы, інтэлігенцыя, мелі большую магчымасьць і раней вучыцца, таму зараз ня страшна, калі крышку й пацісьнемся. Людзі фізычнае працы атрымалі права на школу, навуку толькі з рэвалюцыяй... Гэта трэба ўлічваць... Але з вамі-ж іншая справа, вы-ж комуністы?..

— Ёсцёроўна, як бачыце. Комуністы, але-не пролетары, і таму такое-ж становішча, як і звычайнага беспартыйнага інтэлігента. Комуністы і—іду да Вас, Арцём Сяргеевіч, да беспартыйнага інтэлігента прасіць за сына... Хі-хі-хі...

Дырэктару надакучыла гаворка са Смачным. Ён узняўся з крэсла і пачаў хадзіць па габінэту.

— Так. Ёсць многа ненормальнасьцяй, непаразуменьняў... А справу вашага сына абавязкова ў бліжэйшыя дні разгледзім, я ўнясу на комісію і пастараемся прыняць...

Нехта шорхаў за дзьвярыма па памосту гамашамі і кашляў. Дырэктар яшчэ с большай нэрвовасьцю захадзіў па габінэту.

— Ёсць ненормальнасьці яшчэ, многа...

Смачны падыйшоў да яго каля дзьвярэй, нахіліўся да твару дырэктара.

— Хачу вам расказаць адзін факт з дзейнасьці нашае міліцыі. Ты-п-повы факт. Як міліцэйскі начальнік узяў у селяніна жонку... сілай...

Смачны апавядаў пра факт, які яму расказаў нядаўна яго колега па службе. Дырэктар слухаў яго і часта нэрвова стукаў наском гамаша па памосту. Скончыўшы апавядаць, Смачны захікаў.

— Хі-хі-хі!.. Ты-ы-повы факт... Гэта можа быць толькі ў нас, у савецкай краіне... Да пабачэньня... Дзякую...

* * *

Сэкратар ячэйкі атрымаў ліст. Ён два разы ўжо прачытаў гэны ліст і нічога ня мог зразумець.

„Што за чорт?“ Не абярэшся гэтага ліха.

Паклікаў яшчэ аднаго сябра бюро ячэйкі і, калі той прыйшоў, паказаў яму ліст. У лісьце, роўным канцылярскім почаркам было напісана.

„Дарагія таварышы!

Як мы ўсе павінны, згодна заклікам камуністычнае партыі, клапаціцца аб пролетарскай, камуністычнай чыстаце шэрагаў нашай любімай партыі і нашых савецкіх, пролетарскіх ВНУ, бо моц наша і перамога ў тых кадрах спэцаў, якіх мы самі рыхтуем сёньня. А каб не нарыхтаваць якіх-кольвеч шахцінцаў на сваю голаў, дык мы павінны азірнуцца, каго-ж мы рыхтуем? Кожны сумленны грамадзянін савецкай дзяржавы павінен рупіцца аб гэтым, і я выконваю толькі свой просты абавязак і паведамляю, што ў Вашым тэхнікуме вучыцца адзін студэнт Шавец Алесь. Хто-ж такі гэты Шавец, які ўжо тры гады жарэ савецкія грошы, грошы працоўных? Гэны Шавец Алесь Мікітаў зьяўляецца сынам б. служачага поліцыі. І я, як грамадзянін савецкае дзяржавы, лічу, што яго трэба з тэхнікуму і з партыі выгнаць і ўзыскаць з яго грошы, якія дзяржава патраціла за тры гады яго навучаньня. Каб не такія пралазы, як Шавец Алесь, дык на іх месцы змаглі б вучыцца яшчэ многія рабочыя ці сяляне“.

Пад лістом сгаяла літара К, ад якой уніз быў зроблен хвосьцікам нейкі незразумелы закрутак. Пасьля гэтага аўтар паясьняў, што ён не падпісуе ліста, бо баіцца, што Шавец будзе памшчацца яму.

Сакратар трымаў ліст перад носам таварыша і пытаў:

— Ты разумееш?..

— Я ня веру гэтаму. Ня можа гэта быць. Алесь вельмі сумленны, шчыры. Я ня веру.

— І я не хацеў бы верыць, але чорт яго рязьбярэ, браце. Сумленнасьць, шчырасьць—гэта ўсё такія разуменьні... Я вось зараз думаю, чаго ён так актыўна выступаў за выключэньне Міронава, супроць прыёму ў комсамол Кісьляка? Ці не для таго, каб самому схавацца, адвесьці ад сябе падазронасьць?..

— Кінь. Гэта глупства. Я гэныя яго выступленьні ня так разумею. Ён шчыра выступаў.

— Але ўсё-ж я думаю запыт паслаць...

У пакой увайшоў Алесь.

— Вязе нам, хлопцы,—крыкнуў ён з парогу,—далібог вязе. Зірніце толькі! Я нядарма гаварыў на сходзе аб клясавай пільнасьці, зірніце!..

Алесь падаў сакратару ліст—кавалачак паперы ў клетку, сьпісаны крывым, неразборчывым почаркам.

— І я на ўсе сто адсоткаў,—казаў далей Алесь,—веру гэтаму лісту нутром веру.

Ён пачаў чытаць ліст. Там было напісана наступнае:

„Я хоць і ведаю, што Ключынскі будзе можа мяне й прасьледваць, але паведамляю, што Стэфан Корч, які вучыцца, ня ёсьць Корч, а Ключынскі. А было гэта так, што ён падманіў свайго парабка і на яго дакуманты паехаў вучыцца. Каб вы ня сумняваліся, я пішу свой адрас і прозьвішча і імя. Аб тым, ці мая праўда, запытайце ў нас каго хочаце“.

Далей ішоў подпіс і адрас.

Сябра бюро ня стрымаўся і зарагатаў. Алесь зірнуў на яго і не зразумеў.

— Ты рагочыш, здзіўлены? І я брат, здзіўлены, як гэта я тры гады з ім пражыў і нічога ня ведаў? Я гэтай заяве веру і зайшоў да вас спытацца, як рабіць профкому? Я мерыўся паслаць запыт у райвыканком і ў сельсавет і чамусьці цьвёрда ўпэўнен, што адказы пацьвердзяць гэную заяву.

— Трэба паслаць запыт.

— Так, трэба...

Алесь узяў ліст і выйшаў. Каля варот тэхнікуму яго дагнаў сябра бюро ячэйкі.

— Давай пройдземся, пагуляем.

Ішлі.

На дварэ прадвясеньня дні. На сьцежках сьвежа апалы чысты сьнег. Голья дрэў абсыпана сьнегам, палахмацела. На дрэвах крычаць шумна галкі. Алесю хочацца гутарыць чамусьці пра гэта-ж, пра вобразы адыходзячай зімы.

— Я люблю зіму,—кажа ён,—у ёй многа прыгожага ёсьць. Заўсёды, калі я іду ў мяцеліцу, ці ў часы адлегі, дык на мяне находзіць нейкі радасны сум. Асабліва вось зараз. Радуюся вясне і крыху шкода зімы ..

— Поэзія. А я пра жыццё думаю.

— Варта думаць пра жыццё, асабліва ў тваім узросьце.

— Я не пра гэта. Я думаю, колькі вось ня нашых людзей прымайстраваліся да нашага жыцця і живуць ува ўсю. І мы іх часам саграём каля сябе, падзяляем з імі здабычы рэвалюцыі...

— Правільна,—пацвердзіў Алесь,—я пра гэта ня раз казаў. Я заўжды буду цьвярдзіць, што мы надта шкадуем ўсіх і ад гэтага ня ўмеем адрозьніць чужога, ворага. Гэта ад таго, што спакойна мы жывем вось ужо колькі год і забыліся пра небясьпеку.

— Так. Вось ідзеш па вуліцы, побач з табою, насустрач ідуць людзі і сярод іх ёсьць пэўна такія, ворагі. Такі сёньня з намі ў адной установе, клянецца нашым імем, альбо на адной з намі лаўцы сядзіць у тэхнікуме, а заўтра, каб зьмяніліся ўмовы, ён бы табе галаву адкруціў.

Гаварыў і ўвесь час углядаўся ў аблічча Алесь, ці ня зьменіцца яно, ці не заўважыць чаго на ім. А Алесь спыніўся, схпіў яго за плячо.

— Ага! І ты памойму? Я, брат, заўжды так думаю... Гэта можа і ня зусім правільна, але я часам пра гэта думаю. Вось навучаем мы ў нашых школах і дзяцей спэкулянтаў і другіх нашых ворагаў, а ці не расьце з іх часам наш самы закляты вораг?.. Занадта складанае наше жыццё.

Алесь гаварыў і ўсё больш абуджаўся.

У тэхнікум сябры зьвярнуліся позна да ночы.

* * *

Назаўтра сябра бюро зайшоў да сэкрэтара з самага ранку.

— Я лічу, што ня трэба пасылаць запыт пра Шаўца, пакуль не пагутарым з ім. Выклікай яго. Ён скажа праўду, ён вельмі шчыры.

— А я лічу, што ты памыляешся. Ты бярэш на веру словы аб нянавісьці да ворагаў, а я як падумаў яшчэ ўчора вечарам пра гэта, дык і парашыў, што ён такі й ёсьць, як у лесьце пішуць.

— Ня праўда.

— Я паклікаю яго, але ўпэўнен, што гэта нічога ня дасьць.

— Ён праўду скажа!...

— Да паклікаю ўжо, чаго ты?

Праз гадзіну Алесь быў ў пакоі сэкратара.

— Чаго клікаў? Навіна мо' якая,—пытаў ён.

Навіна, дый 'шчэ брат якая!

— Ну? Кажы!..

Сэкратар не адчуваў ніводнае ноткі трывогі ці палахлівасьці ў голасе Алеся. Тады ён зьмяніў тон.

— Я хачу гутарыць з табой сур'ёзна. Ты адкажы мне на некаторыя пытаньні.

— Давай, ну, што яшчэ такое?

— Хто твой бацька?

— Мой бацька? Ён летась памёр.

— Але што ён рабіў?

— Алесь усё больш здзіўляўся, ён нічога яшчэ не разумеў і гэтак-жа сур'ёзна, як і сэкратар, адказвае.

— Паколькі я памятаю па словах мацеры.. да пятнаццатага служыў пісарам у канцылярыі нейкай В. Адтуль пайшоў на вайну, а як зьвярнуўся з вайны, дык з тае пары жыў на гаспадарцы... Ну?

— Хто цябе добра ведае? Дзе ты ўступаў у партыю?

— І ў камсамол і ў партыю я ўступаў у сваёй валасной ячэйцы. Там усе мяне ведаюць. Ды што гэта ты мне цэлы допыт учыніў? Сьледства якое, ці што?

— Ці служыў твой бацька ў поліцыі?

— Алесь маўчыць. Ён пазірае на сэкратара і не разумее пытаньня. Ён напружвае памяць і хоча ўспомніць, ці не казалі калі кольвеч маці пра службу бацькі ў поліцыі. Ня чуў такіх слоў.

— Ня служыў. Я ні разу ня чуў пра гэта. Хіба весткі якія ёсьць пра гэта? Ты скажы, толкам.

— А можа ты-такі ведаеш што-ні-што, а?

— Алесь ускочыў з зэдліка.

— Ты што гэта, здэквацца з мяне парашыў? Ня верыш?

— Я нават ад мацеры такога ня чуў пра бацьку.

— Ага! Ну, добра. У ячэйку паступіла такая заява. Мы дасылаем на месца запыт.

— Я патрабую праверыць гэта. Гэта нейкае дзіва. Я нічога не разумею... Агітаваў за ачыстку ад чужых, а сам чаго добрага ў чужыя пападзеш.

Алесь паспрабаваў усьміхнуцца. Сэкратар таксама ўсьміхнуўся.

— Бывае...

Ён гіронічна зморшчыўся, у маршчынах хаваў гіронічную ўсьмешку. Гэта пакрыўдзіла Алеся.

— Я патрабую безадкладнай праверкі заявы. Яшчэ раз заяўляю, што нічога такога нават ад мацеры ня чуў.

Алесь выйшаў, злосна ляпнуўшы дзвярыма.

З гэтага часу пацягнуліся для Алеся мучлівыя дні чакання. Сябры яшчэ нічога ня ведалі, але ўсе пачалі заўважаць у ім змены. Ён менш жартаваў, усё больш стараўся наўмысьля быць у адзіноцтве. Часта яго мозг сьвідравала думка:

„Не павераць, пэўна не павераць. І правільна, цяжка паверыць, як-жа гэта я сам нічога ня ведаю“...

Праз восем дзён яго зноў паклікаў да сябе сакратар. Перад ім на стала ляжаў сьвежа прысланы ліст.

— Я хочу, усё-такі, яшчэ раз з табою пагутарыць па старому пытаньню,—звярнуўся ён да Алеся.—Ты проста скажы, ці служыў твой бацька ў ахранцы?

— Ужо нават у ахранцы? Слухай! Ты скажы, што ты задумаў? Я табе адказаў ужо на гэтае пытаньне.

— А калі я пакажу дакумэнтальныя дадзеныя? Што тады?

— Ты жартуеш? Кіны!..

— На, чытай!

— Алесь чытаў:

„На Ваш № 53 Г—скі райвыканком паведамляе, што па маючыхся вестках з ДПУ Мікіта Шавец, бацька Алеся Шаўца ў дэрэволюцыйныя часы служыў агентам ахранкі, а ў гады вайны—ў контрразьведцы дзейнічаючай арміі. Пры сваім жыцьці пасля рэволюцыі ён ў адносінах да савецкай ўлады вёў сябе лёяльна“.

Ішлі подпісы старшыні РВК і сэкратара фракцыі. Сэкратар узяў паперку з рук Алеся, згарнуў яе і паклаў у конвэрт.

— Ну, як? Ты скажы, ці ведаў пра гэта?

Алесь не адказаў. Ён толькі зірнуў на сэкратара ўважліва і адыйшоў да дзвярэй.

— Я нічога ня ведаў... Я нічога не разумею...

— Не кажы глупства, а лепш адкажы на пытаньне.

— Я ня ведаў...

— А пачытай гэта!

... Адносна службы яго бацькі я нічога ня ведаў і ніколі нічога ня чуў ні ад Шаўца, ні ад другіх, а вось ці ведаў пра гэта сам Шавец, ці не, я за гэта не паручаюся'...

З камуністычным прывітаньнем Д. Смачны.

— Ты яго ведаеш!

— Вельмі добра ведаю, і ён мяне таксама.

— Ну, ды як-жа ты ўсё-ткі? З партыяй-жа, браце, не жартуюць. Трэба правільна казаць. Ты захаваў сваё соцыяльнае паходжаньне, напісаў, што бацька калісьці быў служачы у адной з канцылярый, а потым селянін бядняк, аж яно вунь што! Навошта ты гэта рабіў?

— Але я-ж нічога ня ведаў. З таго, што я ведаў, я не стаіў ніводнага слова. Калі-б я ведаў, што пэўна ведала-б і парт'ячэйка, якая мяне прымала, ведалі-б пэўна суседзі... Як-жа гэта?..

— Табе пра гэта трэба лепш ведаць, чым мне.

У Алесь зьбялеў твар ад хваляваньня, ён увесь дрыжаў. Бліжэй падступіў да сэкратара.

— Дык ты што-ж, думаеш, што я сапраўды ведаў і хаваў а?

— Чаго думаць?.. Хіба ня так? Вось чудака!..

— Ты... ты...

Алесь ірвануўся ад стала да дзвярэй і выйшаў.

Белымі кружочкамі падаў густы сьнег. Сьнег клаўся пухам на ўспацелы лоб і раставаў, пакідаючы нячутны сьлед. Алесь ішоў тротуарам у канец вуліцы ад тэхнікуму.

„Няўжо гэта праўда“? Як-жа тады? Мне могуць не паверыць як і гэты... Не, не, таварышы зразумеюць, яны павераць, яны-ж мяне ведаюць. Яны павераць, што я не абманьваў, што я ня ведаў“...

Алесь доўга стаяў ля ганак тэхнікуму і праз шчыліну між дошчак у частаколе з процімегла боку вуліцы, пазіраў на сьняжынкi. У сэрцы зьявілася і нарасталая моцная, пякучая крыўда на бацьку.

А сьнег яшчэ гусьцей пайшоў і адзін за другім клаліся на ўспацелы Алесеў лоб кружочкі сьняжынак.

* * *

Калі старшыня В-скага райвыканкому прачытаў дасланы з тэхнікуму запыт на Стэфана Ключынскага, дык адразу выклікаў да сябе справавода грашовай часткі і, пакуль той стаяў перад сталом, напісаў на паперкі:

„Грашовай частцы РВК. Даслаць у тэхнікум весткі пра маёмасьць Ключынскага і падатак, які ён плоціць, і пры гэтым паведаміць, што ён вядзе культурную гаспадарку“.

— Гэта ім цікава будзе, бо й тэхнікум-жа сельска-гаспадарчы,— сказаў ён.

Справавод узяў паперку з рэзолюцыяй старшыні і, крыху падумаўшы, напісаў сельсавету прапанову даць належныя весткі, уклаў яе ў конвэрт і здаў у канцылярыю выканкому.

Праз тыдзень з сельсавету за подпісам старшыні і сэкратара савету прышло паведамленьне такога зьместу:

„Дадзена гэткае ў тым, што гаспадарка Ключынскага складаецца з дзвёх кароў, аднаго каня і жаробкі, чатырох старых ужо будынiн ў дварэ і гумна і зьяўляецца культурнай гаспадаркай. Падатку Ключынскі плоціць у гэтым годзе сорак дзевяць рублёў і 82 капейкі“.

Справавод грашовай часткі ўзяў гэнае паведамленьне і ўнізе ўсьлед за подпісамі старшыні і сэкратара сельсавету, напісаў:

„Уласнаручныя подпісы старшыні і сэкратара П-скага сельсавету, таварышоў такіх-та, В—скі райвыканком сьведчыць“.

Перад тым, як напісаць гэта, справавод перагледзеў паселішны сьпіс вёскі, у якой жыву Ключынскі, і падумаў.

„Няхай так і йдзе паперка ад імя сельсавету, ён і адказваць будзе, калі што заварыцца, а мы падпіс засьведчым і ўсе“.

* * *

Сход парт'ячэйкі тэхнікуму на гэны раз сабраўся акуратна, як ніколі. На сход прыйшло многа беспартыйных, і саля была поўная яшчэ да пачатку сходу.

За тры дні да сходу бюро ячэйкі разглядала справы Ключынскага і Алесья Шаўца. Пасьля паседжаньня бюро ўжо ўсе ведалі, што Алесь абвінавачваецца ў захаванні праўдзівага свайго соцыяльнага паходжаньня і кар'ерызму. Гэта стала тэмаю для гарачых гутарак і спрэчак. Частка партыйцаў верыла Алесю, ягонай заяве, у якой ён казаў, што нічога ня ведаў пра такое мінулае свайго бацькі, і абараняла Алесья, а другая частка злосна нападала на Алесья і нічога й слухаць не хацела ў яго апраўданьне.

Сам Алесь апошнія дні імкнуўся менш сустракацца з таварышамі і больш быць аднаму. Гэткія яго паводзіны ў тых, хто разумеў яго, выклікалі спачуваньні, а другім давалі лішнюю прычэпку для абвінавачваньняў.

На сход Алесь прышоў таксама пазьней за другіх і сеў ззаду з краю лаўкі. Суседзі па лаўцы, якія да гэтага аб нечым шумна гаманілі, адразу сьціхлі.

Алесь сядзеў моўчкі. Ён хацеў дасканала разабрацца ў падзеях, якія пачалі разыгрывацца ў апошнія дні наўкола яго асобы. У апошнія дні ён па некалькі раз перадумваў свае паводзіны як комсамольца і партыйца, прыпамінаў усё, да дробязяй. Успомніў два даўнія выпадкі выпіўкі з таварышамі і моцна злаваў на сябе з-за іх... Успомніў, як у першы год, як стаў комсамольцам, пайшоў з-за дзяўчат на ўсяночную і пяў з царкоўным хорам у час крэснага ходу. Ніяк ня мог прасьціць сабе гэтага выпадку. Да дробязяй успамінаў усе перажытыя ў партыі і комсамоле гады і, як ні напружваў памяць, ня верачы нават сабе, ня мог успомніць, каб ведаў калі што пра бацьку, пра яго службу ў поліцыі. З гэтым пасілялася крыўда на бацьку, перарастала ў нянавісьць да яго.

І ніяк ня мог зразумець таго, чаму яго словам ня хочуць многія верыць. Гэта моцна крыўдзіла. Адаўшыся сваім думам, Алесь ня чуў, як пачаўся сход, і як сэкратар ячэйкі рабіў паведамленьне па справе Ключынскага. Ён злавіў толькі апошнія словы сэкратара, які прапанаваў справу Ключынскага, як неаформленага яшчэ кандыдата партыі, перадаць на разгляд пэдрады, каб пэдрада вырашыла пытаньне аб яго выключэньні з тэхнікуму.

Сход увесць чакаў справы Алеся, і таму ніхто ня стаў гаварыць пра Ключынскага. Прапанову сэкратара прынялі.

Да справы Алеся рыхтаваліся, і саля, якая цяпер пачала гучна шумець, і сэкратар ячэйкі, які з выглядам нейкай ўрачыстасці на абліччы, раскладаў перад сабою лісткі з блёкноту, сьпісаныя алоўкам і дакуманты па справе Шаўца. Ён сагнуўся над сталом і перачытваў напісанае на блёкнотных лістках. Калі скончыў, дык выпрастаўся і два разы кашлянуў, што значыла пачатак яго прамовы. Старшыня сходу пазваніў, каб сьцішыць сход.

З салі нехта нецярплівым, злосным голасам крыкнуў:

— Ціха! Слухай, чорт вас...

Сэкратар пачакаў, калі сход сьціх, і пачаў гаварыць. Ён падрабязна, з падкрэсьліваньнямі асобных месцаў сваёй прамовы, апавядаў пра ўсю гісторыю „справы Шаўца“, як ён назваў гэтае пытаньне.

— Калі я першы раз,—казаў сэкратар,—выклікаў Шаўца да сябе і запытаў, хто яго бацька, дык ён наіўна адказаў, што бацька летась памёр. Калі-ж я пасьля запытаўся, што рабіў ягоны бацька да рэвалюцыі, ён пераказаў слова ў слова тое, што пры паступленьні ў тэхнікум напісаў у анкеце. Калі я запытаў пра службу бацькі ў поліцыі,—Шавец катэгорычна адмаўляў гэта і нават абразіўся на мяне... Калі-ж, у канец, я ў другі раз ужо выклікаў Шаўца да сябе ды паствіў перад ім гэтае пытаньне рубам і паказаў яму дакумант, што яго бацька служыў у ахранцы, тады ён ужо заявіў, што нічога ня ведаў пра службу бацькі. Як, бачыце, пасьлядоўнасьці ў Шаўца не хапіла.

Сэкратар на міг змоўк. У салі нехта нібы сам сабе праказаў:

— Добрае ня ведаў...

Разам з гэтымі словамі з задняга раду пачуўся прыглушаны злосны ўздых.

— У-у-х!..

Тады нехта крыкнуў сэкратару:

— Не мудрагель, а гавары, што трэба...

Сэкратар зноў гаварыў.

— ...А ў апошні раз, калі я паказаў Шаўцу ліст ад яго найлепшага сябра, члена партыі, які за яго не паручаецца, дык Шавец нічога лепшага ня прыдумаў ўжо, як бразнуць дзвьярыма і ўцячы... Нам Шавец заявіў, што ён нічога ня ведаў пра службу свайго бацькі ў ахранцы. Лепш было-б, каб Шавец на гэтае пытаньне даў шчыры адказ. Ён яго даў. Бо як можна верыць таму, што ён ня ведаў? Як гэта ён ня ведаў пра свайго бацьку, з якім столькі год пражыў?... Няхай кожны з вас, таварышы, па сабе гэта праверыць... Для нас зусім ясна, што ня ведаць гэтага Шавец ня мог. Ён захаваў мінулае свайго бацькі ад усіх нас і да гэтага заўжды на сходах гарача расьпінаўся за клясавую нянавісьць да ворагаў, за чыстату ідэалёгію ў тэхнікуме. І тут пады-

ходзіць прыказка: калі здодзей хоча ўцячы, дык ён больш за ўсіх крычыць: лаві злодзея!..

Сэкратар яшчэ прачытаў пастанову бюро ячэйкі і змоўк. Сход шумна загаманіў і доўга ня сьціхаў. Старшыня пачакаў трохі, потым пачаў званіць. Запытаў, хто хоча слова.

Саля не адзывалася і шумела. Хтосьці крыкнуў, каб слова далі самому Шаўцу. Саля падтрымала.

Алесь выйшаў і стаў на сцэне. Ён проста пазірае ў салью на сяброў, хоча разгадаць іх думкі, іхны настрой і хвалюецца. Саля маўчыць і чакае. Тады Алесь коратка праказаў:

— Мне вельмі цяжка апраўдвацца, вельмі цяжка, бо вам цяжка паверыць у тое, што я нічога ня ведаў пра мінулае свайго бацькі. Але я, як партыец, заяўляю яшчэ раз перад усім сходам, што нічога ня ведаў. Больш я нічога сказаць не магу...

Крыўда сьціскала болем грудзі.. Хочацца Алесю закрычаць нешта такое, каб яго зразумелі, і ад таго, што не знаходзіць для гэтага крыку слоў, хочацца плакаць ад крыўды і пайсьці ў халодную вуліцу, у сьнег, каб ніхто ня бачыў яго.

А саля гучна гамоніць, гэтаксама хвалюецца.

Нехта крычыць з салі, каб Алесь ня круціў і казаў праўду. Ён ня чуе крыку, сходзіць са сцэны і зноў садзіцца на сваё старое месца. На сцэне ўжо нехта другі гаворыць.

— Я ня ведаю, ці праўду кажа Шавец, але як я з ім сябраваў, дык ён мне з вакацый даслаў ліст поўны пэсымізму. У лісьце ён пісаў, што яго бацькі жывуць бедна, нібы жабракі і што яму іх вельмі шкада... Я думаю, што гэны факт цікавы...

Алесь хоча пазнаць па голасу, хто гэта гаворыць, але той змаўкае, і старшыня дае слова новаму. Алесь, ня ўздыхаючы голаў, каб ня зьмецілі сябры, як ён хвалюецца, слухае.

— Шавец хітры, — кажа гэны новы, — ён умеў вельмі ўдала масківацца і адводзіць ад сябе ўсялякую падазронасьць. Варта ўспамінуць толькі, як ён крычаў аб клясавых ворагах, нібы першы бальшавік... А яшчэ я думаю, варта прыпомніць, як ён жорстка нападаў на групавых занятках на комсамольцаў, сялянскіх і рабочых хлапцоў, за ідэолёгічныя памылкі. Гэтыя зьявы трэба разглядаць разам. Гэтым ён хацеў заўжды паказаць свае веды і політычную пісьменнасьць. Што гэта, калі не мяшчанскі эгоізм.. Ён прымазаўся да партыі і сваімі крыкамі рабіў сабе кар'еру... Я прапаную выключыць яго без усялякіх размоў...

Саля дружна зашумела ў адказ яму. Нехта ў куце запляскаў. Нехта крыкнуў, што выступаючы меле бязглузьдзіцу.

На сцэне ўжо сябра бюро ячэйкі.

— Я на бюро галасаваў супроць выключэння Шаўца з партыі,— кажа ён.— Ніхто не адмаўляе, што яго бацька служыў..

З салі некалькі галасоў перарываюць яго крыкам:

— Ён сам адмаўляў!..

— Ён не адмаўляў, а заявіў, што ня ведаў. Справа й павінна разьбірацца, ведаў ён ці не? Мы ўсе Шаўца ведаем, як шчырага, сумленнага партыйца. Я веру яму, што ён нічога ня ведаў..

Па салі пранёсся подыхам некаторага задавальнення шум ціхіх галасоў.

— ...Веру і галасую супроць выключэння Шаўца з партыі. За выключэнне толькі голы формалізм.— Ён гаварыў яшчэ нешта, але Алесь ня мог разабраць слоў, балела галава.

Гаварылі яшчэ многія за Алесь і супроць. Выступленьні часта перабіваліся рэплікамі, пытаннямі, шумам адабрэння, згоды ці нязгоды. Пасьля выступленьня сябра бюро ячэйкі ў абарону Алесь, сход адчуў некаторае палягчэнне. Многія для сябе лягчэй парашылі пасьля гэтага як галасаваць.

Позна ноччу ўжо сэкратар прачытаў прапанову бюро ячэйкі, каб выключыць Шаўца Алесь з сяброў партыі і тэхнікуму за захаваньне свайго соцыяльнага паходжаньня.

Алесь баіцца ўзьняць голаў, каб зірнуць, як галасуюць, ён баіцца, што большасьць будзе супроць яго. Па шолоху кашуль і па шуму ў салі ён дагадваецца, што за пастанову бюро дружна ўзьнялі рукі цэлая група партыйцаў. Недалёка ад сябе ён чуў пытаньне:

— Як ты?

— Я супроць выключэння,—адказаў другі голас.

— А чаму? А калі праўда, што ён стаіў?..

І гаманіўшы ўзьняў руку ўгару.

За пастанову бюро ячэйкі налічылі адзінаццаць чалавек. Калі пачалі лічыць, хто супроць, дык таксама налічылі адзінаццаць. Салю крыху змоўкла, а потым дружна зашумела.

— Лічы нанова! Нанова!..

Сэкратар ячэйкі разьвёў рукамі.

— Аднаго-ж голасу яшчэ не хапае, мо' хто выйшаў, ці не галасаваў.

— Гэта я забыўся руку ўзьняць, я не галасаваў,—азваўся старшыня сходу,—за шумам забыўся..

— А завошта ты галасуеш?—закрычалі з салі,

— Я аддаю свой голас за бюро ячэйкі.

Ў салі зноўзагаманілі. Сэкратар абвяшчае, што дванаццацьцю гала-самі супроць адзінаццаці Шавец выключаецца з партыі.

Сход разыходзіўся. Алесь узяняўся і пайшоў да дзвярэй.

Калі праходзіў 'ля аднаго з сяброў, з якім працаваў заўжды ў лябораторыі, той адварнуўся. Ля самых ужо дзвярэй нехта брыдкім словамі кінуў у твар Алесю:

— А як другіх чысьціў? Усе яны такія!

Яму адказаў другі.

— Цяпер яго кар'ера скончана!..

Алесь душыла крыўда. Ён ірвануўся ад дзвярэй і амаль бягом праз калідор выбег на вуліцу. Холад, які абдаў твар, зьвярнуў яго да рачаіснасьці, і ад гэтага зрабілася яшчэ мацнейшай крыўда. Ён пайшоў паціху вуліцай аж да гарадзкога саду і там сеў на лаўку. У баку дзе тэнікум, сьціхалі галасы ідучых са сходу. На вуліцы час ад часу скрыпелі крокі сьпяшаючыхся да двору людзей. У садзе хутка па-тухлі ліхтары, і густыя змрокі заўладалі садам.

Алесь адварнуўся да сьпінкі лаўкі, паклаў на руку голаў і так ляжаў. Ён не адчуваў, як стылі ногі, як мароз усё мацней казытаў шчокі, нос, вушы і тонкімі струменямі ад ног разьліваўся па ўсяму целу і абыймаў яго. Ня чуў, як нехта падышоў да лаўкі і крануў за плячо. А калі падышоўшы, гэта быў сябра бюро ячэйкі, спуджана дзяргануў яго за каўнер паддзеўкі, Алесь расплюшчыў вочы, узяняўся з лаўкі і адчуў, што ногі баляць, скачанелі і самі зубы ад гэтага пачалі часта стукаць. Цела дрыжэла. Сябра ўзяў яго за рукаў паддзеўкі і цягнуў дадому.

— Ты гэта што-ж, прастудзіцца нарошна захачеў, ці што? Знайшоў час, калі ў садзе сядзець... Кінь, так ужо хварэць з-за ўсяго гэтага. Я цябе запэўняю, што ў партыі ты застанешся. Заўтра-ж напішы заявы ў контрольную камісію і ў камісію Наркомасьветы, каб аднавілі ў правах студэнтаў. Я напішу ад сябе... А ўбівацца гэтак ня трэба.

Алесь нібы не сваімі нагамі ступаў па тротуару. Цяпер ён адчуў усю моц холаду. Цела яго дрыжэла, а зубы ня сьціхалі стукаць.

Сябра ішоў побач, трымаў яго пад руку і ўсхвалёваным голасам угаварваў:

— Ты гэта дарэмна так балюча рэагуеш на ўсё. З партыі цябе ня выключаць, будзь упэўнен... А то вунь чаго надумаўся!

Калі Алесь расчыніў дзверы фізычнага кабінету і хацеў увайсці ў яго, выкладчык загарадзіў дзверы сабою і абвясціў, каб чулі ўсе студэнты:

— Дырэктам забаронена ўсім выкладчыкам дапушчаць вас, як выключанага, на лекцыі і забаронена прымаць ад вас залікі. Вось і ўсё.

Алесь завярнуўся і, ня прычыніўшы дзвярэй, пайшоў да дырэктара.

— Я падаў апэляцыю, я лічу няправільным такое распараджэнне, каб не дапушчаць мяне на лекцыі,—казаў ён.

Дырэктар спакойна пазіраў на Алесь і адказваў:

— Вы яшчэ занадта малады, каб растлумачваць мне, што правільна, а што не. Апэляцыя—гэта ваша асабістая справа. Вы маглі пісаць хоць дзесяць апэляцый, але пакуль у мяня ёсць пастанова пэдрады, якой я і кіруюся. На грунце гэнае-ж пастановы я зрабіў распараджэнне і аб пазбаўленьні вас стыпэндый і інтэрнату і даводжу гэта да вашага ведама.

— Як-жа гэта... я-ж падаў апэляцыю, мяне выключылі няправільна. Я ўпэўнен, што мяне адновяць...

Дырэктар усьміхнуўся.

— Наконт правільнасьці я ня ведаю, спытайце пра гэта ў сэкратаря ячэйкі... Я толькі сказаў вам, малады чалавек, тое, што я зрабіў у выкананьне пастаноў...

Алесь выйшаў з кабінету дырэктара і паціху пачаў праходжвацца па калідору, каб абдумаць сваё становішча. У сьвежа вывешаным ўчора зьвечару нумары насьценгазэты быў надрукован артыкул пра яго выключэньне з партыі тэхнікуму. Над артыкулам вялікімі літарамі былі выведзены словы:

Залезнай мятлой вымецем з партыі шэрагаў пролетарскага студэнцтва клясавых ворагаў.

Алесь не дачытаў да канца артыкулу і выйшаў на двор. Усё ў тэхнікуме і наўкола яго на дварэ балюча прыпамінала нядаўна здарыўшаеся... Ад гэтага хацелася кінуць усе і пайсьці ў сьвет. Толькі спачуваньне многіх партыйцаў і іх абнадзейваньні крыху памагалі захоўваць спакой і цярпліва чакаць канца справы. Яны сабралі крыху грошай і ўнеслі іх за Алесь ў харчэўню тэхнікуму. Спаў Алесь у гэныя дні на адным ложку з таварышам.

Праз пяць дзён пасля таго, як паслаў заяву, Алесь паслаў апэляцыйнай камісіі запыт, у якім прасіў паведаміць адказ на сваю

заяву. Яшчэ праз дванаццаць дзён з камісіі быў дасланы паштоўкай адказ. На паштоўцы машынкай было надрукавана некалькі нічога не казаўшых слоў.

„Ваша справа знаходзіцца ў стадыі вырашэння“.

Старшыня камісіі *П. Засланка*.

А ў той-жа дзень вечарам у пакой да Алесь зайшлі групай таварышы і прынеслі яму яшчэ дванаццаць рублёў грошай.

— Стадыя вырашэння—ты сам ведаеш, што гэта значыць. Сядай у цягнік і сёння-ж едзь туды. Патрабуй, каб пры табе вырашалі пытаньне.

— Ці варта? Мо' пачакаць пастановы кантрольнай камісіі?

— Варта ехаць. Кантрольная камісія адновіць цябе, будзь упэўнен. Праверыць і адновіць. А гэта павінны зараз вырашыць, бо праз два тыдні канец заняткам.

— Едзь! Абавязкова!

А дзесятай гадзіне раніцы на другі дзень Алесь стаяў непадалёк ад дзвярэй пакою, у якім знаходзіўся старшыня апэляцыйнай камісіі, і чакаў часу прыйма. Ён ужо некалькі раз перачытаў наклееную на дзверы пакою абвестку, што прыймо па справах апэляцый адбываецца з дванаццаці і да другой гадзіны. У пакоі, дзе быў Алесь, сядзела на зэдліках яшчэ трое чалавек студэнтаў. Яны пра нешта паціху гутарылі паміж сабою.

На сьцяне гадзіннік адзваніў дванаццаць раз. Алесь хаця й бацьку, што абедзьве стрэлкі гадзінніка сыйшліся на лічбіне дванаццаць, але за кожным разам, як вызваніваў гадзіннік, паціху лічыў:

„Адзін, два, тры... восем...“

Студэнты, якія сядзелі на зэдліках, усё гэтак-жа гутарылі паміж сабою. Алесь парашыў, што яны тут па нейкай другой справе, і, пачакаўшы яшчэ дзьве хвіліны, зайшоў у пакой старшыні камісіі.

Старшыня апэляцыйнай камісіі Парамон Засланка сядзеў нахіліўшыся нізка над шырокім сталом і, уперыўшы погляд вузенькіх воч у твар Алесь, слухаў. Калі Алесь скончыў гаварыць, ён доўга маўчаў, усё гэтак-жа пазіраючы ў твар Алесю, потым узняўся з крэсла, засунуў левую руку ў кішэню штаноў, у правую узяў тоўсты, з сінім і чырвоным канцамі аловак і пачаў, размахваючы алоўкам па-над сталом, гаварыць.

— Я нічога абяцаць вам не магу. Справу Вашу разглядаць зараз ня можам. Я ўжо паведамляў вам, што ваша справа знаходзіцца ў стадыі вырашэння...

— А калі-ж можна чакаць вырашэння?

— Пэўна на бліжэйшым паседжаньні, калі да таго часу будуць высветлены ўсе акалічнасьці... Можаце пачакаць, калі хочаце...

— Але ў мяне-ж са сродкамі цяжка, мне таварышы сабралі, я доўга чакаць не магу...

— Тады едзьце назад...

— Дык я-ж вам казаў, што там мяне выгналі з інтэрнату, пазбавілі стыпэндый...

— Гэта справа вашага дырэктара, а я ні пры чым тут. Калі хочаце, пачакайце, я пастаўлю вашу справу на бліжэйшае паседжаньне.. Але мяне ўсё-ж вельмі, ведаеце, здзіўляе, як гэта вы нічога ня ведалі пра свайго бацьку? Вы разумееце, што гэтае ваша апраўданьне зусім ня грунтоўнае. Яно ніяк ня мірыцца з лёгічнымі разважаньнямі... Вы ўпарта сьцьвярджаеце, што нічога ня ведалі. А як-жа гэта вы маглі ня ведаць пра свайго бацьку? А?

Алесь маўчаў. Да горла ўсё бліжэй падступала камячком крыўда. Вось-вось яна сьцісьне за горла і тады Алесь ня зможа выгаварыць ніводнага слова.

— Ну, а наваг, працягвае Засланка, — калі ня ведалі пра бацьку, дык усё-такі ён у поліцыі, у ахранцы служыў?..

— Служыў, але-ж..

— Ну што але-ж?.. Гэтае але-ж нічога яшчэ ня знача. Вы, я на хвіліначку дапушчаю, маглі й ня ведаць, але-ж бацька служыў ў ахранцы. Вы па паходжаньню соцыяльна чужы савецкай школе, знача...

— Але пры чым-жа я? Няўжо я павінен адказваць за мінулае бацькі. Я быў партыйцам, працаваў..

Дарэктар узьняў вочы на Алесь.

— А ячэйка вас выключыла?.. Тады для мяне гэтая справа зусім ясная, бясспрэчная... Няма чаго й голаў ламаць. Магу вам у такім выпадку хоць гэта й цяжка вам, зараней сказаць, што комісія пэўна пацьвердзіць пастанову пэдрады... Так... Бывайце.

Засланка сеў зноў у крэсла. Алесь пастаяў крыху перад сталом, азірнуўся па пакою наўкола і віхаючыся выйшаў. Ногі яго дрыжэлі так, што ён ня мог спусьціцца па ступенях з другога паверху і, затрымаўшыся за парэнчу, спыніўся адпачыць.

Пасьля доўга яшчэ стаяў на высокіх ганках каля дзьвярэй дому, у якім зьмяшчалася комісія, думаў, куды пайсьці.

„Можа варта да Смашнага зайсьці, яму расказаць?.. Можа ён зразумее? Не, ня варта.., ня варта абцяжарваць яго гэнай справай, лепш так няхай..“

Сыйшоў з ганак і напрамік бліжэйшай вуліцы пайшоў у бок да вагзалу.

Целы дзень Алесь на таварнай станцыі ссыпаў з залезнай пляц-формы каменны вугаль. Калі праца была скончана, ён у канторы атрымаў разьлік за тыдзень выпадковай працы і пайшоў у сад. Абраўшы ў сярэдзіне саду вольнае месца на лаўцы, ён выняў з кішэні блёк-нот, аловак і пачаў пісаць ліст. Некалькі раз пачынаў пісаць, потым перачытваў напісанае, вырываў і пачынаў пісаць нанова. Хацелася напісаць многа, пра ўсё, што перажыў за гэтыя часы, што перадумаў. Але, калі браў аловак і потым перачытваў напісаныя першыя радкі, дык зьяўлялася думка, што той, каму ён піша, не зразумее яго слоў так, як трэба, шчырасьці іх не адчуе, а можа зразумее іх як словы, напісаныя нарошна з разьлікам на спачуваньне, і ад гэтага Алесь камячыў няскончаны пісаньнем ліст і адкідаў яго.

У садзе пачынала зьмяркацца. Тады Алесь сьпяшаючы напісаў усяго некалькі слоў па лістку з блёк-ноту, уклаў лісток у конвэрт і надпісаў адрасу. Гэта быў чацьвёрты ліст Алеся ў Менск да Дзяніса Смашнага.

Калі яшчэ крыху сьцімнела, Алесь сабраўся ісьці на вагзал.

Ужо восьмы дзень, як студэнты тэхнікуму паехалі на вакацыі дадому да сябе ці на працу. Многія з іх перад ад'ездам прапанавалі Алесю ехаць разам, а калі ён не згадзіўся, прасілі, каб ён чакаў пакуль паведамаць сваю адрасу яму і прасілі пасьля гэтага ўжо абавязкова прыехаць. Такія таварыскія адносіны сябраў і ліст, які ён на днях атрымаў з кантрольнай камісіі, бадзёрылі яго. Ліст быў невялічкі, але быў напісан у цёплых словах і абнадзейваў, хаця справа яго ўсё яшчэ ня была вырашана. З камісіі па разгляду апэляцый ужо ня было ніякага паведамленьня.

Апынуўшыся адзін, Алесь пасьля таго, як скончылася яго выпадковая праца па разгрузцы каменната вугалю, парашыў пакінуць гэты горад назаўсёды. Сёньня ён атрымаў разьлік за тыдзень працы па рублю і семдзесят пяць капеек за дзень. Гэта склала суму, якой было даволі для таго, каб паехаць як мага далей на поўдзень і там шукаць працы.

Алесь паціху йшоў праз сад, нібы хацеў назаўсёды ў памяці захаваць вобразы знаёмага саду, гораду. У гары над садамі віліся стаяй галкі і моцна каркалі. Дрэвы ў садзе былі ўжо апрануты ў маладое зялёнае лісьцё і засланілі лісьцём цягнуўца ў зоравым сьвятле высокае неба. У садзе рабілася ўсё цямней. Дзесьці за горадам у палявым прасторы, куды зайшло сонца, нарадзіліся густыя змрокі і, паціху насоўваючыся на горад, спавівалі яго ў вялізарную мяккую коўдру ночы.

На вагзале Алесь купіў білет да адной з паўдзённых станцый і, калі падыйшоў цягнік, сеў ў вагон. У вагоне ён адчуў сябе зусім

адзінокім. Балюча заныла сэрца. Хацелася, каб цягнік хутчэй адышоў, каб гады забыцца на ўсё і ў вялікай дарозе на поўдзень разгубіць тугу.

Калі вагон, паціху ўздрыгваючы, загрымеў коламі і пакаціўся па рэйках, нейкая сіла прымусіла Алесь павярнуцца ў бок да вагоннага вакна і шчыльна прытуліла яго да ваконнае шыбы.

За вакном ад вагону паціху адплываў усё далей і далей і хутка зьнік у засланай густым туманам і ночнымі змрокамі далячыні горад з агнямі. Алесь шчыльней туліўся гарачым тварам да шыбы ваконнай і шукаў поглядам у цёмнай далячыні пакінуты горад...

(Канец).

1929 год.

Місхор—Менск.

Н. Вішнеўская

Эх, яблычка ды не даедзена
Б'ем Дзянікіна. б'ем Каледзіна.

~ * ~

Паміж песьнямі ёсьць адна,
Яна сэрцу за ўсё мілей
Гэта „яблычка“—радасьць мая,
Рэволюцыі ўсьпенены хмель.

Ні адна мяне куля не цалавала
І на пальцах ня стыла кроў,
Калі помста шумела наваляй
На параненых грудзях палёў.

Толькі-ж знаю—і дні, і паходы,
Тыдні хмурныя, доўгія месяцы,
На далёкіх і пыльных дарогах
Скрыжаваны звонкаю песьняй.

І калі пагаптаныя боты
Вымяралі стамлёныя вёрсты,
Словы ў сэрца біліся шротам—
Гэта з песьняй ўставала бадзёрасьць.

І ішла гэта песьня палямі
І дарогамі і без дарог,
Кацілася стэпам ды каласамі,
Мнучы пад нагамі гадзюку трывог.

І вецер стэповы ёй быў падпявалам,
Акомпаніэнтам—гоман гармат
І чорныя віхры дарма шумавалі,
Песьня казалі—ні кроку назад.

Пад песьню ўставалі атрад за атрадам,
Крышылі і білі налева, направа

І воля, як песня, а з песняю радасьць!..
А ў ёй перамога вялікае справы...

І дні прагрымелі магутнаю воляй.
Хто здолеў вярнуцца - вярнуўся назад,
І песню на ўспомін з далёкага поля
Дадому з сабой прынёс кожны салдат.

Віхор закружыўся і злосна адлютаваў
Да часу заснуў ў арсэнале багнэт...
Люблю гэту песню—сама рэволюцыя
Пранесла на вуснах праз бойню яе.

К а ч а г а р ы

П'еса ў 3 дзеях, 10 абразкох

ДЗЕЯ ТРЭЦЯЯ

А б р а з о к VIII

Кватэра Асмалоўскага. Маленькі пакой. Канапа, якая замяняе ложка. Шафа з кніжкамі. Стол. На сталё невялічкі бюст Карла Маркса; раскіданы розныя кніжкі; гарыць лампа. Два-тры крэслы, адно з іх завалена кніжкамі, газэтамі. Радыепрыёмнік. На сцяне невялічкі партрэт Леніна, некалькі карцін з грамадзянскае вайны.

Асмалоўскі (*моўчкі ўстае, ідзе і тушыць лампу*). І так уся ноч... Хоць бы на адну хвіліну.. Эх, жыццё ты наша!.. Выкінулі... (*Трымаецца за галаву*). А за што?.. Няўжо такі я непатрэбен для партыі?.. (*Напявае „Інтэрнацыянал“*). Не, байцы для партыі патрэбны! Ну, а я хто?.. Баец?.. (*Напявае „Пахавальны марш“, ілядзіць на стол, шпарка ідзе, адчыняе шуфляду, дастае рэвольвер, іаворыць дрыжачым голасам*). Не, я не баец! (*Напалохана аглядаецца*). Так, я не баец!.. (*Стук у дзверы*) Уваходзьце! (*Хавае рэвольвер*).

Сілін (*увайшоўшы аглядаецца*). Ты што?.. (*Вітаецца*).

Асмалоўскі (*нэрвуецца*). Ды так...

Сілін. Чаму гэта ты не баец?..

Асмалоўскі (*уздрыгануўся*). А ты?..

Сілін. Я так, проста...

Асмалоўскі (*бярэ ў рукі аловак, піша*). Каб-жа яно так проста, а то крыва неяк выходзіць... (*Раптоўна*). Ведаеш што, таварыш Сілін...

Сілін. Ну?

Асмалоўскі. Я сёння... Я павінен зрабіць адну справу...

Сілін. Якую?

Асмалоўскі (*хваляецца*). Мне трэба... Ну я павінен дома... Ты, браток, пакінь мяне... Я сёння не пайду нікуды, буду дома...

Сілін. Як? Прагульшчыкам, дэзэртырам хочаш быць? Дрэнна, дрэнна. (*Паўза*). А памятаеш, як мы распраўляліся з тымі, хто ўхіляўся ісьці на фронт, хто быў дэзэртырам...

Асмалоўскі (*панура*). Тады зусім іншае было, бо іначай рэволюцыі капут... (*Весялей*). Бралі, пасылалі на фронт, а некаторых...

Сілін. Расстрэльвалі і правы былі.

Асмалоўскі. Ну так, але тады быў фронт, і гэта была крайняя мера.

Сілін. Ну, а цяпер, хіба ня фронт? Думаеш, дагнаць і перагнаць—гэта так лёгка. Ой, не! Выканаць гэта можна будзе толькі пры тэй умове, калі ўсе мы ўцямім тое вялікае значэнне, якое гісторычна выпала на долю расейскага пролетарыяту.

Асмалоўскі. Усё гэта так, але пры чым тут я, той, які не зразумеў гэтае гісторычнае ролі, той, якога, як непатрэбнае сьмяццё выкінулі. *(Паўза)*. Эх, браток, цяжка ўсё гэта перанесці. *(Кусе губу)*. Таварыш Сілін, ты выбач мяне, але...

Сілін. Ну, ну, кажы.

Асмалоўскі *(нясьмела)*. Мне трэба напісаць ліст аднаму знаёмаму...

Сілін. Пасьпееш... Потым...

Асмалоўскі. Не, не, толькі зараз...

Сілін *(ідзе да дзвярэй)*. Выходзіць, што выганяеш мяне...

Асмалоўскі *(зусім ня слухае Сіліна)*. Я сам зайду да цябе... Добра?

Сілін *(паціскае плячыма)*. Добра. *(Выходзіць)*.

Асмалоўскі *(падумаўшы)*. Так будзе лепей!.. *(Бярэ ключ, замыкае дзверы, ідзе да стала, вымае рэвольвэр, паглядзеў, ці ёсць патроны, кладзе на стол, нэрвеўца, пачынае пісаць, задумаўся, зноў піша. Стук у дзверы)*. Хто? *(Голас Сіліна: „Я! Мне на адну хвілінку!“ Асмалоўскі адмыкае дзверы)*. Ну?

Сілін *(хоць ўвайсці ў пакой, Асмалоўскі ня пускае)*. Пусьці, мне кні... *(Ідзе да стала ўледзеў рэвольвэр, глядзіць на Асмалоўскага, потым бярэ са стала запіску, чытае)*. Бывайце, таварышы... *(Камечыць)*. Ты што, звар'яцеў, ці што?..

Асмалоўскі *(нэрвеўца)*. Дды... *(Хапае рэвольвэр)*.

Сілін *(вырывае з рук Асмалоўскага, цвёрда)*. Не дзяцінься! *(Кладзе рэвольвэр у кішэню)*.

Асмалоўскі *(дрыжачым голасам)*. Таварыш Сілін, браток, аддай не магу іначай...

Сілін. Здраднікам захацеў быць. Ах, ты, галава садовая! *(Паўза)*. Ды хіба гэта выхад? *(Падумаўшы)*. На ячэйцы паталкуем, абмяркуем, абскардзім пастанову бюро райкому. *(Уваходзіць Сулькіна)*.

Сулькіна. Аб чым гэта ты хочаш талкаваць?

Сілін. Аб ім *(нязіраючы паказвае на Асмалоўскага)*, выключылі не таго каго трэба.

Сулькіна. Ха-ха-ха! „Не таго, каго трэба!“ *(Паўза)*. Варта, я сьвядома галасавала за выключэнне яго, бо нельга так адносіцца да дзяржаўнае прамысловасці... Тут гарыць, а ён бяжыць чорт ведае куды...

Асмалоўскі (у *роспачы*). І ты? (*Хапаецца за галаву*).

Сулькіна. Так. Вось толькі ён быў супроць.

Асмалоўскі (*весьляей глядзіць на Сіліна, памкнуўся, хацеў нешта сказаць*). Дды...

Сілін. Кінь, кінь, свае штучкі... (*Паўза*). Сёньня будзе сход ячэйкі, дык прыходзь.

Сулькіна (*задуманна*). Як? Ты склікаеш пазачарговы сход?

Сілін. Так.

Сулькіна (*з націскам*). Хіба пастанова бюро райкому для цябе не абавязкова?

Сілін. У дадзеным выпадку не.

Сулькіна. Ага! Тады...

Сілін (*перарывае*). Тады і мяне выключыце?

Сулькіна (*холодна*). Прыдзецца паставіць пытаньне...

Сілін. Толькі ня пужай і сама ня нэрвуйся, бо табе... пашко-дзіць можа.

Сулькіна. Нічога, аба мне не клапаціся. Вось толькі... дык тады бацька вінен, бо ён у нас нейкі ўзбалмучаны.

Сілін. Абое роўныя...

Сулькіна. Таварыш Сілін, ня раю табе гэтага рабіць... Гэта кампрамэнтацыя партыйнае арганізацыі. (*Паўза*). Хоць з Чысьцяковым пагавары.

Сілін. Ня буду.

Сулькіна. Чаму?

Сілін. От, так сабе. Паслухаю, што скажа наша качагар'ё. Добрыя хлопцы, крывіць душою ня стануць.

Сулькіна (*сьмяецца*). Вядома, што пойдучь усе як адзін за табою.

Асмалоўскі (*рад*). Няўжо? (*Відаць засумяціўся, шкадуе, што прагаварыў слова*).

Сілін. Тады яшчэ больш мяне пераканаюць, што вы зрабілі памылку.

Сулькіна. А калі-б і так, дык жа нельга гэтак рабіць (*Паўза*). Ну, ну няхай падае апэляцыю ў Акругком, ды нарэшце ў Райком нават, можна будзе перагледзець. (*Паўза*). Але я пераконана, што пастанова правільная.

Сілін. Вось бачыш, ты пераконана, што пастанова правільная, а я наадварот. Дык хіба-ж можаш ты быць зноў судзьдэю?—не (*Паўза*). Пабачым, што масы скажуць.

Сулькіна. Ого, можа яшчэ агульны сход рабочых склічаш?

Сілін. Не, пакуль што толькі ячэйкі.

Сулькіна. Занадта!

Сілін. Якраз у меру.

Сулькіна. Пабачыш!

Асмалоўскі (у *роспачы*). Браток, ня трэба, як небудзь дакажу...

Сулькіна. Ха-ха-ха! Чым-жа ты дакажаш?

Асмалоўскі (*рашуча*). Дакажу!

Сілін (*уладным толасам*). Не мялі, Ямеля, глупства. (*Паўза*). Вазьмі сябе ў рукі (*Асмалоўскі задумаўся*). Ты чуеш, ці можа ўсё гэта як гарохам аб сьцену? Ну?

Асмалоўскі. Чую, чую.

Сілін. Дык як? (*Бярэ руку сьціскае*).

Асмалоўскі (*крычыць*). Кінь!

Сілін (*Сьмяецца*). Што?

Асмалоўскі (*вырывае руку*). Пусьці!

Сілін. Даеш слова?

Асмалоўскі. Якое табе слова?.. (*Паглядае на Сулькіну*).

Сілін (*цісьне*). Не рабіць глупства.

Асмалоўскі (*ня сьмела*). Даю...

Сілін (*моцна цісьне*). Ты шчыра, ці можа?..

Асмалоўскі (*аўладаўшы сабой, глядзіць у вочы Сіліну*). Зусім шчыра.

Сілін (*рад*). Ну вось. Вось, Васілёк, малайчына! (*Б'е па плячу*). Сьвет перавярнем! Васілёк, разам, браток! (*Садзіцца каля стала*).

Сулькіна (*зьдзіўлена глядзіць*). Што-о?

Сілін. Фаня! (*Памкнуўся, хацеў нешта сказаць*). Вось...

Асмалоўскі. Ну, ты...

Сулькіна. А ну вас, вы заўсёды ўсё з загадкамі.

Сілін (*сьмяецца*). А ты, хіба без загадак?

Сулькіна. Без.

Сілін. Ну, а што, сын ці дачка? (*Ціханька адчыняе шуфляду, кладзе рэвольвер*).

Сулькіна (*гледзіць у дзвю бок*). Ды ну цябе.

Сілін. Вось бачыш.

Сулькіна (*збіраецца выходзіць*). Хутка даведаецца. (*Выходзіць*).

Сілін (*падумаўшы*). Добры яна таварыш. Каменная. Люблю такіх. І цябе, Вася, таксама паважаю, але часамі ты... Хто цябе ведае...

Асмалоўскі (*весела*). Паправімся.

Сілін. Дык збірайся, ды пойдзем, а ўвечары, там відаць будзе, абмазгуюм.

Асмалоўскі. Не. Я сёньня не пайду. Добра?

Сілін (*збіраецца выходзіць*). Ну, як хочаш. Глядзі толькі...

Асмалоўскі (*нялоўка сябе адчувае*). Сьмела ідзі, усё будзе ў парадку.

Сілін (*выходзячы*). Да вечара.

Асмалоўскі (*у дагонку*). Бывай! Дзякую! (*Адзін, ходзіць па пакоі*). Эх ты, вось яно жыцьцё чалавечае! (*Паўза*). Усё-ж, яснага канца ня

бачу, заблытаўся. (*Спыніўся, думае*). Дзе выхад? (*Трымаецца за галаву*). Пляма... І Фаня, тая без якой... (*Паўза*). Няўжо яна? Не, ня можа быць! (*Паўза*). Чаму-ж яна галасавала? Няўжо яна мне ня верыць? Так, іначай-бы... Не, тут нешта нейкае ёсьць... Нехта лоўка арудуе... А мы, як тыя дурні... (*Садзіцца, бяре кавалак паперы, прыслухоўваецца*). Нібы... (*Убывае Маша*).

Маша (*усхвалёвана*). Вася, дзеткі!..

Асмалоўскі. Што такое? Што здарылася?

Маша. Каб ты толькі ведаў, пашто-так..

Асмалоўскі (*дае крэсла*). Ну, ну кажэце..

Маша (*садзіцца*). Дзеткі... Цябе з сьвету... (*Плача*). Глядзі, каб... Кожную хвілінку могуць...

Асмалоўскі. Хто? У чым справа? Кажэце толкам.

Маша. Ды толку гэтага, дзеткі, на сьвеце няма... Брат брата рэжа...

Асмалоўскі (*хваляецца*). Ды кажэце...

Маша (*праз слезы*). Яніна з Іваноўскім...

Асмалоўскі. Ну?

Маша. Каб цябе як прыбраць... раіліся... Падслухала я, ня добра гэта... Ніколі, дзеткі, гэтак ня было... Чула, далі-бог дзеткі, чула сваімі вушмі...

Асмалоўскі (*выпрамляецца*). Вось яно што. Ага. (*Да Машы*). Ну, ну.

Маша. Юрачку, яны, яны прахвосты... (*Нэрвеуецца*). А ты ўцякай (*ускаквае*), уцякай, бо хочуць днём... (*Плача*). Сёньня... Нібы ты сам... І запіску кажа напішаш, сваёю рукою...

Асмалоўскі. Гм...

Маша. Цябе нібы выгналі з партыі, ці можа выганяць.. Дык ты не перанясеш... (*Плача*). Ну, а што будзе з Фаняю?.. Дый я на старасьці год каму патрэбна... Ня будзе каму касьцей засыпаць...

Асмалоўскі. Нічога, цётка.

Маша. Дык ты... а я на рынак... каб ня ўгледзелі... (*Устае*). Ці мо' ў міліцыю?

Асмалоўскі. Не. (*Думае*). Ідзеце куды хочаце, толькі ні гу-гу. Разумеете?

Маша. Добра, добра. (*Выходзіць, чуваць іудок*).

Асмалоўскі. Гм... цікава. (*Ходзіць*). От, кракадзілы! Так, так. (*Адчыняе вакно, ілядзіць*). Вось яна барацьба не на жыцьцё, а на сьмерць. (*Адчыняе шуфляду, зьдзіўлена*). Як? (*Дастае рэвольвэр*). Значыць верыць. (*Вельмі рад, кладзе ў кішэню*). Вася давер'е апраўдае! (*Ходзіць*). Ну і дурань Васька, а-я-яй. (*Стук у дзьверы*). Хто? (*Захваляўся, потым аўладаў сабою, спакойна*). Уваходзьце. (*Уваходзіць Яніна з Іваноўскім, нэрвеуюцца*).

Яніна. Добры дзень, таварыш Асмалоўскі (*Падае руку*).

Асмалоўскі. Добры дзень, грамадзянка Шчукіна! (*Робіць агульнае прывітаньне*). Сядайце.

Іваноўскі (*здыўлена*) Як? (*Паднімае ўверх руку*). Тады па піонэрскі...

Асмалоўскі (*ілядзіць у вочы*). Не дастойны!

Іваноўскі. „Не дастойны“?..

Асмалоўскі. Так, гэта прысвоена толькі піонэрам.

Яніна (*кусае губу*). Вы хам!

Асмалоўскі (*жыміхаецца*). Дзякую. Будзьце ласкавы... (*Паказвае на дзверы*).

Яніна (*ускаквае, расчыняе рэдыкуль*), Мер...

Асмалоўскі (*паднімае руку*). Выбачайце!

Яніна (*напужана, ілядзіць на Іваноўскага*). Адкуль?..

Асмалоўскі. Цярпець не магу свавольства.

Іваноўскі (*паціскае плячымі, хоча перавесці размову на другую тэму, хітра*). Чаму вы не на працы?

Асмалоўскі. Стаміўся.

Іваноўскі (*хітра*). Дык вы прайшліся-б куды-небудзь, чымся сядзець дома.

Яніна (*зразумеўшы*). Ну так, на сьвежае паветра..

Асмалоўскі (*хітра*). Трэба. (*Паўза*). Нешта не падабаецца, мне забойства Юркі, дык думаю прайсьціся туды, на могілкі, можа на след наткнуся.

Яніна (*уздрыманулася, нэрвуецца, потым аўладала сабою*). Так, загадачная гісторыя...

Асмалоўскі (*халадна*). Не асабліва.

Яніна. Ну ўсё такі.

Асмалоўскі. Я сказаў-бы забытаная.

Яніна. А шкада, хлапец быў добры. (*Прыкідваецца, нібы плача, хоча расчыніць рэдыкуль*).

Асмалоўскі. Выбачайце!

Яніна (*зласьліва*). Гм... Цікава...

Асмалоўскі. Яшчэ і як.

Іваноўскі. Дык мо' разам сходзім на могілкі?

Асмалоўскі. Дзякую. Я таксама дарогу ведаю.

Яніна. Тады... (*Глядзіць на Іваноўскага*).

Асмалоўскі. Тады можаце ісьці...

Яніна. Мы пойдзем па дзядзінцы...

Асмалоўскі. А я на цянькі.. (*Усьміхаецца*). Бліжэй.

Яніна (*хітра*). Глядзеце, каб не заблудзіліся...

Асмалоўскі. Нічога, папытаю, а хто пытае, той ня блудзіць...

Яніна. Усё-ж...

Асмалоўскі. От неяк-жа будзе, як кажуць: скокам-бокам дабярэся...

Яніна. Значыць, там сустрэнемся?..

Асмалоўскі. Ну, а як-жа!.

Яніна (*збіраецца выходзіць*). Тады да пабачэння! (*Ідзе, а за ёю Іваноўскі*).

Асмалоўскі. Ага! Угледзімся! (*Зачыняе дзверы, шпарка адскак-вае, ілядзіць у вакно*). А ліха матары!.. (*Голас Яніны: „А калі?“*). Пад вечар! (*Падходзіць да дзвярэй, прыдчыніў, ілядзіць*). Спыніліся. Ха-ха-ха! Стратэгія. Ну і цётка, вот малайчына! (*Зачыняе дзверы, думае*). Так. (*Збірае розныя рэчы ў вайсковы паходны мяшок, завязвае. Убывае Маша*).

Маша. Ну як ты, дзеткі, жывы?..

Асмалоўскі. Як бачыце... (*Рад, цалуе ў лоб*).

Маша (*нэрвуецца*). Чула, чула...

Асмалоўскі. Што?

Маша. Казалі, аблаву...

Асмалоўскі (*падумаўшы*). А трэба тое-ж самае, ды толькі наадварот... (*Збіраецца выходзіць*). Бывайце!

Маша. Куды ты, дзеткі? Пашто так?

Асмалоўскі. У горад: глядзеце толькі ні гу-гу... Разумеете, ні слова...

Маша. Сам, дзеткі, асьцерагайся, а мяне каб на кускі парэзалі, дык...

Асмалоўскі. Добра. Бывайце! (*Шпарка выходзіць*).

Маша (*бяжыць за ім*). Вася, Васілёк!.. (*Каля дзвярэй*). Кінуў-рынуў... (*Плача*). Усё жыццё вось так... Каб-жа... Дык мо' хоць косці прысыпле...

А б р а з о к IX

Габінэт Юргелевіча. На сцяне: партрэт Дзяржынскага, вялікая карта. Пасярэдзіне пакою стол. На сталі тэлефон і розныя справы. Каля сцяны састаўлены крэслы. на якіх адпачывае Юргелевіч.

Юргелевіч (*устае, моўчкі закурвае, надзяе зброю, падыходзіць і адчыняе вакно. З вуліцы даносіцца: „Ац! Два! Левай!“ Чуваць музыка. Уваходзіць чырвонаармеец*).

Чырвонаармеец. Можна?

Юргелевіч. Можна, можна. (*Дае папяросу*). Курцыце?

Чырвонаармеец. Ня курашчыя мы. (*Паўза*). А вы, таварыш Юргелевіч, ужо прачнуліся?..

Юргелевіч. Так.

Чырвонаармеец. Ну і спалі-ж, ня болей гадзіны.

Юргелевіч. Нічога. (*Разілядае справы*). Вось прыбярэм іх у парад, тады...

Чырвонаармеец (*перарывае*). Тады... Ніколі вы не адпачнеце..

Юргелевіч (*паілядзеў на чырвонаармейца*).

Чырвонаармеец (*захвалязаўся*). Вы, таварыш Юргелевіч, загадалі разбудзіць, ды, значыцца, самі ўсталі...

Юргелевіч. Прывядзеце арыштаваную Катаржыцкую Яніну, ды хутчэй.

Чырвонаармеец. Слухаю! (*Выходзіць*).

Юргелевіч (*ходзіць па пакою, разважае*). Маладыя, але добрыя хлопцы, на ўсе сто, адданыя справе рэвалюцыі.. (*Тэлефонны званок*). Слухаю... Так, я. Комэндатура.. Ну што? Каго?.. Асмалоўскага?.. (*Успамінае*). Ага, ага.. Прапусьцеце.. Можна.. (*Вешае трубку, ходзіць*). Маглі забіць хлопца, недавяркі.. (*Паўза*). А такія Асмалоўскія нам патрэбны. (*Стук у дзверы*). Уваходзьце.

Асмалоўскі (*увайшоўшы, застанавіўся, глядзіць на Юргелевіча*). Адольф, ты?

Юргелевіч. Вася! (*Выходзіць наперад*). Здароў! (*Вітаюцца*). Ну як ты жывеш?

Асмалоўскі. Як бачыш.

Юргелевіч. Сядай.

Асмалоўскі (*сідзіцца*). А я да цябе па справе.

Юргелевіч (*усміхаецца*). Выкладай.

Асмалоўскі (*збдзіўлена глядзіць*). Ты што?

Юргелевіч. Ды так, я цябе слухаю.

Асмалоўскі (*мнецца, ня ведае, з чаго пачаць*). Ведаеш...

Юргелевіч. Сьмялей, сьмялей.

Асмалоўскі. Такая брат рэч: пасья сканчэньня рабфаку, я пайшоў на працу...

Юргелевіч (*перарывае*). Чаму? Рабфак, яшчэ не дае спэцыяльнасьці, а нам нашы новыя пролетарскія кадры да зарэзу патрэбны...

Асмалоўскі. Ведаеш, хварэў, я трохі, разумееш, ня здолеў разабрацца ўва ўсім, дык пайшоў на працу... каб паправіцца.

Юргелевіч. Ну а цяпер паправіўся?

Асмалоўскі (*хваляецца*). Паправіўся, качагары брат вылечылі.

Юргелевіч. Ну і добра.

Асмалоўскі. Але ня зусім.

Юргелевіч. Чаму? Зноў хістаньне?

Асмалоўскі. Не, другая рэч. (*Паўза*). Мяне абвінавачваюць у расхлябанасьці, не дысцыплінаванасьці і іншых грахах... (*Хваляецца*). Абвінавацілі ў недакладным запаўненьні анкеты... хто яго ведае, як гэта здарылася. Помню толькі адно, гэта было ў дваццаць першым годзе... на бандытаў ехалі.

Юргелевіч. Дробязы!

Асмалоўскі. Ды ня зусім так. (*Кусае губу*). З партыі выключылі.

Юргелевіч. Ведаю.

Асмалоўскі (*уздрыгнуўся*). Адкуль? Гэта было толькі некалькі дзён таму назад.

Юргелевіч (*усьміхаецца*). Ну і што з гэтага, ведаем.

Асмалоўскі. Мяне дзівіць такая хуткасьць.

Юргелевіч. Павінны ведаць, а калі ня так, дык мы працаўнікі ДЭ-ПЭ-У, не гвардыя пролетарыяту... Сам разумееш. (*Хітра*). Ну, бязумоўна, у нас яшчэ ня ўсе весткі, але-ж спадзяемся на цябе, думаем, што дапоўніш.

Асмалоўскі. Калі ласка. (*Паўза*). У нас у раёне завялася (*думае*), я-б сказаў, існуе контррэвалюцыйная арганізацыя...

Юргелевіч. Так, так... І каго ты падазраеш?...

Асмалоўскі (*крывіцца*). Чакай. (*Паўза*). Падазраю жонку нашага старшыні ЭР-ВЭ-КА, дый...

Юргелевіч. Ну?

Асмалоўскі. Дый жонцы Чысьцякова я таксама ня веру... (*Паўза*). Ведаеш, была дурніцаю, зацяжарыла, абвінавачвала ў гэтым мяне...

Юргелевіч (*сьмяецца*). А ты што?..

Асмалоўскі (*паціскае плячыма*). Нічога. Праз яе, ў мяне многа няпрыемнасьцяй было. (*Паўза*) А цяпер, кажуць, нібы паразумнела, чытаць навучылася, але мне здаецца, што гэта штучна падроблена... (*Паўза*). Главаром у іх Яніна, каля яе ўвесь час быў Іваноўскі, Са-рока, Ахрэм, ды шмат яшчэ каго можна было бачыць у яе. Падра-бязна аб гэтым можа сказаць мая цётка, яна ўсіх іх ведае як аблуп-леных.

Юргелевіч. А Юрка?

Асмалоўскі. Так і Юрку яны зьвялі са сьвету.

Юргелевіч. Хто?

Асмалоўскі (*падумаўшы*). Памойму Ахрэм: той на яго злаваў за тое, што ад яго адабралі зямлю і дадалі колектыву.

Юргелевіч. Ага.

Асмалоўскі. Некалькі раз я калякаў з Шчукіным, дык той і слухаць ня хоча.

Юргелевіч. Ну, а Шчукін?

Асмалоўскі. Не. Ён проста не дацэньваў таксама, як і Чысь-цякоў. (*Стук у дзверы*).

Юргелевіч (*падыходзіць да дзвярэй*). Адно хвілінку. (*Голас чыр-вонаармейца. „Слухаю“*).

Асмалоўскі. Дык я...

Юргелевіч. Не, не, нічога. (*Паўза*). Ну, а як патвойму, з паза-межамі яны зьвязаны?

Асмалоўскі. Зразумела. (*Паўза*). Незразумела толькі, чаму гэта пагранадзел іх не чапае?

Юргелевіч. А за што іх чапаць?

Асмалоўскі (*абурана*). Як за што! Ходзяць ва ўсім контрабандным, ды не чапай іх! Сволачы! (*Стук у дзверы*). Я...

Юргелевіч. Нічога, нічога...

Асмалоўскі. Я лепей напішу аб усім гэтым.

Юргелевіч. Можна. (*Дае паперу*). Сядай і пішы. (*Падыходзіць да дзвярэй*). Уваходзьце. (*Уваходзіць Яніна, потым чырвонаармеец*).

Яніна (*паглядзеўшы на Асмалоўскага*). А-ай!

Юргелевіч. Што з вамі? (*Паказвае на крэсла*). Сядайце. (*Чырвонаармеец выходзіць*).

Асмалоўскі (*ілядзіць на Яніну, вытарашчыўшы вочы*). Я-як?..

Яніна (*хватае са стала рэвальвэр, цэліцца ў Асмалоўскага*). Сволач!

Юргелевіч (*усміхаецца*). Грамадзянка Катаржыцкая, спакойней, рэвальвэр папсаваны...

Яніна (*кідае рэвальвэр, садзіцца*). Праклятыя!..

Асмалоўскі (*здыўлена*). Ка-тар-жыцкая?

Яніна (*ускаквае*). Так, Катаржыцкая!..

Юргелевіч. Ага. (*Запісвае*) Мы вас доўга шукалі...

Яніна. Не, не, я не Катаржыцкая, я (*усхліпвае*), дайце какаіну...

Юргелевіч (*разводзіць рукамі*). Няма. (*'лоўза*). Можа ў Ўрублеўскай ёсьць. (*Звоніць, уваходзіць чырвонаармеец*).

Чырвонаармеец. Я вас слухаю!

Юргелевіч (*да Яніны*). Як вы думаеце, можа і захавалася ў Урублеўскай?!

Яніна. Так. У яе, напэўна, ёсьць.

Юргелевіч (*да чырвонаармейца*). Прывядзеце Ўрублеўскую. (*Асмалоўскі здыўлена ілядзіць*).

Чырвонаармеец. Слухаю! (*Выходзіць*).

Юргелевіч (*да Яніны*). Дык як, вы мне так і не скажаце, якое апошняе даручэнне даў палкоўнік Чэнстахоўскі...

Яніна. Не, не скажў...

Юргелевіч. Так, так.

Яніна. Нікага палкоўніка я ня ведаю!..

Юргелевіч. Дык жа вы толькі што адмовіліся сказаць яго апошняе даручэнне...

Яніна (*кусae губу*). Вы блытаеце мяне.

Юргелевіч. Тады давайце па парадку, гэта для вас лепей будзе. (*Стук у дзверы*) Так! (*Уваходзіць Груня і чырвонаармеец*).

Чырвонаармеец (*да Юргелевіча*). Можна? (*Збіраецца выходзіць*).

Юргелевіч. Пачакайце.

Юргелевіч (*да Груні*). Грамадзянка Катаржыцкая просіць у вас какаіну.

Груня. Гы-гы-гы! Катаржыцкае я ня ведаю.

Юргелевіч (*паказвае на крэсла*). Будзьце ласкавы, сядайце.

Груня (*садзіцца*). Дзякую. (*Уледзела Асмалоўскага, ускочыла*).

Вой, вой!

Юргелевіч. Сядайце.

Груня (*зласьліва*). Надоўга?

Юргелевіч (*паціскае плячыма*). Справа пакажа. (*Паўза*). Грамадзянка Катаржыцкая адмовілася сказаць нам апошнія даручэньне палкоўніка Чэнстахоўскага, дык можа вы?..

Груня. Што?.. Які Чэнстахоўскі?.. Нічога я ня ведаю... (*Глядзіць на Яніну*). Калі Катаржыцкая адмовілася (*прыкусіла губу*), дык я тут ня пры чым... Гы-гы-гы!

Юргелевіч. Та-а-ак.

Груня. Нічога я не скажу.

Юргелевіч. Гэта-ж самае вы ўчора казалі. (*Дае ліст паперы*). Падпішэце тады.

Груня (*бегла чытае*). Добра. (*Падпісваецца, да Асмалоўскага*). А што гэты фраер тут робіць?..

Асмалоўскі (*ускочыў*). Я-я...

Юргелевіч (*да Асмалоўскага*). Адно хвіліначку... (*Асмалоўскі садзіцца*). Не фраер, а ваш першы каханак..

Груня. Ха-ха-ха! Ха-ха-ха! Ніколі я яго каханкаю ня была! Глупства!

Юргелевіч. Добра. (*Запісвае*). У такім разе вы адмаўляецеся ад учорашняга паказаньня, так?

Груня. Не, не! Вы блытаеце мяне!

Юргелевіч (*чытае паперу*). Та-ак. (*Глядзіць у друі бок*). Вы вольны...

Груня (*устае*). Значыць можна ісьці?.. (*Хоча нешта сказаць Яніне*).

Чырвонаармеец. Грамадзянка, пераміргвацца забаронена!

Юргелевіч. Ага... Катаржыцкая ўчора сказала, што яна вам ніякіх заданьняў не давала... што нібы вы іх атрымоўвалі непасрэдна ад палкоўніка...

Груня (*абурана*). Як, ты гэта сказала?..

Яніна. Ды гэта...

Юргелевіч (*перарывае*). Выбачайце!

Груня (*холодна*). Катаржыцкая зманіла, усе заданьні я атрымоўвала непасрэдна ад яе.

Юргелевіч (*запісвае*). Усё-ж ад каго вы атрымалі заданьне падпаліць майстэрні?

Груня (*хваляюцца*). Ад яе.

Юргелевіч. Каго яе?

Груня Катаржыцкае.

Юргелевіч (да Яніны). Вось бачыце, а вы адмаўляецеся. Не-разумна.

Яніна. Вы (падкрэслівае), таварыш сьледчы...

Юргелевіч (перарывае). Выбачайце! Будзьце ласкавы, бяз націскаў.

Яніна (у роспачы). Чаму-ж вы так ня чэсна... (Ускаквае). Ну, добра!

Юргелевіч. Магу запісаць. (Да чырвонаармейца). Адвядзеце арыштаваную. (Паказвае на Груню).

Чырвонаармеец. Слухаю (Выходзіць).

Яніна (аўладала саб ю). Пачынаючы з вясны дваццаць чацьвертага году працавала па заданьнях польскай дэфэнзывы і была непасрэдна падпарадкавана палкоўніку Чэнстахоўскаму. (Думае). Апошнія даручэньне: паліць, руйнаваць, забіваць... (Хвалюецца). А больш..

Юргелевіч. Пакуль што і гэтага хопіць. (Дае падпісаць).

Яніна (падпісваецца). Ха-ха-ха! Старая ваўчыха падпісала сабе сьмерць. (Ганарова). Усё-ж, ня дрэнна працавала, як вы лічаце?

Юргелевіч (усьміхаецца). Як сказаць...

Яніна. Не, не, вы скажэце!

Юргелевіч. Хіба гэта праца: паліць, руйнаваць, забіваць...

Яніна. А хіба не. (У роспачы). Руйнаваць таксама ня кожны дурань здолее... (Плача). Эх вы, мала вас забіваць, трэба рукі выкручваць, голавы адсякаць, пра-а-клятыя!.. (Кідаецца да ноі Юргелевіча). Ка-а-акаіну!.. Азіяты!..

Юргелевіч (звоніць, уваходзіць чырвонаармеец).

Чырвонаармеец. Што прыкажаце?

Юргелевіч (махнуў рукою).

Чырвонаармеец. Слухаю! (Бярэ пад рукі Яніну, выводзіць).

Яніна. Ка-ка-а-іну!

Юргелевіч (ходзіць, звоніць тэлефон). Слухаю... Хто?.. Галя?.. Ну, а як сын?.. Папраўляецца... Ну... Добра... (Сьмяецца). Малайчына... Не, ня сёньня прыду... Так, так... Сьнедаць?.. Ня трэба... Ды я тут перакушу... Ня трэба... Бывай... (Вешае трубку).

Асмалоўскі. Ну і праца ў цябе. Вытрымка патрэбна, ды і якая!

Юргелевіч. Але.

Асмалоўскі (падумаўшы). Дык як-жа цяпер мне?

Юргелевіч. А ты (паўза) ідзі ў Акругком, там усё зробіць. (Убірае чырвонаармеец).

Чырвонаармеец. Таварыш Юргелевіч, што прыкажаце рабіць? Катаржыцкая аб сыценку галавою б'ецца, какаіну просіць...

Юргелевіч (захваляваўся). Далажэце камэнданту, пазавеце ўрача, ды ўсё астатняе самі..

Чырвонаармеец (юласна). Слухаю! (Выбірае).

Юргелевіч. Патрыётка!.. (Адзяецца). Чаго добрага заб'ецца!.. (Шпарка выходзіць).

А б р а з о к Х

Двор сельска-гаспадарчых майстэрняў. У кутку, з левага боку, ляжаць плугі, жня-яркі, з правага боку—саха. Над дзвярыма надпіс: „Маркленскія сельска-гаспадарчыя майстэрні.“ На сцэне адзін Сымон.

Сымон (*адчыняе вароты сельска-гаспадарчых майстэрняў, чуваць вясёлыя галасы рбочых*).

Галасы. А ну, хлопцы, прыналяжце! Раз! Два! Раз! Два! Яшчэ разок! (*З майстэрняў выкатваюць трактар, крыкі, сьмех*).

Хаім (*да Сымона*). Сьцеражыся, стары, а то касьцей не зьбярэш! Сымон. Сам не пападзіся!

Тодар. Хлопцы, яшчэ разок! (*Усе дружна налягаюць*).

Вострыкаў. Досыць, досыць!

Алесь. Ну вось і гатова.

Баравы (*да Сіліна*). Закручвай! (*Нешта запісвае*). Вось яно, дзе жыццё!

Сілін (*моўчкі ідзе, крутнуў некалькі разоў, скрываўся*). Нешта не бярэ!

Тодар. Ну?

Саўка. Няўжо?

Алесь. Возьме! (*Падыходзіць Сарока*).

Сарока (*абыйшоў кружам*). Не, мусіць...

Алесь (*злосна паглядзеў на Сароку*). Правалівай, правалівай!..

Сарока. Пляменьнічак... Памаўчаў бы лепей.

Алесь. Што пляменьнічак, га?

Сарока. Шчанё!

Алесь. Но! Ты ў мяне глядзі!

Сарока. Не запрог!..

Алесь. Трэ' было-б і цябе на казённыя харчы... Выкруціўся, гад.

Сілін (*аглядае кружам*). Што-ж бы гэта такое? (*Паўза*). Учора мотор працаваў, а сёння.. Ліха ведае, што такое... (*Падыходзіць Янкель*).

Янкель (*да Тодара*). Ну, дык як будзе з капустаю? Закантракуем?

Тодар (*злосна*). Адчапіся ты, пакуль у вочы ня плюнуў...

Хаім. Вось дык штука!

Янкель. Што ня ідзе?

Хаім (*паглядзеў на Янкеля*). Ах ты, таратайка!..

Янкель (*насьмешліва*). Смурод! Запэцкаў увесь яўрэйскі род!

Хаім. Ну ты, труцень! Доўга яшчэ будзеш смактаць нашу кроў!..

Вострыкаў. Гані яго, спэкулянта! (*Крыкі*).

Сілін (*аглядае мотор*). От гадаў!

Баравы. Сволачы! На кожным кроку пакасьці робяць!..

Антось (*падышоў да Сіліна*). Недавяркі! Сам жа прыкручвай гэту гайку. (*Бярэ ключ, пачынае майстраваць*). Глупства, зараз жа будзе гатова.

Тодар. Ну.

Саўка. Няўжо?

Саўка. Я чуў, што ня дзядзька, а бацька...

Алесь. Хто? Леванід Леванідавіч?

Саўка Але.

Алесь. З шпаною ня знаюся. (*Сьмех, крыкі*). (*Малайчына*) У мяне свая дарога!

Сілін. Толькі ня зьбівайся з яе.

Алесь. Не саб'юся. (*Пауза*) А калі што, дык таго...

Сілін. Добра, добра...

Вострыкаў. А лоўка іх, усіх адразу, каб значыцца не сьмярдэла... Ха-ха-ха!

Хаім. Ну але, але-ж трэба даведацца!..

Алесь. Пролетарскае вока ДЭ-ПЭ-ВУ ўсё ведае... А вытрымка ў іх дык ого-го-го!

Сілін. Ты дык мусіць не ўцярапеў бы...

Алесь (*чухае патыліцу*). Дзе ты бачыў...

Антось. Ну, здаецца гатова. (*Усе напружана ілядзяць*). Закручвай!

Сілін (*крутануў некалькі раз*). Гм... трасца матары...

Вострыкаў. Ну, ну, сэкратар, прытрымаў бы трохі язык...

Алесь. Але, не выпадае, культурная рэволюцыя...

Саўка. От нарабіла гэта леваруцыя, дык нарабіла. (*Пауза*). Ня сьпіцца, братка, дый годзі. Там лікбез быў, цяпер колектыў, а каб што сказаў лепшае, дык...

Тодар (*перарывае*). Саўка! кінь людзей сьмяшыць.

Саўка Што кінь?

Тодар (*запальчыва*). А тое, што раней у пана папіхачом быў, а цяпер (*цішэй*) чалавекам стаў (*нясьмела*), вось людзі, бачыш, без аднае капейкі...

Саўка. Ды яно, як той казаў, праўда.

Тодар. Вось бачыш.

Сілін (*закруціў машыну, пачаў працаваць матор, усе навесялелі*).

Баравы. Вось яна сіла рабочых ды сялян! Сьвет перавернем, перакруцім на новы лад!

Сілін. Яшчэ адна перамога! А цяпер будзе шмат лягчэй!

Янкель (*зласьліва*). Ды яно-ж так, першыя дванаццаць год цяжка...

Алесь. Ну але, а на трынаццатым вашаму брату, спэкулянту, капут. (*Сьмех*). Наступленьне на кашталістычныя элемэнт, во!

Тодар. І больш ты ў мяне нічога не закантрактуеш.

Саўка. І капусты ня возьмеш. (*Паказвае фігу*). Во! Патаму, рабочы—селяніну, а селянін рабочаму. (*Да Тодара*). Так?

Тодар. Гэтак. (*Ідзе Асмалоўскі і Карнейчык*).

Асмалоўскі. Добры дзень, таварышы! (*Вітаецца*).

Галасы. Добры дзень! Добры дзень! Вітаем!

Сілін. Здароў быў!

Асмалоўскі (*да Сіліна*). А гэта прадстаўнік Акругкому, таварыш Карнейчык.

Сілін. Вельмі прыемна! (*Вітаецца*).

Карнейчык. Што ж гэта вы так позна працуеце?

Сілін. А вось узялі шэфства над колектывам ды атрамантавалі трактар.

Карнейчык. Добра, добра!

Асмалоўскі (*аглядае трактар*). Працуе. (*Весела*). А ўсё такі дабіліся свайго. (*Да сялян*). У час здаем, дык і вы не качайце

Алесь (*падыходзіць да Асмалоўскага*). Новаму дырэктару маё шанаваньне!

Асмалоўскі. Здароў!

Алесь. Гушкаць!

Асмалоўскі. Кінь ты.

Галасы. Даёш гушкаць! Даёш!

Сілін. Трэба Ваську, трэба гушкануць новага дырэктара электрастанцыі.

Галасы. Правільна! Правільна! Даёш!

Асмалоўскі (*нешта сказаў Сіліну*). Ня трэба гэтага.

Сілін (*паднімае ўверх руку*). Таварышы! дадом слова прадстаўніку акругкому таварышу Карнейчыку.

Галасы. Просім! Просім!

Карнейчык. Таварышы! Як вам усім вядома, у вашым раёне доўгі час працавала контррэвалюцыйная арганізацыя, якая займалася шкодніцтвам, забойствам, якая перашкаджала рабочым і сялянам будаваць сваю гаспадарку. Гэтую арганізацыю падтрымліваў ваш былы дырэктар Іваноўскі, які быў сябрам нашае партыі, потым адышоў ад яе, стаў троцкістым і ўрэшце канчаткова парваў з рабочаю клясаю, апынуўся ў контррэвалюцыйным лягэры. (*Паўза*). Таварышы!—усякі адыход ад Ленінскае лініі ёсьць зло з якім трэба змагацца. Партыя наша Загартавалася ў барацьбе са ўсялякімі адхіленьнямі. Яшчэ нядаўна мы змагаліся з так званымі „левымі“ і разьбілі іх ушчэнт. Зараз мы павінны завастрыць барацьбу супроць правага ўхілу і прымірэнства да яго (*Паўза*). Правыя выказваліся за зьніжэньне тэмпу індустрыялізацыі краіны і ня верылі ў політыку партыі ў галіне колектывізацыі сельскае гаспадаркі, а ці-ж гэта правільна?—не!

Голас. Ня правільна!

Карнейчык. Вось супроць гэтага мы і павінны завастрыць увагу ўсяе арганізацыі, даць рашучы адпор праваўхілістым. Мы не дапусьцім атак на партыйнае кіраўніцтва, на наш ленінскі ЦЕ-КА. (*Паўза*). Сёньня я павінен паведаміць вас, што памылку, якую дапусьціў райком у адносінах да таварыша Асмалоўскага, акруговы камітэт выправіў.

Таварыш Асмалоўскі застаўлены ў партыі (*воплескі*) і прызначаны дырэктарам сельска-гаспадарчых майстэрняў, якія па пяцігадоваму пляну пашыраюцца на трыста чалавек.

Галасы. Брава! Ура! Ура! Брава! (*Воплескі*).

Карнейчык (*здаволен*). Таварышы! Толькі малаверы, панікёры, невялічкая групка (*паказвае рукою*), купка людзей ня верыць у генэральную лінію нашае партыі—у кароткі тэрмін дагнаць і перагнаць перадавыя капіталістычныя дзяржавы, зрабіць з ЭС-ЭС-ЭС-ЭР індустрыяльна-аграрную краіну. (*Паўза*). Але гэта мы здолеем зрабіць толькі тады, калі ў першую чаргу наша партыя будзе прафільтравана, калі кожны паасобны камуніст будзе правяраны, наколькі ён здолен праводзіць генэральную лінію партыі (*Паўза*). Некаторыя сябры партыі, у мінулым вытрыманыя бальшавікі, зараз разлажыліся, ня прыкмячаюць клясавага ворага, зжыліся з ім, ну... хоць-бы Шчукін, які... замяў справу забойства комсамольца Юркі. (*Паўза*) Альбо яго-ж заява, што ў раёне ўсё добра, ніякіх ухілаў няма. (*Сьмех*). Мы яго зьнялі і думаем, што зрабілі правільна.

Голас. Даўно пара!

Карнейчык (*працягвае гаварыць*). Дык вось, для таго, каб перамагчы капіталізм, пролетарыяту Савецкага Саюзу, разам з батрацтвам, бядняцтвам у саюзе з лепшаю часткаю сярэдняцтва, трэба напружыць свае мускулы, падцягнуцца, рацыяналізаваць сваю працу, не рабіць прагулаў, тады перамога будзе за намі. (*Воплескі*).

Сымон. Ну, Алесь, чуў?

Алесь. Чуў!

Антось. Дык наматай на вус.

Алесь. Добра. (*Сьмех*). Чаго вы?

Саўка. Ха-ха-ха! Дзе-ж твае вусы. (*Штурхае*). Бяз вусоў, без барады, як чорт малады...

Алесь. Эх, сказаў-бы я, ды...

Сілін. Ну, ну.

Алесь. Дык я значыцца ад рабочае моладзі, ды і больш ад сябе. (*Паўза*). Грэшны, я таварыш Карнейчык, у гэтых самых прагулах, але, цяпер амба, кропка. Стаўлю крыж.

Карнейчык (*сьмяецца*). Добра, добра.

Антось (*чухае патыліцу*). А калі ты, дык і я, добра?

Алесь. Значыць спаборніцтва, давай. (*Сьмех, крыкі*).

Асмалоўскі (*паднімае руку*). Хлопцы! (*Цішыня*). Я думаю, што не памылюся, калі запэўню акруговы камітэт, што мы выканаем дырэктывы партыі на ўсе сто процантаў.

Галасы. Выканаем! Выканаем!

Асмалоўскі (*бяжыць да трактара*). А зараз паглядзім нашу першую спробу. (*Закручвае матор*). Нешта ня бэрэ.

Сілін. Пачакай.

Асмалоўскі. Ты за руль, за руль!..

Сілін. *(паказвае на Антося)*. А ён, хвор?..

Антось. Сядай, сядай, пабачым, як качагар павязе...

Асмалоўскі. Правільна!

Сілін. Добра *(Садзіцца за руль)*. Што такое?

Алесь. Нешта пчыхае... *(Уваходзіць Сарока)*.

Сарока. Ня пойдзе... Н-да... н-да...

Тодар. Ну?

Сарока. Няўжо?

Сарока. Дык-жа бачыш, пчыхае... Ха-ха-ха!

Алесь *(да Сарокі)*. Маўчаць, гад!

Сарока. Но, но ты ў мяне глядзі! Н-да... н-да...

Антось *(падыходзіць да трактара, разглядае, ўсе напружана сочаць за яго рухамі, чакаючы адказу)*. Глупства, гаручае не ў парадку. *(Уваходзіць Фаня з дзіцём на руках, за ёю Маша)*.

Фаня. Васіль! Васіль! *(Хвалюецца)*. Васіль!

Асмалоўскі *(адарваўся)*. А, зараз. *(Таксама хвалюецца)*. Адну хвілінку...

Фаня *(з сьлязьмі на вачох)*. Як-бы не яго дзіця.. *(Памкнулася ісьці назад, правільна запрацаваў матор спынілася)*.

Маша *(забегла наперад)*. Фанечка, пашто так...

Асмалоўскі. А ну, давай. *(Трактар пайшоў, радасьць, крыкі. Алесь іграе на гармоні, прыпявае, сьляне бягуць скачучы. Асмалоўскі стаіць як укупаны, глядзіць на трактар)*.

Фаня. Ня любя я яму, не разумею мы адзін другога...

Маша *(да Асмалоўскага, праз сьлезы)*. Гляннь, Фаня з сыночкам...

Асмалоўскі. А-а! *(З радасьцю падбірае да Фані, хацеў пацалаваць, глядзіць у вочы, потым разглядае дзіцё, але Фаня неахвотна паказвае, адыходзіць)*. Та-ак... *(Глядзіць на Фаню)*. Пахудзела ты. *(Кусае губу)*. І ўсё такая?

Фаня *(праз сьлезы)*. Якая... *(Уваходзіць Чысьцякоў)*.

Чысьцякоў *(да Асмалоўскага)*. Чуць выратавалі... *(Да Фані)*. Ка-заў адразу да дому, дык не, на машыну... *(Паўза)*. Але мусіць *(паказвае на Асмалоўскага)* хутчэй на яго...

Алесь *(бяжыць да Фані, іграе)*. Фаня! Вітаю! Наш дырэктар! *(Зьдзіўлена, глядзіць, трымае ў адной руцэ расцягнуты гармонік)*.

Чысьцякоў *(да Асмалоўскага)*. Дырэктар?

Асмалоўскі. Так.

Чысьцякоў. А з партыяю? *(Фаня прыслуховуецца)*.

Асмалоўскі. Застаўлен.

Сілін *(крычыць)*. Фаня, а я і забыўся павіншаваць Васіля. *(Падыходзіць да Асмалоўскага)*. Віншую, віншую! Глядзі ты *(разглядае дзіцяне)*,

які пацан. Эй ты, бацька, з качагараў ды дырэктарам стаў (*глядзіць то на Асмалоўскага, то на Фаню*), а маці жэнаддзельша, але ня пудёвыя яны ў цябе... (*Сьмех*).

Асмалоўскі. Фаня, ты...

Фаня. Ды ну цябе. (*Пайшла*).

Асмалоўскі (*крычыць*). Фаня!

Фаня (*спынілася, паглядзела на Асмалоўскага, той адварнуўся, вяселей*). Хто я табе? (*Шпарка ідзе*). Дык на свайго сына, навошта ён мне!? (*Раскручвае*). Глядзі, увесь бацька!..

Асмалоўскі. (*з радасьцю бярэ, паглядзеў, потым перадае Машы, сьмяецца*). А мо' таварышоў?

Фаня (*сьмяецца*). Не!

Асмалоўскі. Дык будзем гадаваць! (*Моцна абнімае*). Так.

Фаня. Ага! Падрасьце, качагарам будзе!.. (*Пайшлі*).

З а с л о н а.

І л і а й я

О Іліайя
поўдзень,
Крым.
А ў сэрцы
холад кружыць.
Твой бацька
сівы караім...
Вакол вапняк
і ружы.
А воддаль
гнуткая лаза
бурштын хмялёвы хіліць,
а далей
мора біруза
і просінь небасхілу.
О, Іліайя!
Золак дзён
твае вартуе вочы;
а шопат часу верацён
так сумны ў доме ойчым.
Табе самота і туга,
агонь вачэй прасторам,
а бацьку—
звычай без заган
і лямант нуднай торы.
О, Іліайя!
дум тваіх
сады 'шчэ не дасьпелі:
далёка-ж дзесьці мітусіць
жыцця праменны келіх.
Каменьню разьліваеш боль,
падорыш ветру сьлёзы,
і зноў вакол і сум, і золь,

прыбой, вапняк і лозы...

І ты
адкінула пакор
у сэрцы захаваны,
бо гэта—
дар Сінайскіх гор
і часу Ханаана.
Далёкае часіны кон
жыццё бацьком скалечыў:
і чорны падзяліў закон—
на „горшых“
і на „лепшых“.

О, Іліайя!
спрыцен рух
і чоўна і асновы:
нялёгка няздрыготнасьць рук
набыць ткачысе новай.
Але вузорнасьцю жыцця
шапочуць верацёны,
і новыя—
пад новы сыцяг—
ідуць, ідуць штодзённа.
О, Іліайя!
поўдзень,
Крым!

А сонца – не астудзіш!
Там... бацька
сівы караім...
Вакол жыццё
і людзі.

Наля адчыненай брамы

(Урыўкі з роману)

Бацькі гораду, выдатнейшыя гаспадары, багацейшыя купцы, Шлоймэ, зяць, мясцовая інтэлігенцыя, усе партыі, нават Бунд з яго моцнай арганізацыяй—усе, усе сёння выкінуты на звалку.

Нават Бунд!

А два гады назад? Вы былі бундаўцам, скажэце? Быць можа, вы былі ў камітэтчыках?

Моцная арганізацыя, але...

Паседжаньне мясцовай арганізацыі Бунду яшчэ не пачалося. Ёсроэл, старшыня камітэту, бегла праглядаў сьпіс сяброў арганізацыі, адзначаных у альфавэтным парадку і з паказаньнем профэсіі. Колькасьць сяброў за кароткі час нязвычайна павялічылася. Ёсроэл чытаў:

— Набівальшчык папярос, кравец, крамнік, столяр, бляхар, ганд...

— А гэта хто?—спытаўся Ёсроэл.—Гэта Шлоймэ, які гандлюе на рынку?

— Ён самы. Гэтымі днямі запісаўся. Цэлых тры рублі ўнёс.

Ёсроэл незадаволены адклаў кнігу.

— Я яго ўчора на рынку... Ашукваў селяніна... Брыдка!..

— Як бы ні было,—апраўдваўся сэкратар, падсоўваючы Ёсроэлу нейкую паперку для подпісу,—як бы там ні было, мы маем права згодна пастановы дзесятай конфэрэнцыі прыняць яго ў арганізацыю. Сяброўскі ўзнос заплаціў. Ну, і дысцыпліне падлягае. Ён дробны гандляр, бедны...

— Калі-б мы захацелі пакапацца ў асабістым жыцьці кожнага паасобнага сябра Бунду, дык наткнуліся-б... Вось у мінулую суботу таварыш адзін з вялікім энтузіязмам замяшчаў кантара ў сынагозе Бэры-Лейба. Рэлігія, бязумоўна, прыватная справа кожнага, кажа нам праграма, але ўсё-ж такі... Бундавец у ролі боскага служкі!..

— Вы гаворыце не пра выдатнага таварыша, а пра радавіка. Але што-б вы казалі, каб сябра губэрскага камітэту пачаў бы адмаліваць мінхэ¹⁾.

¹⁾ Перадвячорная малітва.

— Ну, гэта ўжо выдумкі!

— Не, факт! Гэта адбылося ў часе выбарчай кампаніі. Мы тады сядзелі ў сынагозе, чакалі канца мінхэ, каб выступіць з прамовай. Азірнуўся я і бачу вашага славутага агітатара ў гэтакай сьвяшчэннай позе. Апэтытна хістаецца, моліцца.— „Што ты робіш“?—торгаю я яго за рукаво.— „Дурны,—адказвае ён мне шопатам,—ты нічога не разумееш. Гэты нумар дасьць нам галасы“.

— Яб з гэтага сьпісу выкрэсьліў дзесяткі два асоб,—запальчыва хскаіў сьпіс Додль кравец.—Вось Алтар! Яму ня месца ў Бундзе! Успомніце, як ён сябе трымаў у часе рэакцыі. Мала што ў пятым годзе ён... Ты мне падай восьмы й дзесяты гады—той час, калі я з сынагогі мясьнікоў цягаў бомбы...

Я адразу зразумеў, што пяройдзем на гісторыю пра бомбы.

— Так! Я іх цягаў з вышак, я ня ты! Схавайся!

Назаўтра сэкратар комітэту паслаў у газэту наступную корэспондэнцыю.

„Наша організацыя ўсё мацнее і набывае ўсё большую популярнасьць у горадзе. Само сабою разумеецца, што ўсе мясцовыя рабочыя з намі. З намі таксама ідзе ўся дэмакратычная інтэлігенцыя і дэмакратычна настроеныя элемэнты. Група ЕС працуе з намі ў поўным контакце.

Поалей-сіёністыя... Наша організацыя штурхнула іх да звычайных сіёністых. Хай танцуюць на сваіх вечарынах з так званымі прыстойнымі дзяўчатамі. Рабочыя ня маюць з імі нічога агульнага.

У часе выбараў у гарадзкую ўправу мы блёкіраваліся з мясцовымі эсэрамі, якія працуюць галоўным чынам сярод салдат. Побач з эсэрамі ідуць народныя соцыялісты, яны групуюць навокал сябе ўскраінных земляробаў. Такім чынам у нас аб'ядналіся ўсе соцыялістычныя сілы, блёк стварыўся моцны.

Бунд шырока прадстаўлены ва ўсіх мясцовых установах. Нашы прадстаўнікі ўваходзяць у выканком, у думу, знаходзяцца на адпаведных пасадах“.

.....

Правадыр мясцовых сіёністых Бэнцман аднойчы спыніў на вуліцы Додля-краўца.

— Калі ў нас першае паседжаньне? Час, час, утварыць вобшчыну!

— Вам мабыць рабіць няма чаго? Масква не гарыць. Бомбы ня рвуцца!

— Перадайце комітэту,—пакрыўдзіўся Бэнцман,—што гэта скандал. Усюды вобшчыны ўжо працуюць.

Додль пусьціў у ход дыплёматыю.

— Дапусьцім, што вобшчына ўжо ўтворана,—але вы што там будзеце рабіць?

Бэнцман загарэўся. Ён абцёр лысіну, якая раптам пакрылася іс-парынай і крыкнуў:

— У нас дзесяцітысячнае яўрэйскае насельніцтва! Хто будзе абараняць яго інтарэсы.

— Па вашай думцы, значыць, мы, бундаўцы, ня маем сіл абараняць інтарэсы яўрэйскіх рабочых?—Додль хмурыў лоб.—У такім выпадку нам няма пра што з вамі гаварыць.

— Ня ўсе-ж бундыстыя!—крыкнуў з апошніх сіл сіёністы.

Додль умеў спрытна далякаць сіёністых. Ён сказаў:

Вы пра буржуазію клапаціцеся, а буржуазіі вобшчына не патрэбна. Увогуле наш камітэт хоча прасіць ЦК аб пераглядзе ўсяго гэтага пытання. Мы лічым, што вобшчына лішні клопат. Такая наша думка!

— Бандыты!—коратка вылаяўся Бэнцман і ўцёк.

Цэлы тыдзень пасяля гэтага Додль пахваляючыся апавядаў та-варышом пра тое, як ён спрытна падчапіў сіёнісцкага гавара.

—Ух, і ўзяў я яго ў работу!

Найбольшую і апошнюю перамогу атрымала арганізацыя Бунду ў часе выбараў на яўрэйскі зезд. Корэспондэнт тэлеграфаваў:

„Сіёністыя, а таксама рабінаўскі сьпіс, пацярпелі страшнае паражэньне. Абодвы сьпісы атрымалі менш галасоў, чым адзін Бунд“.

Мощная была тут арганізацыя Бунду! Адзіная ў горадзе! Можна быць адзіная ва ўсім раёне! Але... меў Бунд пад носам у сябе няпрыкметнага, але злоснага ворага, які шмат разоў атручваў радасьць бундаўскіх перамог, ставіў кіраўнікоў арганізацыі ў поўнае непаразуменьне. Ворагу было імя—Глонц.

Сухі, кастлявы, з патропаным тварам, з вачыма надзвычайна вялікімі, коса пастаўленымі, у хутравой шапцы, якая хавала галаву і поўтвару, у падранай салдацкай шынэлі—чалавек гэты адштурхваў ад сябе.

Першы час Глонца рэдка сустракалі ў грамадзе рабочых-яўрэяў. Дзіўных таварышоў падшукаў ён сабе. Увесь час цягаўся з рускімі салдатамі, гінуў у іх у бараках, заўсёды з яго кішэні тырчэлі пачкі петраградзкіх газэт. Называлі Глонца рабочым-будаўніком, але ніхто ніколі ня бачыў яго на пабудовах.

— Вось гэты хлапец, казалі людзі,—гандлюе самагонам, сам п'е горкую.

— Але ён заўсёды пры газэтах!

— Што газэты! Самагон у іх закручвае.

— Агідная асоба!

— Так. Тып дэклясаванага яўрэйскага рабочага.

— Крот! Сапраўдны крот!

— Робіць гадкае ўражаньне.

— Адразу відаць—дэфэктыўны. Тып злачынцы!

- Паразыт!
- П'яніца!
- Злодзей.
- Адным словам, Глонц!

Толькі адзін раз з'явіўся Глонц на сход Бунду. Ён адразу папрасіў слова. Яго з'яўленне на трыбуне (сход адбываўся ў сынагозе) выклікала сапраўдную сэнсацыю.

— Кажу вам загадзя, — пачаў Глонц голасам, які выклікаў шмат у каго дрыжкі (а старшыня нахіліўся да свайго суседа, шапнуў яму: „антыпатычная персона“), — Кажу вам загадзя, — пачаў Глонц на ламанай расейскай мове, — што я, таварышы, ня бундавец і ніколі бундаўцам я буду.

Прысутныя разрагаталіся. Паасобныя галасы пачалі патрабаваць „спыніць гэтую комедыю“, прагнаць Глонца з трыбуны. Бяскроўны твар прамоўцы яшчэ больш зьбялеў. Глонц спакойна чакаў, пакуль сыціхне шум.

— Бунд, кажаце вы, рабочая арганізацыя?, — нарэшце гаварыў ён далей, — але вось я пытаюся, чаму гэтая рабочая арганізацыя прымае ў свой склад крамнікаў, спекулянтаў? Хіба гэтыя зайцы могуць змагацца разам з намі за соцыялізм?

Сход ізноў забурліў.

— Прэч! Ганеце яго з трыбуны!

— Хай гаворыць! кажы, кажы! — імкнуўся перакрычаць усіх, выклікаючы здзіўленне ўсяго сходу, Додль-кравец.

Аднак гаворыць далей было немагчыма. Глонц сышоў з трыбуны.

— Яго паслалі да нас сіоністыя! — такая думка была некім кіну-та з публікі і падхоплена большасцю сходу.

У піку благаверным бундаўцам Глонц пачаў часта хадзіць на сходы арганізацыі. Ён заўсёды браў слова, выступаў з патрабаваннямі, якія гучэлі вельмі дзіўна для многіх вушэй. Яшчэ адно: ён пачаў гаварыць паяўрэйску.

— Патрабуйце, таварышы, стварэння рабочага клубу! Мы павінны адчыніць клуб для рабочых, толькі для рабочых!

Ці:

— Я вось наведваю сходы Бунду. І заўважваю адно: вы змагаецеся выключна з сіоністамі, пра іх толькі і крычыце. Падумаеш, якая важная справа! Шмат важней разабрацца ў пытаннях, вынутых рэвалюцыяй. Петраградзкія рабочыя ідуць зусім па другому шляху. Трэба спытацца ў сябе, што з сябе ўяўляе Керанскі, куды вядзе наша рэвалюцыя. Ленін кажа:

Нязвычайна мяцежна гучэла прамова „гэтага хама ў поўным сэнсе слова“. На сходах жа прысутнічалі бундаўцы з пятнаццаці-дваццаці-гадовым стажам.

— Закрый свой млын!—ня вытрымліваў хто-небудзь з ганаровых. Новы апякун рэвалюцыі знайшоўся. Смаркач!

— Глонц.

— Самагон продай!

Так звычайна крычалі з месцаў, а старшыня абарачваў да Глонца свой сумуючы твар, спыняў яго:

— Таварыш, вы кажаце не да справы. Даволі!

Але Глонц, як нейкая немач, як стыхія, як лёс, прымушаў людзей да размоваў з ім. Гаварылі с жаласцю, з гіроніяй, з гневам, але зусім замоўчваць яго выступленьняў ніхто ня мог.

— Мабыць, у яго ў галаве ўсё-ж такі нешта варушыцца,—ась-мельваліся заўважаць іншыя.—Нечага-ж ён хоча...

— Глупства!—адмахваліся другія.—Нахапаўся бальшавіцкіх ска-заў. То-ж кажа „учрадзілка“, а не ўстаноўчы сход. Я-б яму схвастаў морду, гэтаму балбату.

* * *

Разгараліся вялікія баі, у магутнай схватцы сашчапіліся два сьветы. І кожны з бакоў, што змагаліся, кідаў у бойку ўсё новыя полчышчы байцоў. Нейкая невядомая магутная сіла выкінула ворага з ціхіх утульных, сытых, вякамі абжытых месцаў. Малады пераможца, худы, змардаваны, са скручанымі пальцамі, з запалымі грудзмі, брудны і пажабрачаму апрануты, усё далей, усё хутчэй гнаў ворага, які ўжо паходзіў на чараду спалоханых сьвіньняў, абкружаную з усіх бакоў спрактыкаванымі пагоншчыкамі з доўгімі бізунамі ў руках. Ня можа чарада ні спыніцца хоць на момант, ні зьвярнуць у бок, бо балюча хвошча доўгі бізун па тлустых баках сьвіньняў, пятлёй абвіваецца навокал вушастых галоў, высьцябаючы заплыўшыя тлустасьцю вочы.

Дваццацітысячнае насельніцтва гораду назірала за вялікім змаганьнем і за тым, як трымае сябе пераможца. Толькі малую частку насельніцтва натхняла гэта змаганьне і гэтыя перамогі. Сотні і тысячы прыгнечаных ня верылі ў посьпехі пераможцаў і з хвіліны на хвіліну чакалі націску сьвежых сіл ворага, які зьнішчыць, скрышыць мяцежнікаў і тых, хто спачувае ім.

А людзі з клясы сытых, толькі ўчора прагнаныя з багатага папасу, што-дзень уцягвалі ноздрамі горкае паветра і зьвярыным сваім чуцьцём пазнавалі блізасьць ворага.

У доме ў Алгара зачынілі ўсе вакеніцы, узялі на зашчапку дзьверы, служанку некуды выправілі на ноч і, запрасіўшы цесьця і цешчу, прыступілі да працы.

— Першым чынам, куды падзець золата?

— Для золата, дачка мая, у мяне на прымеце добрая мясьцінка. Вось гліна і вось сякера. Трэба выдзяўбаць з задняй сьцяны печкі дзьве—тры цэгля і замураваць там золата.

- А гадзіньнічак, а пярсьцёнкі?
 — Як-жа іначай? Усе каштоўнасьці туды ўкінем.
 — А ад таго, што яны папсуюцца, мы гарантаваны?
 — Ах, лепшай мясьціны ня трэба!
 — А срэбра?
 — Вось! Са срэбрам горш справа. Срэбра прастор любіць... Быць можа, паглыбіць склеп? Паглыбіць і ў яму паставіць скрынку, добра прычыніць яе і зверху засыпаць зямлёй?
 — А нікеляваны самавар?
 — А самавараў не адбіраюць.
 — Самавары таксама адбіраюць.
 — А мікалаеўкі?
 — На золата зьмяніць!
 — Яны ляжаць за хлевам. Трэба паглядзець, ці не падмочаны яны.
 — Прывесьці, прывесьці! Высушыць адпрасаваць і прадаць. Сёньня ж прадаць!
 — А раптам нас выселяць з дому?
 — Тады дрэнна! Але трэба спадзявацца, што яны доўга не пратрымаюцца.

.....

Сонны горад патануў у акіяне ночы. Цяжкі сон напаў на людзей, перамог іх і пустымі і чорнымі былі вуліцы. Завые сабака, закрычыць певень—і зноў зьнімае ноч.

Толькі ў двух дамох ня спалі людзі. У адным доме разлажылі на доўгіх арыстократычных абедзеных сталох, на крэслах, на ложках, на падлозе мокрыя шматкі асыгнацый у сто і дваццаць пяць рублёў. А ў заднім пакоі прыбудовы ў акруговым выканкоме сядзелі пяцёра і спрачаліся, ці напасці адразу на ўвесь горад, ці здаволіцца дзесяткам выбраных дамоў і зараз-жа, у гэтую ж хвіліну прыступіць да справы.

Перамагла другая прапанова.

І вось Глонц і яго два таварышы, прыезджыя, набілі сьвежымі абоймамі наганы і пайшлі ў ноч. На аднэй з вуліц ім бліснула ў вочы істужка сьвету, якая прабівалася праз шчыліну ў вакеніцах. Трое падыйшлі да дзвярэй і пазванілі.

- Хто звоніць?
 — Адчынеце! Зараз-жа!..
 — Хто гэта?
 — Глонц. Адчынеце-ж!

.....

А назаўтра мясьнікі закупілі для гарнізону дваццаць пяць галоў буйнай рагатай жывёлы за налічныя грошы. І атрымалі служачыя думы, нават стораж, за цэлых тры месяцы пэнсіі, а таксама авансы... І

дадзены быў мясцовым шаўцом заказ на трыста пар ботаў для гарнізону. І прадастаўлена была профсаюзам пазыка на безадкладныя патрэбы, а загадчыка народому камандыравалі ў Маскву, загадалі яму закупіць электрычную апаратуру для кіно, які пачне працаваць пановаму. І яшчэ адпусьцілі гарадзкой турме пяцьдзесят пудоў жытняе мукі.

— У той жа, дзень у пасьялабедзены час, пад'ехаў Глонц з двума ламавікамі пад дом, у які ўчора ўначы заходзіў. Наган боўтаўся ў яго пры боку.

Возчыкі пачалі з пісьмовага стала, яны яго паклалі вельмі выгодна нагамі угару, потым яны згрэблі два даўнейшых крэслы, тузін аксамітных крэслаў, два нікелевых ложка і толькі пад канец адкруцілі ад роялю тры чорных нагі і з цяжкасцю вынеслі рояль з дому.

— Усё забрана?

— Канапа! Канапа!

Калі возчыкі выносілі канапу, вулічныя хлапчукі ужо прабавалі клявішы роялю.

— Дадому марш, гультай! — крычаў возчык Мойша.

Ложкі Глонц адвёз на кватэру старшыні акрвыканкому. Там яго спаткала маладая жанчына, яна цёпла ўсміхалася. Мяккую пышную канапу паставілі ў прыймавай выканкому, дзе яна стаіць і дасюль. Рабочыя тады ўжо любілі пасядзец і жартліва пакалыхацца на спрунжыністай гладкай паверхні яе.

А ў доме, дзе так няўдала сушылі мікалаеўскія асыгнацыі, у доме, дзе людзі не пасьпелі замураваць кубелка з золатам, вызваліліся дзьве пасьцелі, — іх гаспадароў перавялі ў другі дом, менш выгодны, але за тое вельмі пэўны, моцна атынкаваны ў сярэдзіне і знадворку. Глонцу і яго сябру Пётры з лесарубаўкі далі добра мэбляваны пакой у гэтым няўдалым доме, і да змроку яны абодвы пасьпелі прыстроіцца ў ім.

Увечары адчынілася чарговае паседжаньне гарадзкой думы. Узбударажаныя ночнымі візытамі Глонца, зьявіліся на паседжаньне ўсе гласныя, пачынаючы ад бундаўцаў і канчаючы народнымі соцыялістамі і польскім Коло. Гласныя на гэты раз зьявіліся дакладна ў час.

На сталае старшыні думы, бліскаючы бялотаю, ляжаў разгорнены, акуратна разьлінаваны аркуш паперы. Ён быў скрэізаны абазначэньнем прозьвішчаў, імя і па бацьку. У канцы кожнага радку ўсміхаліся заманчывыя лічбы.

— За месяц—пяцьсот рублёў, за тры месяцы—тысячу пяцьсот рублёў.

— Таварышы, падняўся з месца адзін з гласных, народны соцыялісты. — Пачуцьцё таварыскасьці прымушае мяне падпісацца і браць пэнсію ад савету рабочых, сялянскіх і салдацкіх дэпутатаў. Але, атрымліваючы гэтыя тысячу пяцьсот рублёў, якія, паміма ўсяго, па сутнасьці дробязь згодна курсу, — атрымліваючы гэтыя тысячу пяцьсот рублёў я,

заяўляю, што ад гэтых асыгнацый пахне чужым потам і чужой крывёю, ад іх нясе спэцыфічным пахам, хай выбачаць мяне таварышы бундаўцы,—ад іх пахне Глонцам. Што датычыць Глонца, я думаю, у нас думкі не разыходзяцца... Не разыходзяцца! Прашу сэкратара зафіксаваць... Тут адзін яўрэй абрабаваў другога яўрэя—гэта яшчэ можна апраўдаць. Але я маю на ўвазе бедных сялян-салдат, якія працываюць кроў за ўсіх нас. Вы павінны прызнаць, што колькасьць яўрэяў у арміі вельмі невялікая—так, я прашу гэта зафіксаваць... вельмі невялікая!.. Так! І вось, калі Глонцы дзейнічаюць у нас у горадзе сярод сваіх аднаверцаў, дык такое становішча яшчэ цяжкае. Але, калі яны ўрываюцца ў царквы і манастыры, якія мільёны маіх братоў глыбока шануюць да сёньняшняга дня... Я кажу, мільёны маіх братоў, бо паходжу з вёскі, бацька мой быў селянінам, так, селянінам!. Калі Глонцы, значыць, зьневажаюць сьвятыні нашых цёмных сялян,—вось тут я ўжо ня ведаю, якая чашка вагі пераважае: ці зьдзек над мільёнамі сапраўды веруючых, ці мая прыналежнасьць да партыі народных соцыялістых... І калі я вось зараз спатыкаю дзьве маніфэстацыі—адну з абразамі наперадзе, з харугвамі, з сьвяшчэньнікамі, і другую, якую вядзе Глонц... Я... Прашу зафіксаваць гэта... Тады, тады... мне цяжка гаварыць... Сьлёзы душаць мяне... Я бы пайшоў з маім праваслаўным народам, я бы зьліўся з братамі маімі!

І гласны сеў на сваё месца.

Яшчэ не паспеў сход ачуняць, ашаломлены прамоваю гласнага, як у дзьвярох вырас Глонц, апрануты ў новую шубу, з портфэлем пад пахай і кабурой, рэвольвэрам на баку. Яго твар зьзяў... Правае вока, якое звычайна вышэй сядзела за левае, на гэты раз нібыта зьнізілася і новы незнаёмы выраз надало твару Глонца.

Дзіўная ціша павісла ў паветры. Дзесяткі галоў спусьціліся нізка, нізка, сотня вачэй зьбянтэжана пазірала на сьцену наперадзе, на стол, у кут, але не на Глонца, якога не хацелі бачыць.

— Прашу слова для пазачарговай заявы. Ад імя Губвыканкому рабочых, сялянскіх і салдацкіх дэпутатаў абвешчаю гарадзкую думу распушчанай. На сваіх пастоках могуць застацца толькі наступныя таварышы (Глонц пералічыў некалькі прозьвішчаў). Астатнія гласныя атрымліваюць месячную пэнсію і з гэтага моманту перастаюць называцца гласнымі.

Загрукацелі рассунутыя крэслы. Прысутныя падняліся з месцаў, ад немага хваляваньня твары ва ўсіх былі чырвоныя і пакрытыя потам. Аднак, знайшоўся адзін чалавек, які падышоў да Глонца, працягнуў яму руку і весела сказаў:

— Тут пахла здыхляцінай, калі ня горш! Вы ў час прышлі, таварыш. Хай жыве савет дэпутатаў! Перадайце, таварыш, што я ганаруся тым, што трапіў у лік некалькіх чалавек, якім саветы давяраюць.

Вартаўнік думы хадзіў вельмі зьбянтэжаны і ўсё сумняваўся, ці абавязаны ён цяпер падаваць гласным шубы. Хіба яны хворыя самі апрануць іх? А раптам таварышу Глонцу не спадабаецца?.. Шкада, што Глонц ня ў шубе! Вось бы яму прыслужыць—чым ён горшы за былых гласных?

* * *

Стаяць паважаныя гаспадары і гаспадынькі па нядзелях на пастох за гарадзкой мяжой і добрымі весткамі спатыкаюць сялян-беларусаў, якія накіроўваюцца з вазамі ў горад.

— Дровы і сена, і калёсы, і бочкі, і кару, і дзёгаць—не вязеце браточкі, у горад, адбярুць!

Зловіць селянін лейцы левай рукой, пугу схопіць правай рукой—і гайда назад да бяспечнай зоны. Адлічыць некалькі прыдарожных слупоў і спыніцца. За ім другі, трэці... І вось весела робіцца за горадам, сэрцы паважаных гаспадароў і гаспадынек, якія ўсё жыццё правялі на далёкай і бруднай ускраіне, распырае радасьць.

— Рынак да нас пераехаў. Хэ-хэ...

Залазіць селянін ўсёй пяцярнёй ў даўно нямытыя валасы, патыліцу шкрабе, за каўняром шукае—пытаецца з тугою ў голасе:

— Хто-ж адбярэ?

— Глонц.

— Які гэта Глонц?

— Ну, камісар, Глонц!

— Як гэта адбярэ?—ня можа зразумець селянін.

— Возьме й адбярэ. Цяпер няма маё. Наша цяпер! Усё наша! Камуна, брат... Каму так, каму не...

— А авёс?—пытаецца нясьмела селянін.

— Ах, ты дураны! Пра авёс пытаешся! Ты думаеш, што казённым коні тваім аўсом задушацца?

— Не, добры авёс вязу.

— Паколькі пуд?

— За дзесяць фунтаў солі аддам.

— Які-ж ты разумны, аднак! Чатыры хунты даю. На рынку атрымаеш. Ведаеш, што на рынку атрымаеш за свой авёс?

— Што?

— Квітанцыю, ха-ха-ха... Палерку!

— Як гэта... Чатыры хунты за пуд?

— Ты, дзівак, менш таргуйся, сьпяшайся. А то яшчэ зловяць. Глонц гэта хлопец—о-о-о!.. Ён усюды пралезе.

— Як кажаш—Глонц?

— Ну, так, Глонц.

— Бач, чорт!... Добра, куды везьці? За пяць хунтаў аддам.

— Не, чатыры даю. Памятай, потым таней прадасі.

Узьбіраюцца нарэшце здаволеныя гаспадары і гаспадыні на драбіны і разам з селянінам падганяюць пузатых, каротканогіх коняй. Конік бяжыць млявай рысцою; трымаючы спусчаныя лейцы ў руках, падскакае за драбінкай мужычок.

Калоцяцца жываты ў каня і яго гаспадара, лапці топяцца ў балоце.

Шырока расчыняюцца рыпучыя вароты, купцы ўяжджаюць у двор і, сьпяшаючыся, баючыся нечаканасьці, дапамагаюць селяніну разгрузіць воз. Потым выцягваюць з цёмнага кутка мяхі з шэрай конскай солью, адважваюць селяніну скупую порцыю яе і, зачыніўшы за ашуканым прадаўцом вароты, ідуць радасныя і шчаслівыя ў пакоі.

— Пакуль Глонц разьвернецца, пакуль пачнецца гэтая самая камуна, я нарыхтаваў на зіму дровы і трохі хлеба, і трохі сена, і аўса, і бульбы. Вось карова ацеліцца—будзем з мясам і малаком. Уласна кажучы, уся соль... у солі. Селянін бяз солі ня можа жыць. Трэба было-б купіць яшчэ некалькі пудоў солі і схаваць яе ў высеўках.

А сяляне вяртаюцца ў свае вёскі з пустымі вазамі, ды толькі пад сядзеньнем парыцца ў мяху некалькі хунтаў конскай солі ды за пазухай у селяніна трасецца некалькі карабок з запалкамі. Цяпер селянін на рынку не разгуляецца. Усе крамы—і жалезныя, і мануфактурныя і якія збожжам гандлююць—забіты, з іх вывезены і нейдзе далёка і глыбока захаваны тавары. Але багатыя мужыкі ведаюць, дзе і як купляць цэвікі і мануфактуру. Яны ўяжджаюць у горад глухімі, забалочанымі завулкамі, спыняюцца каля знаёмых крамнікаў. У шырокіх панадворках пагаспадарску адпрагаюць коняй, адвальваюць крамніку мех з бульбаю і потым разам з ім расьпіваюць гарбату з сахарынам, на які гаспадыня ня скупіцца. А пасья абеду, перахрысьціўшыся шырокім крыжам, ідуць у царкву.

А Глонц яшчэ пацягваецца ў сваім ложку, кутаючыся ў байкавую коўдру, просіць Пётру кінуць яму папяросу і запалкі.

Нарэшце ён паднімаецца, адсоўвае фіранку і, пазіраючы на вуліцу, успамінае, што сёньня яму трэба выйсьці ў горад раней, выцягвае з-пад падушкі дзьве проклямацыі, якія ён надочы сарваў з плоту яшчэ мокрымі ад клею.

— „Людзі праваслаўныя“,—пачынае ён чытаць, але з далейшым тэкстам справіцца ня можа.

За апошнія месяцы Глонц крыху навучыўся грамаце. Газэту чытае амаль свабодна, яму таксама зрабіліся больш зразумелымі паперкі, якія друкуюцца на машынках. Але з пісьмовым тэкстам у яго нічога ня выходзіць. Ні аднэй сапраўднай літары не знайсьці там. Хіба гэта „з“? А гэта „р“? А вось такая чарваточына... Няўжо „т“? Ён зайздросьціць сваім таварышом, калі тыя бегла чытаюць розныя тэксты, асабліва зайздросьціць машыністцы—яна розныя почыркы разьбірае.

— Пётра, прачытай яшчэ раз,—просіць Глонц.

— Дрыжыш, чорт! Баішся?—задушаць цябе.

— Калі ўжо да гэтага дойдзе—дык нас абодвых задушаць—чытай!

Пётры ня хочацца вылазіць з-пад добрае сьцёганай коўдры, і вось чытае ён лежачы на сьпіне;

„Людзі праваслаўныя!

Прыходзьце ўсе ў царкву на богаслужэньне. Давядзецца, што наша рэлігія дорага нам, што мы не дазволім жыдом і антыхрыстам здэквацца над намі, як яны здэкуюцца над нашымі сьвятынямі манастырамі, якія яны гэтымі днямі абрабавалі пад Петраградам. Хіба нас так мала? Ці мы дурныя, ці ня маем сілы, што дадзім усякім Глонцам таптаць нас нагамі?

З намі бог!“

Група праваслаўных.

— Глонц сьпяшаючыся нацягнуў штаны, басяком падышоў да тэлефону.

— Старшыню выканкому можна?.. Дык вось у царкве сёньня адбудзецца мітынг. Маюцца пагромныя лістоўкі. Яны пішуць, што з намі бог. А з намі... павінен быць хоць дзесятак конных. Міліцыя хай узмацніць пасты.

— Глупства, нічога ня будзе. Яны пагавораць, паплачуць і разойдуцца па хатах.

— А я лічу, што хто-небудзь з нас павінен сёньня прысутнічаць у царкве.

— Што-ж, калі хочаш—прысутнічай. Чым рызыкуеш? Апрача рэбраў у цябе нічога не зламаюць. Ха-ха-ха...

Як толькі Глонц раззлаваны пачаў насоўваць боты (анучы, чорт забяры, так і ня высахлі), раздаўся стук у дзьверы. У пакой увайшоў Ёсроэл і адзіны бундавец, пакінуты на працы ў управе. Ён быў нечым спалоханы. Выцягнуў Ёсроэл з кішэні некалькі штук пагромных проклямацый і падаў Глонцу.

— Разам з маімі дзьвюма будзе пяць,—засьмяяўся Глонц.

— А вы таксама сарвалі.

— Так, два экзэмпляры. Вось яны!

— Што-ж рабіць? Пахне пагомам.

— Нічога страшнага... Быць можа, сходзіце ў Выканком да старшыні?

— А я думаю, каб вы пайшлі.

— Мне некалі, іду ў царкву.

— У царкву? вы ў сваім розуме?

— Я павінен паглядзець бандытаў. Хай будзе што будзе.

— Я-б вам параіў не рабіць гэтага... Не, не... я вас проста ня пушчу ў царкву. Вас заб'юць, Глонц!

— Мяне, Глонца?

— Я сур'ёзна думаю.

— Не, браткі, у царкву ўсёж-ткі пайду. Але вось што: вы заўсёды ў тэатры круціцеся... Апанеце мяне як трэба. Ну, хоць-бы ў салдацкую адзежу. Пётра, даволі спаць! Ты насі мой кашушок, а я апрану тваю шынэль.

— Я рашуча адмаўляюся,—усхваляваўся Ёсроэл.—Вам нельга ісьці ў царкву. Ваш камітэт не павінен вам дазволіць гэтага.

— У вас, ці ведаеце, бундаўскі падыход,—упікнуў Глонц,—прашу вас, ну, вусы прыляпеце, бародку.. Хай жыве пролетарская дыктатура!

Ёсроэл зьнік на некалькі хвілін. Вярнуўшыся, ён узяўся за працу.

— Вы здагадваецеся, чаму я вам падводжу правую брыву?—гаварыў ён паміж справай. Каб левае вока не здавалася прыпаднятым.

Вас выдаюць вочы... Яны у вас сядзяць.. Левае выскачыла ня звычайна высока. А ну, пакажэцеся яшчэ раз.. Добра! Я ўсё зрабіў для таго, каб вас не пакалечылі ў так званым сьвятым месцы. А ўсё-ж я вам параю добра падумаць. Вы вельмі рызыкуеце жыцьцём.

— Яшчэ аб адным прашу вас,—гаварыў спакойна Глонц, нібы зусім не прыслухоўваючыся да парад грымёра.—Як-небудзь выклічце маладую гаспадыню з сталовай. Будзе карысьней, калі яна мяне ў гэтым убраньні ня ўбачыць... Яна ня супроць таго, каб я памяняўся месцам з Алтарам: яго з турмы, а мяне ў турму. Калі-б гэта залежала ад яе, яна-б з большай прыемнасьцю прадаставіла мне месца на „беленькім пясочку“.

Ёсроэл яшчэ раз паправіў левую брыву Глонца і застаўся здаволеным сваёй працай.

— Як ваша думка? зьвярнуўся ён да Пётры,—пазнаюць яго?

— З дзіцячай цікавасьцю пазіраў шыракаплечы Пётра на Глонца, Ён захапляўся.

— Спрыйма! І ніхто цябе, Глонц, не пазнае. Я вось не пазнаю цябе.

Ёсроэл вышаў разам з Глонцам. У сталовай Глонц паглядзеўся ў люстэрка не пазнаў сябе. Вельмі бадзёры вышаў на вуліцу.

Ёсроэл накіраваўся на кватэру старшыні выканкому.

Вы як, лічыце сапраўды становішча сур'ёзным?—разважаў старшыня. — Узмоцненая варта мае і свае адмоўныя бакі. Ворат пачынае занадта верыць у свае сілы, пачынае лічыць сябе непераможным. Гэта надае яму бадзёрасьці.

А я думаю,—пярэчыў Ёсроэл,—што добра ўзброеная варта, наадварот, паслабіць дух мясцовых кулакоў. Па сутнасьці ўсе яны трусьлівы народ. Яны гэроі тады, калі не сустракаюць супраціўленьня. Мая думка, што абарону трэба ўзмацніць.

— Добра.. добра... Вы выяўляеце залішнюю нэрвовасьць. Глонц таксама званіў мне.

— Глонц?

— Чаму вы дзівіцеся? — супакойваў Ісроэля старшыня. Званіў гадзіну назад.. Я выстаўлю дзесятак конных, міліцыю ўзброю вінтоўкамі. Трэба думаць, што гэта зробіць уплыў на тых, што моляцца. Хопіць, праўда?

— Як відаць, хопіць.

Ісроэл нязвычайна здаволены выходзіў з Выканкому. Ён думаў: мы ня ўмеем працаваць. Нас ня слухаюць. А гэтыя не цырамоняцца, не вагаюцца. У іх усё робіцца моцна, катэгорычна.

А Глонц тымчасам ужо прашоўся па некалькіх вуліцах, перасек пусты рынак—і вось ён ужо каля царквы. Наперадзе яго клыпае нейкая сялянка, ён крок у крок за ёю падымаецца ўжо па каменных сходках царквы і раптам спыняецца, бялее: і ён, і Ісроэл забыліся змяніць яго старую, знаёмую шмат каму, шапку. Ці ня позна вярнуцца? Добра!—тут жа вырашае Глонц. Ён здымае з галавы шапку і, жагнаючыся, уваходзіць у царкву, прабіраецца скрозь густы натоўп наперад. Ён цяпер шукае вачыма знаёмых—не знаходзіць. Сьпявае поп, яму дапамагае шмат мужчынскіх і жаночых галасоў. Сялян у царкве мала.

Нечакана Глонц убачыў непадалёку ад сябе двух знаёмых паштовых чыноўнікаў. Ён павярнуўся да іх сьпіной, і вочы яго ледзь не спаткаліся з затуманеным поглядам народнага соцыялістага. Народны соцыялісты маліўся, з выглядам замілаванасьці і жалю на твары. У соцыялістага пляскаты твар з жоўтаватым бляскам. Яшчэ мацней блішчаць яго рэдкія валаскі, зачэсаныя на прабор, і яго нявысокі лоб.

Служба, нарэшце, скончылася, і поп, нясьмела аглядаючыся, пачаў пропаведзь. З кожнай хвілінай прамова яго рабілася ўсё больш упэўненай і крыклівай.

— ...Ізноў надышоў смутны час... Мы ведаем прыклады з расейскае гісторыі, калі Расіі нашай ня раз пагражала небясьпека. Але ўвесь час яна выходзіла з цяжкага становішча. І вось цяпер мы зноў перажываем цяжкі час... Выганяюцца сапраўдныя рускія людзі. Улада ў руках антыхрыстаў-яўрэяў і палякаў. І ў нашым горадзе ашукваюць сялян і гарадзкі праваслаўны люд. Хто цяпер служыць у канцылярыях? хто кіруе горадам?—Кажуць пра нейкага Глонца... Я яго ня ведаю, ён зусім малады, але ён распараджаецца ўсімі, ён забірае ў сялян апошні воз з дрэвамі, ён рабуе ўсіх і ўсё... Хто ведае, быць можа, ён ужо рыхтуецца, па прыкладу яго аднаверцаў у іншых гарадох, напасць на нашу бедную царкву,

Шум нарастае ў царкве. Чуюцца выклікі.

— Злавіць Глонца і выпусьціць яму кішкі!

— Браткі пойдзем біць яўрэяў!

— Бі жыдоў!

Поп спалохана падаецца ўсім целам наперад. малітоўна працягвае рукі.

— Я заклікаю вас да супакою. Не забывайцеся, дарагія прыхаджане, што новая ўлада абараняе яўрэяў.

— Жыдоўская ўлада!—закрывае ўся грамада —Зьнішчыць жыдоўскую ўладу!

— Зьнішчыць! Бі камісараў!

Глонц прасоўваўся бліжэй да дзвярэй. Яшчэ пяць крокаў—і ён на волі, па-за гэтай распаленай злосьцю грамады. Але два мышыных вочак аднекуль з боку раптам зірнулі на яго, востра і злавесна глянулі, гэта народныя сацыялісты ўбачыў Глонца, але ня мог вырашыць, ці ён гэта. Быць можа, адно мгненне цягнуўся гэты напружаны погляд. Нібы ўжалены зарой народныя сацыялісты на ўсю царкву:

Браткі, Глонц у царкве!.. Вось Глонц!.. Лавеце Глонца!..

Поп крычаў:

— Заклінаю вас сьвятым крыжам... Загубіце сябе... і мяне... і мяне... Дарэмна. Людзі ўжо кінуліся шалёнай чарадой з царквы, крычалі:

— Глонц!.. Глонц!.. Лавеце Глонца!..

Глонц скакаў па сходках царквы ўніз да брамы—вырваўся. Паштовыя чыноўнікі гналіся за ім, яны як-бы стаялі на чале натоўпу прасьялоўцаў. У кірунку да рынку імчаўся Глонц... Ніводнага міліцыянера... З правае кішэні выцягнуў заладаваны наган. Стрэліў. Прасьялоўцы дрогнулі, разьбіліся на некалькі кучак. Убег у нейкі двор, зачыніў за сабою калітку. Пераскочыў праз адзін плот, праз другі, ускочыў у чужую пралётку.

— Гані пад вагзал!

Прыехаў.

— Дайце Губвыканком!.. Станцыя?.. Дайце Губвыканком!..

Станцыя не адказвае. З боку гораду даносяцца адзіночныя стрэлы, крыкі, далёкія крыкі, як у часе пажару.

У горадзе пагром!—убег на тэлеграф падганяемы сьмяротным страхам рамізьнік.

— Просты провад з губэрняй!—кідаўся Глонц. Гатова?.. Дзяжурны Губвыканкому?.. Уласаў?.. У горадзе пагром!.. Тэрмінова шлеце дапамогу!.. Контррэвалюцыя ўзьнімае галаву!..

Праз гадзіну ў горад уварваліся тры бранявікі.

* * *

Малітоўны сход „маладых“ хвалюецца.

Новасьпечаныя багатыры, маладыя гаспадары, якія атрымалі ў спадчыну ад сваіх бацькоў ганаровыя лаўкі каля ўсходняй сьценкі і буйныя справы гандлёвыя, вайной узгадаваныя,—гарачыя гэтыя малойчыкі мітусяцца па сынагозе, вымольваючы ў кожнага прыхаджаніна па слову для прашэньня.

— Трэба ў прашэньні адзначыць, што Глонц уцягвае ў няшчасьце цэлы горад, што ён разбурае цэлую акругу,—сказаў выходзячы з сынагогі рабін.—Апрача таго, напішэце, што грамада падтрымлівае ўладу.

— Галава—а!.. нібы бяз яго ня ведаем. А што-ж напішам, што мы супроць улады?—злущэца нейкі крамнік.

— Давайце абгаворым гэта пытаньне. Папершае, куды адрасаваць прашэньне? У губэрню ці сюды? Калі мы пададзім тут, дык трэба сабраць некалькі рублёў.

— А каму ты мяркуеш унесці грошы?

— Вядома, каму, старшыні!

— Ну, ён грошы ня возьме.

— Я не кажу, што менавіта ён возьме. Жонка яго возьме, і гэта ўсёроўна.

— О, калі-б можна было пагаварыць з ёй. Трэба раней пагутарыць з Глонцам.

— Але-ж ты сам даносіш на Глонца, ідыёт! Схавайся там, Цалке, з мясных радоў.

— Я ня хочу, каб мною затыкалі ўсе дзіркі!

— А ты не ганарыся, Цалке! Яшчэ грошай табе не давяраюць. Гэта, папершае. Падругое, ці паслаць заяву ў конвэрце, ці адправіць дэпутатыю? Калі спынімся на дэпутатыі, дык трэба ведаць, каго вызначыць. Не пашкодзіла-б прапанаваць і бундаўцам...

— Бундаўцы з табой ня пойдучь.

— ...Гэта, падругое. Па-трэцяе, што мы ў заяве напішам? Першым чынам трэба вызваліць сьвяшчэньніка. Гэта павінны мы пісаць, заспакойць насельніцтва. Довад—ён-жа да пагрому не заклікаў. Жонка старшыні—набожная баба, яна падтрымае нашу просьбу.

— А што будзе з арыштаванымі яўрэямі—Алтарам і Шлойме?

— Гэта ня наша справа. Не падабае нам... яны спэкулянты.

— А ты хто?

— Хто я—ведаеш, а хто ты—мне добра вядома. Ён страшыць мяне паходжаньнем, дурны! Знайшлі час, каб хадайнічаць за арыштаваных яўрэяў. Дык вось асноўнае пытаньне—гэта наконт Глонца. Мы павінны патрабаваць, каб яго прыбралі з гораду. Вы над рабінам ня сьмейцеся: мы так і напішам—стаімо за ўладу, але Глонц нам непатрэбны. Карайце нас золатам, але ня крывёю... Так!.. А калі пазбавімся ад уласнай балячкі, тады будзем ведаць, на якім мы сьвеце. Непатрэбны нам яўрэйскія бальшавікі, якія ведаюць, што ў каго ў гаршку варыцца.

— Ці жарты Глонц! Хто рэквізуе?—Глонц. Хто канфіскуе?—Глонц. Хто на нас накладвае кожны дзень новыя контрыбуцыі?—Зноў Глонц. Хто пасадыў сьвяшчэньніка ў вастрог?—Ён-жа. Хто так страшна пакараў Шлоймэ і яго зяця?—Усё Глонц, Глонц...

— А старшыня нібыта ня шкодны тып.

— Нават вельмі цікавы, будзь ён пракляты... Сапраўдны забойца.

— Нічога падобнага. Цярпімы чалавек. Але ў цябе, кажуць, канфіскаваныя боты ды валёнкi. Што-ж, тут ты можаш быць у пратэнзыі.

— А ты рукі паціраеш ад злараднасьці? Ты мне лепш скажы, куды падзеўся твой вагон з цьвікамі?

— Колюць цябе мае цьвікі, га?

— Ты злодзей і гад.

— Я злодзей? Яўрэі, чуеце, ён мяне кліча злодзеem.

— Зачыні плявацельніцу, зладзейская морда!

— Сабачы скурадзёр. Што ты мне зробіш—скажы. Сабак маіх ня выпатрашыш? Хай!..

— Паслаць да цябе з пяцьма падводамі... Туды за гумно, падсьмецьце—гэта, здаецца мне, здолею зрабіць.

— Каб за табой і за тваёй комісарыхай катафалку паслалі,—абазвалася зьверху з жаночай палавіны жонка гандляра цьвікамі.—Мае цьвікі яго колюць у сэрца!.. Ідзі лепш да-дому і пасачы за сваёй жонкай. Яе комісара тут у сынагозе няма, а ў царкву ён таксама ня ходзіць. Мае цьвікі яго колюць!..

— Аратарка. Зачыні сваю ляпу, аратарка! Што гэта за словы ў сьвятым месцы?..

— На самай справе,—крычаць унізе,—лемантаваць і клясьці няма чаго! Калі ў яўрэя конфіскуюць яго цьвікі, мы ад гэтага не пабагацеем.

— Гэта правільна!

— Далей. Куды дэпутацыя пойдзе—да дому да яго?

— Дома ён ня прыймае.

— Ён павінен прыняць. Ён мусіць прыняць. У выканкоме заўсёды сапраўдны кірмаш. Там можна сустрэцца з усякім чортам, як раз на Глонца і нарвешся.. Але давайце паслухаем, што-ж ён там напісаў.

Пісака, нізкі на вочы малады чалавек з акулярамі на носе, устае з-за стала і ідзе да самай вялікай кучкі народу. Яго ўсе абкружаюць

— Я пішу на імя старшыні, а ня ў губэрню.

— Пачынай!.. Цішэй!..

— „З таго часу, як новая ўлада ўзяла горад у свае рукі...

— Савецкая ўлада! — Папраўляе нехта.

— Яж так і думаю, савецкая ўлада...

— Трэба пісаць, а ня думаць.

— Дайце яму чытаць далей!

— ...Савецкая ўлада, наш горад не адставаў ад суседніх гарадоў, як у сэнсе ўпарадкаваньня арміі...

— Чырвоную гвардыю пішы!

—Я-ж так і думаю... Чырвонай гвардыі, так у выкананні іншых патрэб рэвалюцыі.

— Вось, вось, гэта добра!

— ...Патрэб рэвалюцыі. Вось чаму ў горадзе панаваў парадак. Але вось тав. Кроквер, ён-жа Глонц, сваімі бестактоўнымі ўчынкамі, як, напрыклад, гісторыя ў царкве, пачаў хваляваць тэрорызаваць...

Чытальнік не паспеў скончыць абзацу, як уварваўся ў сынагогу Фоля-адвокат.

— Вы чытаеце, здаецца мне, тую самую заяву,—залапатаў ён,—добра, добра. Я толькі хачу вас віншаваць... Прыехала цэлая комісія ў аўтамабілі. Старшыня ляціць з пасады.

— Малое няшчасце!

— Цішэй, дай паслухаць!

— Арыштаваных яўрэяў вызваляюць.

— А канфіскаванае золата?

— Табе золата захацелася? Залатуху вазьмі сабе!

— Дайце паслухаць нарэшце.

— А поп?

— Поп, а таксама гласны будуць сядзець. Іх адсюль павязуць. Што датычыць Шлоймэ і яго зяця, дык я дакладна ня ведаю, ці выпускаюць іх з турмы, ці высылаюць у канцлягер.

— Ня дрэнная пасада, га?

— Цішэй! Дайце паслухаць!

— Жонку старшыні прымушаюць зьвярнуць нікелевыя ложка. Яна ня хворая дрыхнуць і на драўляных. Іншая мэбля застаецца ў выканкоме і ў клюбе, так як разьмеркаваў Глонц.

— А Глонц?

— Глонц? Скончыўся Глонц, яўрэі! Ён прызначаны начальнікам у фінаддзел... Загадчыкам...

— А-а-а-й-й-й!

Присутныя стаялі з расчыненымі ратамі.

— Крокка!

— Канец!

— Цяпер усё пойдзе на смарку!

— Цяпер, яўрэі, можам надзець торбу і пачаць жабраваць!

— А я прапаную зусім новы крок,—крыкнуў задумаўшыся ініцыятар усяе справы.

— У мяне ў галаве ўзьнікла новая ідэя. Я прапаную, яўрэі, зараз адправіць дэпутацыю... Вы ведаеце, да каго?

— Папярэджваю вас,—замахаў рукамі Фоля-адвокат. Яго, незапрошанага да цэрамоніі складання заявы, цяпер ахапіла вялікая зладнасьць.—Майце на ўвазе, што новы старшыня—петраградзкі рабочы. Для яго чалавечае жыццё, што муху скінуць. Дзьмухнуў—і ты ўжо ў лягеры.

— Не завірайся, Фолька! Я зусім не намякаю на старшыню. Я прапаную паслаць дэлегацыю... ведаеце да каго?

— Ня муч жа, кажы!

— Да... Глонца.

— Гэтая прапанова ашаламіла ўсіх. Ачнуліся ад Фолькінага злоснага рогату. Ён высьмейваў дурную ідэю наконт Глонца. Аднак, больш удумлівыя яўрэі падтрымалі прапанову.

— Гэта выйсьце, людзі!

Я ўжо даўно думаю пра гэта.

— Надзвычайна!

— Здаровая думка!

— Гэта ідэя!

.....

Тав. Варкін, новы старшыня, уяўляў сабой вялікую процілегласьць ранейшаму старшыні. Ён прыехаў у горад без сям'і. Худы, моцны, рухавы і вельмі гаманкі, тав. Варкін абудзіў да сябе сымпатыю ня толькі сярод рабочых, у прыватнасьці, усе казалі, што ў яго „вельмі разумная ўсьмешка“.

Зараз-жа, як толькі прыехаў новы старшыня, інкогніта адправіўся у клюб. Ён там прабыў хвілін 10, запроста, па-таварыску гутаў з рабочымі, яго інкогніто было, вядома, хутка раскрыта.

Заўсягдатаі клюбу ўспаміналі:

— Стары-ж старшыня за ўвесь час, пакуль жыў у горадзе, нават не зазірнуў у клюб.

Назаўтра па гораду ўжо расклеівалі афішы — „Профсаюзы і рэвалюцыя“, — даклад старшыні акруговага выканкому тав. Варкіна...

— Глядзі—ты новы!—казалі ў горадзе.—Ён з сапраўдных...

Ня глядзячы на ўсё гэта, грамадства вырашыла адправіць дэлегацыю да Глонца. Дэлегаты сабраліся ў „сынагозе маладых“. Паставілі паслаць пяцёх: чатырох мужчын і адну жанчыну—„комісарыху“.

— Ня вельмі прыбірайцеся,—лаялі „комісарыху“.—Здаецца-ж, не на вясельле ідзем. Баба застаецца бабай!

— Я не разумею,—злавала „комісарыха“.—Я да яго не жабраваць іду, каб апрацаваць, як у багадзельні?

— Пакінь яе!—Прыміраліся другія.—Яна маладая жанчына... Яна разумней за цябе.. Нічога, нічога... у мяне другое пытаньне: вы ўпэўнены, што нас пусьцяць да яго?

— Разумны! Мы-ж яго павінны будзем пусьціць. Бо мы яго чакаць будзем.

— А хто нам адчыніць пакой?

— Яго бацька, Калман.

— А як быць з тым жлобам, яго таварышам?

— Ён паехаў на раён.

Гадзіньнік паказваў тры. Дэпутацыя ўжо даўно прабралася ў пакой Глонца і цяпер сядзела, як на вугольлях: вось-вось адчыняцца дзверы і ўвойдзе ён. Гутарылі.

— Вы толькі паглядзіце, што зрабілася з габінэтам Алтара,— круціла галавой „комісарыха“.—Ужо лепш зусім ня жыць, чым цяпер усё гэта... Ці думалі вы калі-небудзь, Калман, што настане час, калі лепшыя людзі гораду прыдуць з дэпутацыяй да вашага баяка.

— Вы, калі ласка, ня лайцеся,—злаваў Калман.—Ніхто за вамі не пасылаў.

— Як вы думаеце, рэб Калман, прыдзе на іх пагібель?

— Ведаеце, што я вам скажу—папакутуйце і вы крыху!

Глонц з'явіўся не адзін—разам з ім прышлі Варкін і некалькі адказных працаўнікоў. Яны захацелі аглядзець кватэру Алтара, каб прыстасаваць яе пад установу. Комісія абыходзіла ўсе пакоі, нават кухню, затрымалася ў сталовай і ў спальні, якая блішчэла двума нікелевымі ложкамі.

— А цяпер зойдзем да мяне,—прапанавалі нарэшце Глонц.

Ён адчыніў дзверы свайго пакою, і кроў адразу прыліла яму ў твар.

Што гэта значыць?—Закрычаў ён раптам зазлаваўшы.—Хто вас сюды пусціў?

— Твой бацька сказаў, што ты павінен вось, вось вярнуцца,—са страхам мармыталі дэлегаты.

— Ты іх сюды пусціў, бацька?

— Чаго-ж ты так раззлаваўся!—прабаваў трымацца стойка стары Глонц з'вярнуўся да зб'янтэжанай кучкі дэлегацыі.

— Што вам патрэбна? Пашто вы сюды прышлі?

— Тав. Крокевер,—выступіла наперад „комісарыха“.—Так як вы цяпер у фінадзеле, дык мы хочам пазнаёміць вас з нашым станавішчам.

— Вон!—Глонц вышаў з сябе.—Усе вон! І ты, бацька, выйдзі!

Варкін рукой спыніў Глонца.

— Не гані, брат, бацьку. Ня трэба,—загаварыў ён.—Давай ужо іх паслухаем. Пашто вы сюды прышлі, грамадзяне?—з'вярнуўся ён да дэлегацыі.—Вам павінна быць вядома, што савецкі працаўнік прыймае прасіцеляў у ўстанове.

— Яўрэі,—шапнуў галоўны дэпутат сваім.—Я прапаную аддаць заяву, якую мы пісалі для старога начальніка. Аддаць—і кончана.

— Аддавай!—падтрымалі яго ўсе.

Нечая доўгая рука палезла за пазуху, паварушылася там і выцягнула на сьвет божы заклеены конвэрт. Толькі цяпер усе заўважылі, што ў пакоі вельмі цесна і душна. У ім павінны былі змясціцца чатыры крамнікі, пятая — „комісарыха“ і Глонц і яго бацька і два адказных.

Тав. Варкін, 25-гадовы петраградзкі рабочы, упяршыню трапіў у тыповы яўрэйскі горад. Усё тут было для яго нова, поўна нязвычайнай цікавасці. З несхаванаю цікавасцю ён раскрыў пададзены яму конвэрт, сеў выгодна ў крэсла і зьнізу ўверх пачаў разглядаць скаргу на Глонца.

— А на што прыйшла гэтая мадам?—спытаўся раптам Варкін.

— У яе конфіскавалі партыю валёнак.

— На што мадам столькі валёнак?

— Вы задаеце дзіўнае пытаньне, запішчэла „комісарыха“.

— Не, ня дзіўнае. Валёнкi носяць абаронцы рэвалюцыі. Яны ім больш патрэбны.

— Дык, па-вашаму, я адна павінна абуваць усю рэвалюцыю? — не супакойвалася „комісарыха“.

— Вы і сяляне, якія авец выкармілі, і рабочыя, якія валёнкi ваялі, усе мы павінны дапамагаць рэвалюцыі.

Варкін агледзеў грэблівым поглядам тучную постаць „комісарыхі“, устаў і зьвярнуўся да дэпутаты з невялікай прамовай.

— Дарма вы скардзіцеся на тав. Крокевера,—казаў ён. — Уласна ён выратаваў вас ад пагрому... Вызваліць сьвяшчэнніка нельга. Гласнага мы таксама ня выпусьцім. Што датычыцца контрыбуцыі, дык мы так ставім пытаньне: сотні і тысячы рабочых і сялян гінуць на франтах. Сяляне, апрача ўсяго, яшчэ кормяць нашу армію. А вы—калі па сваёй ахвоце жадаеце дапамагчы рэвалюцыі, мы гэтую дапамогу прымем. Дабром прапануем вам. У іншым выпадку мы прымусім вас дапамагаць. Барацьба пачалася не на жарт. Ідзіце!

Гуськом вышлі крамнікі з пакою. Ужо з сталовай „комісарыха“ прасунула галаву ў дзьверы... крыкнула:

— Бывайце здаровы, адзье, тав. старшыня!

* * *

Ячэйка партшколы ўжо ня ставіла пытаньне прыныповасьці зьнесьці званіцу, ці пакінуць яе на месцы. Пытаньне стаяла, як кажуць, у практычнай роўніцы—хто канкрэтна зробіць гэта, хто адпусьціць сродкі.

— Ніякіх сродкаў не патрэбна,—сказаў Глонц (ён быў прымацаваны да ячэйкі партшколы),—трэба толькі арганізаваць суботнік, уцягнуць у яго больш студэнтаў і рабочых. Гэта можна правесць праз губком.

Губком адобрыў прапанову партшколы і ў бліжэйшую суботу, раней чым заўсёды, працнуліся будынкi, якія абступалі старую сэмінарыю—працнуліся ад гулу, ад стуку, якія несьліся з сэмінарскага даху.

— Паглядзі, любачка, яны-такі зносяць званіцу!

Мужчыны, жанчыны, дзеці—вялікі сьвяточны натоўп сабраўся на вуліцы, каля партшколы. Людзі стаялі, закінуўшы галовы, і выкрыкавалі парады тым, што працавалі на даху.

— Мне здаецца, што ён павінен узяць управа!

— Не, улева. Якраз улева!

— К сабе. К сабе.

— Ад сябе, а не да сябе, дылда! Ты хіба ня бачыш, што ад сябе?

Купал ужо стаяў абадраны, ускрыты, выпатрашаны. Але крыж яшчэ высіўся як і раней проста і цвёрда. Нейкія два селяніны абхапілі крыж з двух бакоў і пачалі хістаць яго, усе больш напружваючыся і злуючы. Але крыж, падобна да здоровага зуба ў здаровай сківіцы, не падаваўся.

— Яўрэі, бачыце: вера яшчэ моцна трымаецца,—крыкнуў нейкі старэнькі, апрануты ў бабскі бурнус.

З даху ляцелі ўніз шматкі бляхі, вялікія кавалкі гліны, цэгла, вапна. Некалькі дзесяткаў рук працавалі наверх.

Сынагога ўжо чакала малельнікаў, але яўрэі, праходзячы каля сямінарыі, абавязкова спыняліся, задзіралі ўгару галовы і з-пад іх суботніх сурдутаў выглядалі пажоўклыя краі талесаў.

— Ты толькі паглядзі, як яны бегаюць па даху.

— А калі хто-небудзь з іх зломіць галаву—шкадаваць будзеш?

— Ах, бязбожнікі, бязбожнікі!

— У гэтую царкву яўрэйскія грошыкі ўкладзены.

— Глупства кажаш!

— Асёл са скрынкі ¹⁾.

— А заместа крыжа зорку...

— Не, шчыт Давіда.

— Ха-ха-ха...

— А мяне цешыць гэта. Чаму хоральную сынагогу забралі?

— Цішэй, поп ідзе. Паглядзіце на яго. Нібыта яго і ня тычыцца.

— Бацюшка, бацюшка! Дрэнна і нашаму богу і вашаму богу?..

— Яўрэйскаму ня дрэнна.

— А каршульню малельню гэта можна?

— Вашы-ж яўрэі...

— Яўрэі, хай яго нядобрае...

— Га?

— Ну, ды наконт страхі...

— Вялікая яму бяда. Усёроўна сямінарская царква не давала прыбытку.

— Я чуў, што пяць папоў растрыгліся.

— О, гэты не адрачэцца! Будзь спакойны.

— Яўрэі не павінны былі лезьці на гэты дах.

¹⁾ Маецца на ўвазе скрыначны збор, які бярэцца за права забою на „кошар“.

— Скажэце, калі ласка, не павінны былі, а калі яўрэй будуюць цэрквы і фарбуюць цэрквы?

У гурток праціснуўся старэнькі.

— Расказвайце! Я за сваё жыццё расьпісаў дзесяткі два цэркваў. Ад самога архірэя атрымаў падзяку. А хто, па вашаму, фарбаваў гэты дах?

Крыж нарэшце падаўся. Засталося толькі выкалупаць яго з гнязда.

— У пятлю захапіце яго!—крычаў зьнізу маляр.—Так, так, так! Цяпер сьпусьціце яго.. Вось такі.. Павольней... Ціха... Адыйдзеце там, гэі!

Каля сэмінарыі, стараючыся не затрымацца, прайшоў рабін. Ён пранёс свой упітаны ружовы твар праз грамадзянскую вайну, праз голад незачэпленым, падаўнейшаму пышна разьвяваліся яго чорная барада і доўгі бацькаў сурдут.

— Рамесьнікі, што вы тут робіце? Нашто вы цешыцеся з чужой бяды?

— Мы глядзім, як скідаюць багоў.

— Яшчэ моцны, моцны бог!..

— Чый бог, рэбе?

— Багоў крышыце? Косьці нашы крышыце! Кішкі з нас выпускаеце.

— Вы згаварыліся з папом, рэбе?

— Я ня поп,—я рабін!

— Чаму-ж вам баліць, калі мы крыж здымаем!

— Я ня хочу, каб гэта рабілі дзеці яўрэйскага народу.

— Сьцеражэцеся, рэбе, камень ляціць!—закрычаў Глонц, які раптам аднекуль узяўся.—А калі б гэта рабілі праваслаўныя—было-б добра? Вам бы тады не балела?

— Балела-б. Бо праваслаўны, які верыць, лепш за праваслаўнага, які выходзіць з сякераю на вялікую дарогу.

— Па—вашаму, можна або верыць, або з сякераю выходзіць на дарогу... Сьцеражэцеся, рэбэ, крыж ідзе проста на вас!

— Нахабнік,—крыкнуў у астатні рабін і хутка пайшоў прэч.

Адной царкоўнай цыбулінай больш ці менш—губэрскі горад роўнадушна прайшоў каля гэтых падзей. У горадзе стаялі забітыя тры цэрквы. Не знаходзілася веруючых, якія-б узяліся іх утрымліваць. Пастарэлі каменныя будынкі. Дзіравыя стрэхі, разбураныя платы, пустынныя двары, зарослыя крапівай. Сьцены цэркваў гублялі тынкаваньне, зьзялі глыбокімі пляшынамі.

У горадзе прызвычаліся да таго, што пры ўваходзе некалі арыстакратычнай хоральнай сынагогі заўсёды поўна рабочых, што грыміць у сярэдзіне дому, зьневажаючы храм, ваенная музыка. І да чырвонага сьцягу, які аздобіў шпіль сынагогі, прызвычаліся, і ўжо не здавалася дзіўным яркае ўбраньне дзіцячых „чырвоных куткоў“, якія выглядалі з вокан.

Праклыпае каля сынагогі старэнькая, прычыніць рукой вочы ад буйнага сьвету, пастараецца зазірнуць у асьветленыя вокны і замармыча пра сябе:

— Любачкі мае, як-жа тут зрабілі!..

Здараецца, прыдзе на досьвітках да ранейшае сынагогі затурканы багамол з талесамі пад пахай, пастукае ў адны дзьверы—ціха, пастукае ў другія дзьверы—маўклівасьць. Разьвядзе рукамі і пойдзе ў двор шукаць „жывога чалавека“ і толькі там успомніць:

— Сынагогу забралі!.. те... те... те...

І пойдзе прэч, расчараваны і злы.

...А праз нейкі час хлопцы-маляры ўскінулі на вяроўках ва ўсю шырыню ранейшай сэмінарыі шыльду з тэкстам на чатырох мовах:

— „Губэрская рабоча-сялянская партыйная школа другой ступені“.

— Яны абаснаваліся ўсур'ёз і надоўга,—гаварылі прахожыя—адны радасна, другія з бяссьільнай старэчай злосьцю.

Гераклад з яўрэйскай мовы.

Вітаньне

Сягоньня дзень праменьнямі і цішынёй агортваў,
І раптам дзікім рогатам загуў віхуры звон...
Сягоньня цэлы вечар я ўсё кніжку перагортваў,
Якую з Польшчы мне прынёс уранку паштальён.
І шпарка па радочках мае вочы прабягалі,
І радасьць неўгамонная зьвівалася ў агні...
Галасіла навальніца. Слава тым, хто жыў змаганьнем.
Слава тым, хто дух гартуе ў цішыні.
Піша бяз імя таварыш у прадмове гэтай кніжкі,
Што і там вятры зьбіраюцца ў пуць...
Што і там, у тэй краіне, можа скура, можа блізка
У спаборніцтве віхуры загудуць...
Як ня сёньня—дык назаўтра,
Н^о цяпер—дык вельмі хутка...
Толькі штосьці запазьнілі... Ну, дык што?
Цэлы вечар, доўгі вечар кніжку я чытаў ціхутка,
І разьвеяў, і расьсеяў сум-журботу па лістох...
А навала хвалявала завываньнем-скавытаньнем...
Нешта ў сэрцы зашумела, загарэлася агнём...
Праз чырвоненькую кніжку мне падпольнае вітаньне
Ад гарачых комсамольцаў паштальён прынёс.

З яўрэйскае пераклаў
Ізраіль Плаўнік

Крыкі машын

Наша праца
Грыміць малаткамі,
Разбурае маўклівасьць цішынь...
Хай імчацца вятры над вякамі,
Апавітыя ў мудрасьць машын.

Прагамоняць палі і прасторы
Шумным бегам стальных рысакоў,
Назаўсёды скасуюць моторы
Межы вузкіх палосак з палёў...

І цяпер,
Калі зоры палаюць
Над бяскрайнасьцю наскіх далін,
Тэлеграмы ЦК пасылаем
Словы іхныя—сказ адзін:

Партыя, партыя, слухай
Рапарт з палёў і станкоў!
Гулам жыцьця-завірухі
Нішчыцца подых дзядоў.
Партыя, бачыш, як зрубы
Высяцца ўгору штодзень.
Дымам фабрычныя трубы
Нішчаць мінуўшчыны цень.
Крочым мы цьвёрда і ўпарта
Ў заўтрага ясны дзень.
Слухай наш рапарт, партыя:
Ўперад нязрушна ідзем!

О, краіна вялікіх прадвесьняў!
О, краіна нябачных вякоў!
Дзе шаптала дрыгваю Палесьсе,
Там шуміць акіян каласоў.

Дзе жальба
І спрадвечнае гора
Спавівалі у смутак гады,—
Там сягонья
Ў бяскрайнасьць прастораў
Пасылаюць вітаньне гудкі.

Хай-жа праца
Грыміць малаткамі,
Разбурае маўклівасьць цішынь,
Хай імчацца
Вятры над вякамі,
Апавітыя ў мудрасьць машыны!

НА ВЯЛІКАЙ БУДОЎЛІ

Іл. Бэрашка

Нарысы з фронту калектывізацыі ¹⁾

6. Атрох і Карп.

Атрох і Карп—аднафамільцы. Шуранковы. Атрох Шуранкоў—серадняк. Карп Шуранкоў—кулак. Атроха клічуць у калгас,—ён ня йдзе. Карп прасіўся ў калгас,—яго ня прынялі.

У Атроха Шуранкова хутар. На хутары двое коняй, тры каровы, во сем дзесяцін пахаці. У Карпа—трое коняй, чэцьвера кароў, пятнаццаць дзесяцін пахаці, млын.

Атрох плоціць падатак у звычайным парадку. На гаспадарцы працуюць ён, жонка, двое сыноў і дзьве дачкі. Карп—індывідуальнік. Карыстаецца батрацкай сілай.

Атроха мы паехалі зазываць у калгас.

Атроха ў хаце ня было. Дочкі сядзелі за калаўротам, а старая маці шыла. Атрох быў на дварэ. Яго паклікалі.

— Ну, сядайце, бацька. Чаму-ж гэта вы ня так, як усе людзі, чаму ў калгас ня пішацеся?

Доўга працягвалася гутарка. І калі раней Атрох ні слова не хацеў і чуць пра калгас, дык сёньня ён сказаў:

— Вясной запішуся! І кароўкі адвяду! І конікаў!

Але назаўтра мы пачулі нядобрую вестку з Атрохавага хутара. Увеча-

ры таго-ж дня, як мы былі ў Атроха, ён пашоў да свайго знаёмага кулака Тодара Гурскага. Там, відаць, пад уплывам кулака, парашоў, што пісацца ў калгас ня будзе. Прышоўшы да хаты, зьбіў жонку да поўсьмерці, сыноў і дочак, сам адзеў два кажухі адзін паверх другога і пашоў з хаты...

— Цяпер пішэцеся ў калгас!

Шуранковы дзеці на другі дзень запісаліся ў калгас. Атрохавы сыны ўзяліся за абсталяваньне Тарасавага хлява пад калгасных коняй разам з усімі калгасьнікамі.

У той-жа самы дзень раскулачвалі кулака Карпа Шуранкова.

Раскулачваньне, ліквідацыя вясковага міраеда на Рагачэўшчыне праходзіць адначасова з калектывізацыяй. Усе сродкі вытворчасці кулака пераходзяць ва ўласнасьць калгасаў.

Калі на месцы паглядзець, з якім уздымам, з якой энэргіяй сустракаюць асноўныя масы сялянства кулацкую маёмасьць, што пераходзіць ва ўласнасьць калгасу,—уса веліч лёзунгу партыі аб раскулачваньні паўстае перад вамі

У канцэлярыі калгасу нас чакала чалавек дваццаць мужчын. Організацыйны пэрыод надзвычай багата вымагае гутарак, разваг, ацэнак, кла-

¹⁾ Канец. Пачатак глядзі „Маладняк“, № 2.

пот, — таму ў канцэлярыі поўна народу. Бязногі Цярэшка наліў газы ў лампу і падвесіў пад столь. Цярэшкава жонка выставіла на прыпек гаршкі—пакарміць старшыню калгасу. Доўга яшчэ прыдзецца чакаць у Сьвятым электрычнага сьвятла і электрычных печак! Але дачакаюцца! Няхай праз пяць, няхай праз дзесяць год—але яны будуць! А пакуль што Цярэшкавай жонцы яшчэ цяжка жыць: і абед на сям'ю звары, і абагуленых сьвіней дагледзь, — а катлоў яшчэ няма, і цэлая печка загружана вядзёрнымі чыгунамі. Скардзіцца баба:

— Цяжка.

Але Цярэшка—энтузіяст. Ён настойліва суняшае:

— Дарма! Пацерпім! Будзе лягчэй!

Не пасьпеў, як кажуць, Міхась Шырко глынуць першую лыжку затаўканай кіслай капусты, як зарыпелі дзьверы, і адразу з дзьвярэй пачулася:

— Прыехалі! Выгружаць трэба!

— Сёньня раскулачылі Карпа Шуранкова, ідзіце прымаць коняй, кароў і насеньне,—зьявруўся да Шыркі старшыня Сьвяцкага сельсавету, дэмабілізаваны чырвонаармеец таварыш Казлоў, і сам цяжка сеў на ўскрай лавы.

На дварэ зорная, ядраная ноч. Валам пасыпаліся мужчыны з канцэлярыі. Ні слова спачуваньня раскулачанаму Карпу Шуранкову, затое колькі энэргіі і энтузіязму ў старых барадатых дзядзькоў!..

Круцялѣў ня стрымаўся і тут. Пад агульны радасны сьмех прагучэлі яго словы:

— От гэта чырвоны абоз! Сьпяраша мы вазілі чырвоным абозам, а цяпер і да нас вязуць—Шуранковы...

Але не Шуранковы прывезлі ў калгас насеньне, коняй і кароў. Нацыяналізаваная сельсаветам маёмасьць кулака проста-напроста перадаецца калгасу.

„Чырвоны абоз“ складаецца з пяці санак. На санках скрыні з пшаніцай, кублы з ільняным семем, мяхі з аўсом і ячмянём.

— Яжджайце проста пад магазын!

— Там і важыць будзем?

— Там!

— Заварачвай каня сюды!

— У скрыні пшаніца!

— Хлопцы, асьцярожна, па цемнаце не пераблытайце збожжа,—чутны галасы з пацёмкаў, з загружаных да столі насеньнем калгаснага магазynu.

— Дваццаць пяць пудоў аўсу!

— Дваццаць пудоў пшаніцы!

— Трыццаць пяць пудоў ячмяню!

— Запісана?

— Запісана!

— Пятнаццаць пудоў ільнянога сям'я!

— Дзесяць пудоў вікі!

— Запісана?

— Запісана!

— Трое коняй. Адна адналетка!

— Чатыры каровы і цёлка!

— Запісана?

— Запісана. Гані жывёлу ў хлявы...

— А ячмень быў схваў. Думаў, ня знойдзем. У засьценку знайшлі...

— Гэтта-ж падумаць—аднаго толькі ільнянога насеньня пятнаццаць пудоў!

Спрытна ўзьлятаюць пяціпудовыя мяшкі са збожжам ажно пад столь у магазыне. А там вобмацкам пазнаецца пшаніца, ячмень, авёс ды ссыпаецца ў засеці. Таму і гучыць паўторны загад ў цемьні ночы:

— Не пераблытайце там збожжа...

Маёмасьць кулака Шуранкова ў калгас прынялі. Праца скончана. Усе гуртам вяртаюцца нанова ў Цярэшкаву кватэру—канцэлярыю калгасную. Гутараць, вырашаюць справы, разьмяркоўваюць саміх сябе калгасьнікі для ацэнкі маёмасьці новых калгасьнікаў. Апошні калгасьнік выходзіць з канцэлярыі пасля першай гадзіны ночы.

А калі я застаўся адзін на адзін з бязногім Цярэшкай, ён чыкільгаючы падсеў ля майго ложка з запытаньнем:

— Скажыце, няўжо-такі калгас, значыць, мы, і не заплоцім кулакам за іхнюю жывёлу і насеньне...

— Зразумела што не!

— Дык гэта нам так, дарма?—сьмяецца Цярэшка.

І другое пытаньне непакоіць Цярэшку:

— Куды-ж гэта нам дзець раскулачаных трыццаць пяць кулакоў па нашаму сельсавету?...

— Знойдзем месца!

* * *

Кулак пачуў пра сваю сьмерць. Парознаму сустракае кулак сваю ліквідую. Адны спакойна чакаюць гэтага, другія хаваюць насеньне і рэжуць жывёлу так, каб ніхто ня бачыў, а трэція рыхтуюцца да свае сьмерці сьвядома—пачынаюць нішчыць маёмасьць і гуляюць праз цэлыя дні і ночы. Адзін з кулакоў Сьвяцкага сельсавету зарэзаў карову, накупляў гарэлкі і тры дні спраўляў дзікі, апошні баль. Калі раскулачвалі—ён ляжаў на ложку ўдрыг п'яны і нават не павярнуўся.

Што гаворыць бедната? Што гаворыць сьрадняк?

Бедната гаворыць:

— Туды іх такую!.. Цэлы дзень працуй на іх за поўрубля, ды яшчэ прасіся, каб узяў на работу. Няхай от цяпер пабудуць такімі беднякамі, як і мы...

— Раскулачылі—так і трэба. Раней бывала мая жонка за пяцьдзсят капеек цэлы дзень працавала, ды яшчэ ў бярэзнік стараўся зацягнуць... Вядома, выгуляецца, нічога ня робячы, і жыруе...

Сьрадняк гаворыць інакш крыху:

— І тыя, хто больш за ўсіх гаварыў, што ўласьць слабая, цяпер таго ня кажуць. Паглядзіце, бачылі вы, аж брыскі ляцяць, як сыплецца насеньне, ды бязьжыць жывёла ад кулака ў калгас...

Так ліквідуюцца кулацтва.

7. Слухайце, слухайце—гаворыць Менск...

Радые набыло асаблівай популярнасьці ва ўсіх кутках Савецкай Беларусі. Там, дзе ня можа яшчэ пакуль што стала працаваць кіно, там цяпер ужо радые зьяўляецца адным з магутных сродкаў культурна-політычнага выхаваньня працоўных мас. Сяляне любяць радые. Ды як і ня любіць гэтую „шэрую патэльню“ (гучнагаварыцель), што стаіць на сталі на сцэне ў клубе Сьвяцкай школы ды так, нібы магнэс, прыцягвае да сябе слухача, апавядаючы пра розныя навіны, прыносячы гукі прыгожай музыкі...

Выкарыстоўваюць радыесьня толькі вушы. А прыдзе час, таварышы сяляне, і вы будзеце, седзячы ў Сьвяцкім кіно-клубе, адначасова глядзець радыекінокарціну ды слухаць музыку з Масквы, Менску, чырвонага Бэрліну...

Было падвечар, і я парашыў зайсьці ў школьны клуб—радые паслухаць. У клубе (як і заўсёды) багата калгасьнікаў. А сёньня яшчэ і сход актыву—народу сабралася ашчэ больш, чым заўсёды.

Настроілі радыепрыёмнік на семсот мэтраў—хвалю Менскай радыестанцыі. Гучнагаварыцель пастаўлены на сталае.

— Слухайце, слухайце—гаворыць Менск, гаворыць Менск, РВ 10, РЗ 10...

— Што гэта за рэвэ 10? Але прыём аказаўся ўдалы. Першай перадачай ішла сялянская радыегазэта. Адраду пацягнуліся галовы да гучнагаварыцеля, і тыя, хто ня мог праціснуцца бліжэй, пачалі прасіць:

— Ціха! Ціха! Чуеце, гаворыць Менск! Дайце паслухаць!

Кожны гук, кожнае слова робіць вялікае ўражаньне. Радые гіпнотызуе свайго слухача, арганізуе яго калектыўную волю.

Вялікае ўражаньне на Сьвяцкіх калгасьнікаў зрабіла выступленьне па радые земляка сялян з вёскі Пакаліч

Рыгора Лапцёва, які з Менску вітаў аднасьлячан з арганізацыяй калгасу і ўстаноўкай радыёпрыёмніка.

Рыгор Лапцёў з Менску, з радыёстанцыі гаварыў:

Дарагія таварышы! Гэтымі днямі я атрымаў ад вас ліст. Ён мяне вельмі ўсьцешыў. Вы пішаце мне, што ў нашай вёсцы арганізаваны калгас, і ўстаноўлены радыёпрыёмнік з гучнагаварыцелем. Ваш ліст мяне вельмі ўсьцешыў таму, што той вялікі калгасны рух Савецкага Саюзу не абмінуў і маёй роднай вёскі. Ліст гэты мяне ўсьцешыў і таму, што вы цяпер маеце радыёпрыёмнік і праз радыё звязаліся з усім сьветам; ўсьцешыў ваш ліст мяне і таму, што вы цяпер, замест таго, каб жыць у чэмыры, у доўгія восенскія вечары займацца гульнёю ў карты і апавядаць дзедаўскія казкі, цяпер пачынаеце жыць па-культурнаму, слухаючы радыё, слухаючы музыку і навіны са ўсяго сьвету.

Вітаю вас, дарагія таварышы, за вашыя дасягненьні! З арганізацыяй калгасу вы перамаглі тую цераспалосіцу, якая мучыла нас і нашых бацькоў і дзядоў праз доўгія гады. Вы вось паглядзіце, як згуртованая калектыўная праца адразу рашуча перабудуе ваша жыццё. Асушацца тыя Амхавіцкія балоты, парастуць зялёнымі ўсходамі былыя межы, вы ўсе станеце пісьменнымі, бо будзе ў вас час, каб клапаціцца аб палепшаньні школы і наогул культурнай працы.

Я цешуся, таварышы, тым, што вялікі Кастрычнік успрынялі ня толькі мы, але і вы, нашыя бацькі, дзядзькі, цёткі і дзяды.

З Менску праз радыё пасылаю асаблівае прывітаньне тым, хто арганізоўваў наш калгас, хто ўступіў у яго. Вітаю цябе, Алесь Бульга, пасылаю прывітаньне і табе, Шынкевіч Павал, і табе

Якаў Сямёнаў, а таксама прывітаньне пасылаю дзеду Сымону. Я думаю, што ты, дзед Сымон, цяпер сядзіш каля радыё і слухаеш маё прывітаньне. Ты вось увесь час ня верыў у радыё Гаварыў, што гэта нейкі грамафон. А я табе кажу, што радыё гэта не грамафон, а дасягненьне навукі. І гэтае дасягненьне навукі ў нас знаходзіцца ў руках працоўных, і пабудована яно для таго, каб зрабіць нас культурнымі людзьмі, людзьмі калектыўнай працы, людзьмі машыны. Ну, усяго добрага! Ваш зямляк цяпер студэнт Рабфаку

Рыгор Лапцёў.¹⁾

Слухачы калгаснікі некалькі разоў адгукаліся на прамову Лапцёва. Адны пыталі, ці можна будзе і камуністам з іх праз радыё з Менску пагаварыць са Сьвяцкімі калгаснікамі, а другія ўстаўлялі рэплікі па ходу прамовы:

— І пра Амхавіцкія балоты не забыўся!

— Дзеду Сымону пасылае прывітаньне! Чуеш, дзед Сымон, табе прывітаньне па радыё! З уступленьнем у калгас вітаюць!

Дзед Сымон не дачуў быў, што ўспомнілі Сымонава імя, хоць, праўда, яно пасылалася па другому адрасу, але бачы, што ўсе сьмяюцца, пачаў сьмяяцца і сам.

— Што-ж, раз вітаюць—дзякую!

— Чуеце, нават усяго добрага сказаў...

Селяніна непакоеіць пытаньне: як гэта ўсё перадаюць праз радыё. Прызнацца—мною было радыё растлумачана вельмі прымітыўна і коратка. За навуковую недакладнасьць прыхо-

¹⁾ У чытача можа ўзьнікнуць пытаньне—як мог аўтар запісаць даслоўна выступленьне Рыгора Лапцёва. На гэта адказваў на прыезьдзе ў Менск прывітаньне ўзятае з архіву сялянскай радыёгазэты.

дзіцца прасіць прабачэньня ў радыёаматараў і радыёспэцыялістых. Растлумачыў сутнасьць радыё я так:

— Кіньце з сілаю ў вадзі вялікі камень. Што зробіцца з вадзю?

— Пойдуць па вадзе кругі,—пастараўся адказаць мне за ўсіх вучань Сьвяцкай школы.

— Ну вось, у Менску ў паветра электрычныя машыны кідаюць сваю сілу—электрычнасьць, якая, бы кругі на вадзе, расплываецца ва ўсе бакі ў паветры. Гэтыя кругі электрычнасьці ў паветры завуцца радыёхвалямі. Адлегласьць аднаго круга ад другога называецца даўжынёю радыёхвалі. На радыёстанцыі гавораць ці іграюць перад такім чутым апаратам (мікрофон завецца), які пабудаваны так, як пабудована чалавечае вухо. Адным словам, гэты апарат успрымае розныя гукі. А электрычная сіла падхоплівае гэтыя гукі, што ўспрымаюцца мікрофонам, і нясе іх на сваіх радыёхвалях у паветра. Радыёхвалі плывуць без перапынку да таго часу, пакуль працуе радыёстанцыя. А тут у нас, у „Сьвятым“, працягнута антэна—мядзяны дрот. Радыёхвалі маюць такую ўласцівасьць, што ў гэтым мядзяным дроце ўтвараюць электрычнасьць. Яны рассякаюцца антэнаю, ліжуць яе і ідуць сабе далей...

Трапіўшы ў прыёмнік, электрычнасьць павялічвае сваю сілу, бо і ў нас, у „Сьвятым“, у прыёмніку ёсьць свая электрычнасьць, і мы такім чынам чуюм Менск...

Маім прымітыўным адказам сяляне задаволіліся. Зразумелі. Але яшчэ два памежных пытаньні выплылі:

— Ну, а колькі часу трэба, каб радыёхвалі папала з Менску да нас?

— На гэтае пытаньне было ўжо адказаць лёгка, ведаючы, што скорасьць радыёхвалі раўняецца скорасьці сьвятла. І калі я адказаў, што радыёхвалі пралятае за адну сэкунду 300 тысяч кілёмэтраў, а ад Менску да Сьвятога кілёмэтраў усяго з 300,

усе зразумелі, што чуюць яны Менск у той-жа час, як гавораць з Менску, бо, папершае, сэкунда гэта міг, а па-другое—300 тысяч кілёмэтраў і 300 кілёмэтраў дзёве вялікія розніцы.

Цяжэй, праўда, было адказаць, якім чынам мы можам слухаць Менск, Маскву, Харкаў, Кіеў. Але і тут, ведаючы крыху асновы радыё, я растлумачыў:

— Кожная станцыя,—адказаў я,—працуе на асобнай хвалі. Менск, напрыклад, працуе на хвалі даўжынёю 700 мэтраў, а Ленінград на хвалі 1000 мэтраў. І вось, дзякуючы таму, што даўжыня хвалі кожнай радыёстанцыі розная, яны не супадаюць адна з другою, і кожная стварае ў нашай антэне асобную электрычнасьць, не перашкаджаючы адна другой у сваім палёце.

— А мы, значыць, тут іх ловім?

— Правільна, а мы тут, настройваючы свой прыёмнік на тую ці іншую хвалю, ловім і слухаем, што гаворыць Менск, Масква ці якая-небудзь другая радыёстанцыя.

Нечаканасьцю прагучэла новае пытаньне:

— Ці могуць слухаць Менск у Польшчы, у Бярэсці, у Горадні?

— Так, для радыё няма межаў. Менск можа чуць і Горадня, і Бярэсць, і Навагрудак і Варшава.

— І Варшава?.. Відаць, слухаюць паны там. Прыслухоўваюцца...

— Перадайце там, як паедзеце ў Менск па радыё панам, што ў нас, у Сьвятым, колектыў арганізаваўся, перадайце, што ўсе сяляне ў колектыў запісаліся.

— Перадайце ў Горадню, у Горадню маёй дачцы, замужам яна там, што бацька яе, я значыць, цяпер у калгасе...

Большасьць калгаснікаў пайшла на сход—сёння прыймаюць у калгас дваццаць двух апошніх Якаўлевых.

Рэшта-ж слухачоў, чалавек дваццаць, засталіся слухаць. Сьцішэла крыху радыё. Усплыўшыя словы аб панох у Варшаве, аб тым, ці слухаюць Менскае радыё у Горадні, у Бярэсці і Навагрудку, успомнілі дзеду Сымону дваццаты год, палякаў, абоз, кулі, і ён цягуча, спакойна пачаў свой доўгі, цікавы ўспамін аб тым, як яго, абозніка, забралі ў паляцкі палон, як ён у гэтым паляцкім палоне тры дні ня меў у роце чорнага хлеба і жывіўся халоднай вадою, і як яго выратавалі з паляцкага палону, нагнаўшы польскі абоз, слаўныя мальцы — нашы армейцы.

— Эге...—яны і мяне накармілі, і каня майго, ды да хаты пусьцілі. Едзь,—сказалі,—дзед у сваё Сьвятое да бабы... Хэ-хэ-хэ... Я і прыехаў... З таго часу і ў горадзе ня быў... Эге... Ня быў... А даўно гэта было... Хэ-хэ-хэ...

Дзед Сымон пагладзіў сваю русую лапацістую бараду і скончыў апавяданьне пра свой паляцкі палон. Сходжа яшчэ доўга засядаў над вырашэньнем апошняга пытаньня ў бягучых справах:

— У каго найлепшыя сьвірны, каб можна было абагуленае насенне ссыпаць, бо ўсе, раней узятых, цяпер поўныя збожжам, і патрэбны новыя...

8. Новае жыцьцё—новыя ідэі

Нарадзіўся новы калгас. Разам з сабою прынёс ён страшэнны пералом у псыхіцы селяніна, зьнявечыў, скруціў і адкінуў, як непатрэбную шваль, дробную сялянскую ўласнасьць. Яшчэ вельмі багата працы наперадзе, яшчэ многа энэргіі, сродкаў і сіл ляжа тут, пакуль дойдзе ўсё да толку, да парадку. Кожны новы дзень нясе новае, нязнанае. І што самае дадатнае—ствараецца моцная адналітная грамада. Яшчэ ня створана. Не, і ў калгасе будзе барацьба. Але яна прыме іншыя формы, пакуль той вялікі пералом не зразумее кожны з калгаснікаў. Ствараецца моцная ад-

налітная грамада. Яна прынясе сабой новыя разуменьні, бязьлітасна адкінуўшы такое (ужо і цяпер) старое слова „маё“. Селянін і цяпер ужо пачынае разумець, што „наша“ гучыць мацней, галасней, чым гэта старое, кволае „маё“.

— Нашы коні

— Нашы каровы

— Наш калгас...

Вырастаюць адразу новыя запатрабаваньні, нечакана, негадана; моладзь ставіць пытаньне рубам:

— Нам трэба кіно. Нам патрэбны клуб.

— Але дзе ўзяць памяшканьне?—паўстае пытаньне ў старшыні калгасу.

— Забярэм царкву.

— Не адны толькі вы ў калгасе,—стрымлівае Шыркой.

— Галаву даю на адруб, што і старыя будуць згодны, каб замест царквы клуб быў. Усёроўна адны бабулькі ходзяць...

— Ты забяспечваеш тое, што ўсе пойдуць на тое, каб царкву зрабіць клубам?

— Ясна, што забяспечваем,—сьмела ставіцца адказ з боку моладзі.

Пішацца заява ў Сьвяцкі сельсавет

„Тут, у раёне суцэльнай калектывізацыі, тут, дзе будзе новае жыцьцё, павінна заставацца прытуліца цемры, забабонаў рэлігіі.“

А таму мы, грамадзяне Сьвяцкага сельсавету, лічым, што трэба зачыніць Сьвяцкую царкву і перадаць яе пад клуб—кіно нашага калгасу і т. Сьвярдлова“.

За адзін толькі першы дзень пасля напісаньня гэтае заявы моладзь пачала пад ёю было каля пяцідзесяці подпісаў. Іншы дзядзька, праўда, прыдзёржваў „пабэкае“ гэтую заяву і паложыў яе зноў на стол:

— Ліха іх ведае, нібы гарыць у іх, хочучь, каб ўсё адразу. Прыдзе час—сама аджыве.

— А пашто-ж дарма яна пуставаць будзе, хоць сход будзе дзе працягнецца.

— А мы можам на першых часоках,—мешваецца Круцялёў—зрабіць так: разгародзім царкву на дзьве паловы. адной палове няхай поп моліцца, а ў другой мы будзем кіно глядзець. Тады, хто захоча ў кіно—мы яго пусьцім—скажам, тваё месца ў папоўскай палавіне.

Пад агульныя жарты і сьмех падзявай аб перадачы царквы пад ключ падпісваюцца новыя калгасьнікі:

— Адмаліліся. Хопіць! Цяпер пад старасьць паспрабуем і бяз бога ажыцьцё...

* * *

Пасьля арганізацыі калгасу, пасьля першых рэвалюцыйных крокаў паўстае перад пытаньнем, як арганізацыйна амацаваць арганізаваны калектыв. Абагуленьне насеньня, інвэнтару, жылля, падрыхтоўка да сяўбы—усё гэта вялікая чарнавая работа. За ёй дзе чулы падыход да патрэб кожнага калгасніка, ідзе арганізацыя сталага вучоту працы, сьмелае бальшавіцкае кіраўніцтва, выхаваньне новых кадраў з батрацтва і беднаты, разнасьць і чоткасьць ў рабоце праўленьняў калгасаў, ідзе кіраўніцтва, не адрываючыся ад мас, не абягаючы наперад...

Пры гэтых умовах—перамога за новым калгасам.

Пры гэтых умовах—пры тым самым інвэнтары, пры тэй самай жывёле зьнікнуць межы і пераспалосіцы, а на перадачых сялянскіх гонях закруціцца шырокае, прасторнае наша калгаснае поле.

Наша тэхніка адстае ад жыцьця. Я не даю, калі нарысы дойдучь да чытача, новы селянін, селянін калгаснік з калгасу імя таварыша Сьвярдлова ўжо зраўняе былыя межы, рассыпе лапацістую ярыну, зарунее ячмень ды

авёс і пшаніца на калгасным полі, пройдзе першая бальшавіцкая вясна ў калгасе—і прыдзе лета.

Але цікавасьці напісанае ня страціць, бо на нашых дзехах, на нашай рабоце ў свой час трэба будзе вучыцца нашым братам, якія яшчэ цяпер адлучаны ад нас мяжой...

9. Калгас „Расьсьвет-Пераможца“

А цяпер, чытач, паедзем у адзін з найстарэйшых калгасаў Рагачэўска-Жлобінскага раёну, паглядзім, як людзі жывуць у калгасе „Расьсьвет-Пераможца“.

...Гэта было яшчэ ў 1920 годзе. Дваццаць сем батракоў пана Шацілава былі безьземельныя—сваёй зямлі ня мелі. Савецкая ўлада хацела надзяліць кожнага з іх зямлёю, але яны дзяліцца не захацелі:

— Калектывам будзем жыць,—сказалі батракі, і вось з таго часу заснаваўся калгас. Платон Гаспадарэнка адзін з актыўных арганізатараў новага калгасу, доўга думаў, якую даць назву калгасу, але нарэшце і назва знайшлася. На сходзе калгаснікаў іхняй гаспадарцы яны далі назву:

— Расьсьвет.

І сапраўды расьсьветам была для іх тая пара. Толькі-толькі што віднела, толькі-толькі спаўзалі з зямлі чорныя хмары белапольскай, цяжкай для краю, окупацыі, толькі-толькі нараджаўся новы сонечны дзень...

Узяліся дружна за калектывную работу. Цяжкасьцяй было колькі хочаш. То бабы не памірацца паміж сабою—прыдуць да хаты ды да мужыкоў:

— На чорта нам гэты калгас, мы ня так як усе людзі, выдзяліцца трэба.

Але мужыкі народ былі ўпарты. Яны не зважалі на бабскія сваркі і наперакор ім рабілі сваю калектывную справу.

— Не пайду я на выдзел,—ня раз адказваў Платон Гаспадарэнка сваёй жонцы...

Калгас існаваў.

У 1922 годзе першая бяда абрушылася на калгас—бандыты падпалілі пуні з сенам, саломай, харчамі для жывёлы. Атрыманая страхоўка ад дзяржавы дапамагла. Да вясны перакідаліся. А з вясною зноў гуртом за калектыўную работу з песняй—адвечнай спадарожніцай працы.

Ужо ў 1924 годзе казалі—бачыце, галадранцы як абжыліся...

І ў той-жа год са злосьці нагаварваюцца „добрыя“ людзі зьнішчыць калгас. Неяк восенню, сярод начы, дзікі стогн пракаціўся па-над калгасам—падпалілі кулак і хлёў. У хляве стаяла дваццаць чатыры калгасныя кані. Згарэла дваццаць тры. Дваццаць чацьвёрты выскачыў з абгарэлай, нашквірэлай скурай. З нагана прышлося застрэліць бедную жывёліну, сьмерцю пазбавіць ад пакут, прынесеныя ёй чалавекам-зьверам. Дваццаць тры кані згарэлі.

Ніжэй схіліліся галовы калгаснікаў.

— Быць ці ня быць? Шлях цяжкі і пакутны.

— Быць!—казалі на экстраным сходзе.

— Быць!—казала пролетарская дзяржава, і да вясеньніх палявых работ калгас „Расьсьвет“ атрымаў новых дваццаць чатыры кані.

Калгас існаваў і існуе да сёньняшняга дня. Праўда, цяпер ужо ў калгасе ня дваццаць сем сем'яў, а сто сорок сем, дый назва стала большай—бо да калгасу „Расьсьвет“ далучыўся раўнакратны сябра—калгас „Пераможца“. Сёньня злучаны дзьве назвы ў адну:

— „Расьсьвет-Пераможца“.

— А ведаеце, мы-ж ніколі, ніколі сьвята ня зналі,—гаворыць мне старая калгасніца цётка Гаспадарэнка. Бывала—то ў ліг едам, то капанічкі

на плечы, ды сад абрабавываць... Ой і хочацца мне, каб усім новым калгаснікам такая ахвота да працы была, як у нас... От бачыце, абжыліся ну дальбог на голым, на зруйнованым мейсцы... Паверыце, ажно злосьць бяра на тых, хто яшчэ ня пішацца ў калгасы... Гэта-ж з-за дурасьці... Мне цяпер скажыце—выходзіць з калгасу ды жыві на футары—забіце ня хочу... Выдумляюць, акскурсіі ладзіць, баяцца да нас прыходзіць, усё глядзяць, прыглядаюцца, ці ня прыгон гэта ў вас?—пытаюць, а які гэта прыгон, калі еж ўдоваль, адзявайся, і ўсё наша.. Вы вось схадзіце ў канцэлярыю,—відаць і сёньня акскурсія ё, у нас-жа цяпер Савецкі Русалім... Колькі людзей пераехала.. Каб толькі гэтым савецкім багамольцам апэтыт быў такі, як у нас, да работы..

У канцэлярыі кідаецца адразу абвестка:

„Тут жыве бязбожнік. Папоў, рабінаў, ксяндзоў, сэктанцкіх прапаведнікаў просяць не ўваходзіць“.

Канцэлярыя калгасу месціцца ў новым, пабудаваным у 1929 годзе прасторным, сьветлым, вялікім—на прысьорт мейсцаў клюбе. Лістаносец прынёс пачку пошты. Газэт выпісвае калгас шмат. Акрамя таго, што кожны калгаснік выпісвае тую ці іншую газэту, сам калгас выпісвае для чытальні клюбу—„Зьвязду“, „Праўду“, „Камсамольскую Праўду“, „Коопэрацыйнае Жыцьцё“, „Беднату“, „Сельска-Гаспадарчую Газэту“, „Беларускую Вёску“, „Піонэрскую Праўду“, „Сялянскую Газэту“. І мала таго, што выпісвае калгас, але газэты чытаюцца і гэта галоўнае.

А цяпер, чытач, пазнаёмімся з гаспадаркай калгасу „Расьсьвет-Пераможца“.

Тут бяз лічбаў ужо не абыйсьціся.

І так пачынаем.—Запісвайце,—пачынае дыктаваць сакратар калгасу таварыш Філіянаў экскурсантам з вёскі Баранавічы, Бабруйскага раёну,

Міхасю Валодзьку, Сямёну Галавачу, Данільчыку, ды цётцы Матроне Пячонка, якія прыехалі ў калгас паглядзець, ці добра жыць у калгасе.

Трымаючы ў руках вучотную картку таварыш Філіянаў пачаў:

— У калгасе нашым 147 сем'яў.
— Двароў—123.
— Працаздольных—268.
— Старых і дзяцей—286.
— Агульны капітал—264.000 руб.
— Непадзельны капітал—30.000 р.
— Прыбыткаў за 1929 г.—70.000 р.
— Даўгоў ня маем, а нам вінны.
— Коняй—98.
— Жарабоў—2. Пародзістыя „Пешагон“, „Андрэй“, „Барбар“ з пашпартамі.

— Жарабят 12.

— Каровы у нас трох парод—беларускай, швіц, мэтысаў. Усяго кароў—298.

— Цялят ад аднаго да двух год—34.

— Цялят-маладняку—30.

— Быкоў—7. З іх два пародзістыя—швіцы. Тры беларускай пароды і два мэтысы.

— Сьвіней чыстай ангельскай пароды—50.

— Кныроў ангельскай пароды—5.

— Трактароў—2.

— Малатарня складаная—1.

— Адна жатка снапавязалка. Дзьевычайныя жаткі.

— Сенакасілак—3.

— Адна трактарная радавая сеялка.

— Конскіх сеялак—2.

— Дыскавыя бароны ёсьць.

— Бульбакапалка—1.

— Спрунжынных барон—9.

— Адна клеверная сеялка.

— Плугоў—сыстэм Сакко, Буккер і Рыскіх—39.

— Саломарэзкі.

— Макухадрабілкі.

— Трыераў—2.

У экскурсантаў не хапіла цярапення запісваць. Сухія лічбы таварыша Філіянава перарываюцца запытаннямі:

— Ну, а зямля ваша як родзіць?

— Жыта дало—адказаў Філіянаў,— у 1929 годзе 85 пудоў з гэктара, а на ўдабрэньні—сто сорок.

— Сто сорок пудоў з дзесяціны?

— А вы што думалі? Можжа фунтаў.. і раз ужо ўзяліся пісаць—пішэце падрад, што мы маем, нечага баяцца ў калгас ісьці вашыя Барановічы ня будуць.

— Ну, ну...

— Пішэце:

— Калгас „Расьсьвет-Пераможца“ мае наступныя падсобныя прадпрыемствы:

— Кустарны крухмальны завод. Пераапрацоўвае за суткі трыста пудоў бульбы. З 6½ пудоў бульбы выходзіць пуд крухмалу.

— Сыраварню. Усё абсталяваньне сыраварні нам каштавала 2.000 руб.

— Кузьню. Сьлясарку. Тут працуе штодня восем чалавек.

— Сталярку. У нас чатыры столы.

— У кравецкай майстэрні нашага калгасу працуе круглы год трое рабочых-калгаснікаў.

— От шавецкай майстэрні ня маем. А сёлета і яна будзе.

— Ясьлі маем на сорок дзяцей.

— Клюб, як самі бачылі, на пяцьсот чалавек, з іголачкі.

— Радые каштавала нам трыста рублёў. Зараз можам Менск ці Маскву паслухаць.

— Працуе гурток кройкі і шыцьця.

— Кожнае лета працуе дзіцячая пляцоўка.

Данільчык з вёскі Барановічы—комсамалец. Яго цікавіць, колькі камуністых, комсамольцаў і піонэраў у калгасе.

Таварыш Філіянаў адказвае:

— Членаў КП(б)Б—шэсьць.

— Кандыдатаў партыі—трынаццаць.

— Комсамольцаў—сорок чатыры.

— А ў піонэрах—усе дзеці.

— Праўда, забыўся сказаць,—кажа таварыш Філіянаў,—у нас на тэрыторыі калгасу існуе няпоўная сямігодка, і працуе мэдыцынскі пункт. Сёлета

закончым пабудову двух новых дамоў на шэсьць прасторных кватэр у кожным, канчаем вялікі хлёў для усіх кароў, адчыняем улетку сваю цагельню і з восені распачынаем будаваць тут у калгасе трохпавярховую каманіцу—для кватэр калгаснікаў, з вясны садзім сад на плошчы шэсьцьдзесят гектараў.

— Ну вось, здаецца, і ўся наша гаспадарка,—скончыў таварыш Філіянаў.

І калі я спытаў у Галавача з Баранавіч пра яго ўражаньне аб калгасе „Расьсьвет-Пераможца“, ён адказаў:

— Паверце—калі я буду гаварыць дык не павераць. Скажуць—маню. От здэцца, каб усю нашу вёску прывёз сюды, ды мала таго каб паглядзелі, а каб і памацалі, дык адразу б запісаліся. А то ўсё нечага баяцца...

А такой гаспадаркі я нават і ў паноў ня бачыў...

— Дык таму-ж гэта колектыў. Ты разумееш—колектыў—і комсамалец Данільчык усьцешаны тым, што „Расьсьвет-Пераможца“ зрабіў на аднасяльчаніна вялікае ўражаньне, ня мог выказаць словамі свае думкі, а шырока развёў рукамі.

На другі дзень у калгас „Расьсьвет-Пераможца“ прышла экскурсія сялян з вёскі Цупер. Пройдземся разам з экскурсантамі-сялянкамі па калгасу.

10. У „Савецкім Русаліме“

— Ну вось тут і „Расьсьвет“. Тут „Расьсьвет“, жанчынкі?

— Эгэ!

— І сама з калгасу?

— Эгэ!

— А мы да вас на ікскурсію...

— Нам не навіна... Штодня ідуць... У нас што ў Русаліме бывала...

— А мы з вёскі Цупер. У калгас запісаліся, ды баімося, што жыць будзе дрэнна... Трэба-ж сябе суцешыць... Трэба-ж палядзец як людзі живуць...

І тут адбылося нечаканае. Адна з экскурсантак, нічога другім ня кажу-

чы, шчыльна падышоўшы да калгасніцы, падняла ёй спадніцу...

— Глядзіце, сястрыцы, кашуля белая... А казалі, што ў калгасных баб кашулі—што карчы, нямытыя...

— Бялейшая нават за маю...—адзвалася другая сялянка.

Калгасніца з пагардай стаяла і ўсьміхалася.

— Глядзіце, глядзіце бабкі...

Першае знаёмства з калгасам скончылася. Сялянкі накіраваліся ў канцэлярыю, а калгасніца, ўсьміхаючыся, разьвіталася з імі.

— Ідзіце проста ў клуб...

А вось і прасторны калгаскі клуб. Клуб калгасу „Расьсьвет-Пераможца“ па сваёй велічыні і абсталяваньню можа сьмела спаборнічаць з любым раённым тэатрам ці рабочым клубам. Высокая столь, пяцьсот новенькіх крэслаў, раскошная сцэна, партрэты, насыценная газэта—усё к мейсцу.

Цуперскія сялянкі-экскурсанткі зайшлі ў клуб.

— А вы ўжо тут?—зьварнуліся яны, да мяне.—Хіба так, як і мы, глядзіце як живуць людзі?—Вы адкуль?—Як увас з колектывізацыяй?..Ці абагулена ў вас жывёла?—засыпалі мяне запытаньнямі. Я адказаў, што жывёлы ў мяне, апрача маленькага катка, ніякай няма, і мне нечага абагульваць. Сказаў, што я з гораду.

Тым часам зьварнула на сябе ўвагу сялянак насыценная газэта калгасная—„На новай дарозе“. Праўда, нават ня ўся газэта, а адна мясьцінка-малюнак наступнага зьместу: намалёваны гаршкі, вілкі, качэргі, а на іх пастаўлены крыж ды подпіс—прэч! А тут-жа, побач, намалёвана сялянка з кнігай у руках ды напісана—даёш!

— Бачыце, крыж на вілках паставілі!

— А як-жа яны бяз вілак?

— Ды ня рукамі-ж гаршкі з печкі даставаць...

— А тут і на гаршках крыж стаіць!

НАРЫСЫ З ФРОНТУ КОЛЕКТЫВІЗАЦЫІ

— Не разгадаеце, відаць, цёткі, што тут такое,—падышоў я. Тут прачытаць трэба. Голасна, разам прачыталі артыкул з газэты „На новай дарозе“:

— Прэч качэргі, вілкі, гаршкі—пачынаўся артыкул.—Зьмяніць іх на вольную працу, кніжку, газэту, свабодны адпачынак. Старое жыцьцё сялянкі было цяжкае, бруднае. Ня ведала яна вольнай гадзіны, бо з аднаго боку печ, з другога дзеці, а там поп страшыць пеклам,—давіць усё жанчыну. Была яна брудная, цёмная, някультурная. Што даў жанчыне калгас? Дзіцячыя ясьлі аслабілі яе ад дзяцей—у ясьлях ім багата лепей. У будучым сталоўка аслабіць ад печы. Кіне сялянка і царкву, якая яе дурманіла. Усё гэта дасьць магчымасьць падняць сваю сьвядомасьць, стаць чалавекам, быць пісьменнай і адукаванай. Калгас сялянцы патрэбен больш, чым мужчыне—канчаўся артыкул.

— А тут хто яго ведае, каму больш патрэбен калгас—ці мужчыне, ці жанчыне? Палядзім...

— І мужчыне, і кабеціне патрэбен калгас. Бачыце ваша вёска Цупер стагодзьдзі стаіць, а такога прасторнага і прыгожага мейсца для адпачынку ня мае...

— Яно то так, але-ж мы баімося.

— Ня нам працы баяцца. Мы-ж не беларучкі,—азваўся з заду калгаснік з „Расьсьвету“.

— Яно-то так. Не паны мы. Век працуем.

— Ну дык чаго вы?..

Сьпярша Цуперскія экскурсанткі пайшлі палядзец на стайню. Добра ацэплена калгасная стайня. Расчынілі враты—цяплыню хукнула. На добрым падсыціле стаяць коні. Пабылі сялянкі і ў кароў калгасных, толькі бадасты бык-швіц ня пусьціў баб да цялят, адна толькі найсьмялейшая за ўсіх адважылася ля быка праскочыць... У крухмалцы адна з сялянак пазнала

свайго даўняга знаёмага, і ён запра-сіў іх схадзіць да яго на двор.

Пайшлі. Ішлі ля паветкі, у якой стаіць мноства розных машын, ды два прыгатаваных да вясеньняга севу трактары—адзін Фордзон, а другі Іуцілавец.

— Значыць і нам давядзецца трактарам...

— Будзем бачыць...

— Канечне давядзецца...—з зайздасьцю перакідваюцца словамі Цуперскія экскурсанткі.

— А, і вы да нас прыйшлі?—сустрэла калгасніца, жонка рабочага з крухмалкі, Цуперскіх сялянак.

— А як-жа...

— Ну, кажыце багамолкі, што бачылі вы ў нашым Савецкім Русаліме.

— Як кажаш?

— У Савецкім Русаліме...

— Добра. Каб у нас так было, дык можна жыць.

— То-та-ж...

— Лядзі ты, самавар нікяльны...

— Ага. Нікельны. Сёлета ў каперацыю прывезьлі, дык мы і купілі,—зноў-ткі з нейкай асаблівай калгаскай пагардай цененька адказала калгасніца.—Машыну купілі... Вучуся на старасьці бялізну шыць...

— Бач ты...

— Ну, цётка, як-жа жывяць?

— Ды жывем. Добра жывем.

— Няўжо?

— А вось як бачыце. Дачку замуж аддаю—от і пахваліцца магу. Выгадала красавіцу. Калгасніца. Баявая дзеўка вырасла. За калгасніка замуж ідзе. У нас, бабкі, такі звычай, хто без папа жэніцца, таму калгас ад сябе дваццаць пяць рублёў падарунку дае. От мая дачка дваццаць пяць рублёў атрымала, ды жаніх дваццаць пяць. Вяселье спраўляць будзем... А дзіця родзіцца калі,—пяць рублёў падарунак дае калгас,—такі ўжо ў нас звычай...

— Ты хоць у другі раз замуж выходзь... Адразу на нікельны самавар,—пачаліся жарты.

— А што ты думаеш. Наша-ж от цётка Ганна ўдава. То і выйдзе замуж...

— Старая я.

— Нічога. Мы старога і сасватаем. І будзеш ты, цётка, жыць у Савецкім Русаліме...

— Кудзелю прадзіце?

— Другое цяпер у нас гэта дзела. Крамніны хапае. От так, зрадка, старое хіба ўспомніць захочацца...—адказала калгасніца.

Падвечар суцешаныя выходзілі з тэрыторыі калгасу „Расьсвёт-Пераможца“ Цупэрскія сялянкі-экскурсанткі. Разьвітаўшыся з імі, зойдзем да таварыша Філіянава. Цікава, як разьмяркоўваецца праца ў калгасе.

— Аплата працы ў нашым калгасе зьдзельная, — апавядаў таварышам Філіянаў. — Продукты-ж харчаваньня ў нас разьмяркоўваюцца так:

— Працаздольны з 18 год атрымоўвае цэлы паёк.

— Дзеці да 12 год—чвэрць пайка.

— Дзеці ад 13 да 15 год—35 процантаў.

— Дзеці ад 15 да 17 год—палову пайка.

— Сямнаццацігодкі — тры чвэрці пайка.

— Старыя, непрацаздольныя—палову пайка.

— Старыя, якія выконваюць лёгкую работу,—тры чвэрці пайка.

— Вось і ўся арытмэтыка. У загалючы гаспадаркі ўсе калгаснікі на вучоце, і ён раздае продукты: хлеб, малако, мяса, сала. Скаргаў няма—значыць хапае ўсім, і мы разьмяркоўваем правільна.

— Ну, а вось колькі хлеба на год атрымоўвае ў вашым калгасе працаздольны член?

— Норма — дваццаць пудоў. Але часта яе ня выбіраюць, і тады пералічаюцца грошы на яго рахунак.

— Нам каб яшчэ сталоўку агульную адчыніць—тады і паміраць можна, — кажа мне найстарэйшы калгаснік Платон Гаспадарэнка. А пакуль ста-

лоўкі няма—трэба жыць, трэба будаваць сваё новае жыццё. Хоць на старасці дачакаўся таго, аб чым марыў у моладасьці... І Гаспадарэнка апавядае, як некалі, ў дзевяцьсот пятым яму даводзілася чытаць ленінскую „Іскру“...

— А ці памятаеш ты, як ажаніўся ты са мною, ды адразу на два тыдні зьнік?.. Думала, што кінуў, а ён ад ураднікаў хаваўся,—ўспамінае Гаспадарэнкава жонка—цётка Платоніха.

— Заўтра, хлопцы, у паход, брыгадай у Дзяніскавічы.

— Да заўтра бывайце.—І стары Гаспадарэнка з жонкай пакідаюць хату Філіянава.

„Савецкі Русалім“ ахутвае сон.

11. 3 брыгадай

Дэмабілізаваны чырвонаармеец—Карней Сафонаў—першы ў Дзяніскавічах. Ён адзін з агітатараў і арганізатараў калгасу „Ленінец“. Маленькі, каранасты, чырвонашчокі, кароткарукі.

Калгас „Ленінец“ створаны яшчэ з восені, і ў калгасе да нашага прыходу налічвалася пяцьдзсят тры двары. А ў Дзяніскавічах двароў сто дваццаць. Значыць—большая палова не калектывізавана. А адсюль задача—калектывізаваць.

— Таварышы! Трэба перахварэць!—даволі резка прагучэла з вуснаў старшыні Майскага кусту таварыша Мехава на агульным сходзе сялян вёскі Дзяніскавіч.

— Ды што тут і хварэць!—пачаў сваю прамову Карней Сафонаў.—Пішыцеся—і ўсё. Нас к горшаму ленінская партыя не павядзе, а калі таварыш Сталін—наш правадыр—кажа: ўсе беднякі і сярэднія ў калгас—значыць пішыцеся! Пішыцеся! Чым раней, тым лепей. „Расьсвёт“—пад бокам: бачым як людзі ў калгасе живуць. Чаго баяцца? Чаго хварэць? Хварэць ня трэба,—а пішыцеся! Гэта галоўнае. А яшчэ і тое—раз усе мы запішамся,—дык і вясеньню кампанію лепш правядзем! А то—ліха яго знае—хто ў калгасе, а хто не. Як-жа мы араць

будзем. Дзе калгаснае, а дзе не калгаснае. Ясна, што цяжка будзе разабрацца. Тады вось, калі ня ўсе ў калгасе будзем,—дык прыдзецца хварэць.

Карней Сафонаў гаварыў з запалам агітатара. Дзе не памагаў голас,—прыходзілі на дапамогу рукі, якія гэстамі ўпэўнялі прысутных.

За вечар падпісаліся новых трыццаць тры.

— Сёння пішуцца сярэдніякі. тыя, хто да сённяшняга дня чакалі.

На сходзе запісаўся Назар Саўчанка—сярадняк, які да гэтага часу маўчаў, пры галасаванні рукі не падмаў.

— Я чэсна іду ў калгас,—заявіў ён сходу. Другія дык за гэты от час „падрыхтаваліся“ да калгасу—кароў папрадавалі, а я—чэсна. З ўсёй жывёлай. Фунту кармоў не прадаў. Дальбо! А зараз запішуцца і другія. А ну, хлопцы! На спаборніцтва! Вызываю Сеўчанку.

— Пішыце, пішыце, і я ўступаю!—пачуўся голас Саўчанкі.

А цётка адна пажадала, каб пад воплескі ёй як запісацца. Ну, што ж! Сход наладзіў ёй овацыю.

Характэрна адзначыць, што на сходзе адзін з прысутных падаў думку:

— Забіць старых і няўзрачных коняй!

І як на тое ліха, з усіх месц пачуліся галасы адабрэння:

— Забіць!

— Няма чаго кармоў траціць!

— Да вясны больш зьядуць, чым яны вартыя!

Я ня стрымаўся.

З вялікімі цяжкасьцямі прыйшлося стрымаць гэтакія настроі, растлумачыўшы пастанову Савету Народных Камісараў аб забароне забою коняй:

— Нельга нічога забіваць! Ды пасудзіце самі—калгас не паспелі арганізаваць, а вы ўжо пра тое, каб коняй забіваць. Гэта, таварышы, кулацкая агітацыя. Ня сьмейце забіваць коняй, бо гэтым самым вы забіваеце сябе!

— Правільна, таварыш, гаворыш!

— То-та-ж!..

— Нельга, забіваць коняй!

— Ня сьпіць кулак!—чую голас Карнея Сафонава.

На сходзе прынялі пастанову—коняй не забіваць.

І вось, уявім сабе, чытач, як шкодна магла адбіцца на другі дзень пастанова сходу аб забоі няўзрачных коняй.

Як паглядзеў бы на калгас той бядняк, які першы запісаўся ў калгас, і коніка якога першым вы забілі. Надзвычай цяжкае, гнятучае ўражаньне зрабіў бы на яго пачуцьці гэты факт. Няхай сабе стары, няхай сабе няўзрачны, маласільны, але-ж конік—быў яго кармілец, і вось гаспадар бачыць, як лёгка лічуцца з ягоным кармільцам... Я ўжо не гавару аб тым, што ў вясеньню пасеўкампанію цягавая сіла—правая рука. Сільны конь—у плуг, а старога, няўзрачнага, маласільнага няўжо нельга ў баране пусціць?.. Баранаваць-жа прыдзецца...

За агульным сходам сялян, пасля пяціхвіліннага перапынку, адбыўся другі сход, сход калгаснікаў. Даабралі ў праўленьне новых трох членаў і прызначылі загадчыкам гаспадаркай Данілу Сеўчанку. Вызначылі тэрмін для абагуленьня жывёлы—пяць дзён.

Назаўтра залязгалі сякеры ў вёсцы Дзяніскавічах—то калгаснікі рыхтавалі хлявы для абагуленай жывёлы..

* * *

Старшыня Майскага кусту калгасаў таварыш Мехаў можа і не памыляўся, калі на сходзе ў Дзяніскавічах казаў:

— Трэба перахварэць!

Бо як ні як, а калгас для селяніна, сярэдняка і селяніна-ўласніка—новая справа. І таму, пакуль сярэдняя адна нагой стаіць у калгасе, а другою ў сваёй гаспадарцы,—для яго сьвядомасьці зусім натуральнай зьяўляецца заява, чутая мною ў вёсцы Малыя Казловічы.

— Сьпяраша, гэта, як я запісаўся ў калгас—іду здэцца ў дзьверы, а пападу ў вушняк... Толькі от цяпер сталі вочы крыху сьвятлей бачыць...

Сёньня ў Майскі сельсавет прыехала новых два брыгадзіры.

Уладзімер Дарэўскі—станкавы, разам з сваім памочнікам Міхасём Жукам—з Бабруйскага дрэваапрацоўчага камбінату.

— Пажадаю вам, таварышы, плённай працы!—разьвітаўся я з новымі брыгадзірамі.

Бязьлітасна трасе драбінка. На двары зорная, студзенская ноч... Пільную, каб ня згубіць сьпісаную гіерогліфамі сваю запісную кніжачку. А ў думках—недалёкая будучына—магутная соцыялістычная гаспадарка—агракамбінат „Гігант“.

... Ціха шаласьціць бульбянік—то будучыя бульбяныя палі; морам неабсяжным прасьціраюцца роўныя загоны збожжа; квітнеюць аграмадныя сады „Гіганту“; у паветры разносіцца мычэньне гатунковых кароў...

...Працуе волат-млын, гудуць сэпараты ў маслсыраварнях агрокамбінату, гудуць электрычныя печы ў пладова-вінным заводзе, крухмальны завод пераапрацоўвае на месцы бульбу ў крухмал, працуюць цукраварні, гудуць трактары і камбайны...

Нарадзіўся новы чалавек... Паміж горадам і вёскай—ніякай розьніцы...

Расквітнела новая культура..

Ці-ж ня варта ў імя гэтай будучыны аддаць усе свае сілы, здольнасьці, энэргію і, калі трэба—жыцьцё?..

Люты—сакавік 1930 г.

К Р Ы Т Ы К А

Іл. Барашка

Сёньня папутніцкай літаратуры

Нататкі

Пытаньне аб сёньня папутніцкай літаратуры для пролетарскае крытыкі ня новае. У сучаснай расейскай літаратуры гэтым пытаньнем займаецца як РАПП у цэлым, так і асобныя т. т., як Лібедзінскі (глядзі „Сёньня папутніцкай літаратуры“—Лібедзінскі, „Звезда“, № 1—1930 г.), Сутырын, Селіванаўскі і інш. На Украіне гэта пытаньне распрацоўвае ВУСПП, і асабліва багата матар'ялу мы сустракаем у „Літературной газете“ адносна праблемы папутніка ў рэканструкцыйны перыяд.

Але ў нас, у Беларусі, гэтае пытаньне распрацавана слаба, і таму нашай крытыцы з падвоенай энэргіяй трэба ўзяцца за распрацоўку гэтае праблемы.

Каго мы павінны лічыць за папутніка на даным этапе нашага соцыялістычнага будаўніцтва, што мы павінны вымагаць ад яго, як мы павінны вырашыць пытаньне аб нейтральнасьці і ці можам мы цяпер так званана „нейтральнага“ пісьменьніка лічыць папутнікам пролетарскай літаратуры,—вось тая нізка пытаньняў, якая патрабуе дэталёвых адказаў, аналізу сучаснай творчасьці тых пісьменьнікаў, якіх мы да гэтага часу лічылі папутнікамі, дэталізацыі формулёвак у адносінах да кожнае катэгорыі і г. д. і г. д.

Было-б шкодным ставіць штампы на таго ці іншага пісьменьніка адразу, дапасоўваючы творчасьць да выпрацаваных адным чалавекам схэм і формулёвак. Таму ў гэтым артыкуле я не бяру на сябе смеласьці рабіць гэта, а як першую цагліну ў гэтую праблему, якая, спадзяюся, будзе распрацавана таварышамі на старонках „Маладняка“, выкажу некалькі думак па гэтаму актуальнаму для сучаснага літаратурнага руху пытаньню, маючы ў руках матар'ял так зв. папутніцкага характару.

Наша сёньняшняя жыцьцё надзвычай гострае. Тэмы для былога папутніка з нашага сёньня—пытаньне літаратурнага жыцьця і сьмерці. Грань жыцьця вострая, і на грані папутнік няк ня можа ўтрымацца. Ён альбо ляціць направа, у прадоньне старой, буржуазнай літаратуры (Зарэцкі, Дубоўка), альбо робіць крэн налева і тады мы бачым яго шпаркае набліжэньне да пролетарскай літаратуры. Само жыцьцё стварыла такую форму папутніцкага існаваньня, сьвядомасьці.

У адным з папярэдніх артыкулаў („Пра Аглаю і яе падшэфных“, Маладняк, № 1—1930 г.) я даволі багата спыніўся на тых прадстаўніках сучаснай беларускай літаратуры, якія апынуліся падшэфнымі ў буржуазіі. Сёньня мы павінны аддаць увагу і тым,

хто хоча быць разам з намі, прынамсі сам імкнецца да пролетарыяту.

Грань—гэта былая нейтральнасць нашых папутнікаў. На грані мы маглі сустрэць цэлую плеяду т. зв. сялянскіх пісьменьнікаў, на грані мы да апошняга амаль часу бачылі і „старых“, нашаніўцаў, на грані мы бачылі і маладых, якія прышлі да нас у літаратуру з непралетарскіх пластоў нашага грамадства.

Суцэльная kolekтывізацыя, пераключэнне серадняка на соцыялістычныя рэйкі, ліквідацыя кулацтва як класы,—вось што зрабіла грань гэтую да таго гострай, што адтуль парасыпаліся хто куды, з былых „нейтральных“ папутнікаў. „Узвышша“, арганізацыя, якая ў сваёй пераважнай большасці складаецца з сялянскіх пісьменьнікаў, уяршыню за ўсе часы свайго існавання загаварыла аб консолідацыі сіл пролетарскай літаратуры, правярыла свае ранейшыя шляхі і абяцала нашай грамадзкасці пайсці па іншых шляхох...

Але так, як і раней, мы не расцэньвалі „Узвышша“ як нейкую моалітную арганізацыю, тым больш мы ня можам расцэньваць моалітнай яе цяпер. Соцыяльную накіраванасць „Узвышша“ мы павінны расцэньваць цяпер па творчасці на сучасныя тэмы. Літаратурную маўчанку паасобных членаў „Узвышша“ мы павінны і будзем расцэньваць не як нейтральнасць, а як соцыяльную накіраванасць гэтых маўчальнікаў.

Нейтральнасці сёння быць ня можа,—так гавораць нашы дзеячы навукі, мастакі, тое самае гаворым і мы, пісьменьнікі.

І вось сёння выяўляецца пуката тое, што да гэтага часу было захована недзе ў нутры былых папутнікаў.

Праілюструю фактам.

Адзін з сялянскіх пісьменьнікаў з „Узвышша“, адзін з найбольш блізкіх да пролетарскай літаратуры папутнікаў пасля паездкі ў калгас напісаў нарыс, у якім ён апавядаў, як калгаснікі будуць новы калгас.

Апісваючы, з якім уздымам маладыя калгаснікі ладзяць дацкія кармушкі для абагуленых кароў, пісьменьнік-папутнік канчае абзац:—Адным словам, будуць так, як для сябе.

Пісьменьнік, зрабіўшы гэты заключны акорд, хацеў паказаць, з якім энтузіязмам будуюцца дацкія калгасныя кармушкі. А што-ж здарылася з пісьменьнікам? А вось: на новае, калгаснае будаўніцтва ён глядзеў вачмі селяніна—дробнага ўласніка, для якога калгас—гэта чужое, а свая гаспадарка—родная. Для сябе—адно, для калгасу—другое. Вельмі характэрны факт з нашай літаратурнай сучаснасці. Ён гаворыць аб тым, што папутнікі з дробнаўласніцкай ідэалёгіяй, колькі-б яны ні гаварылі, што яны пролетарскія, такімі ні зьяўляюцца. І трэба сказаць, што так пісаў адзін з левых таварышоў з „Узвышша“. Наша задача—прыйсці ім на дапамогу, падцягнуць іх да пролетарскай літаратуры, перавыхаваць іх, паставіць уровень з калгаснікамі, якія будуць гэтыя дацкія кармушкі...

Жыццё само ставіць пытаньне перад пісьменьнікамі:

— За ці супроць?

Адно з двух. Над гэтым пытаньнем павінны задумацца ўсе пісьменьнікі, якія прышлі ў сучасную літаратуру з сялянства, з ідэалёгіяй селяніна-серадняка, селяніна-уласніка. І адказ павінен быць не на працягу гадоў, бо наша жыццё надзвычай шпаркае.

Баромэтрам адносінаў да нашай сучаснасці, да ідэй пролетарыяту з боку плеяды старых, нашаніўскіх пісьменьнікаў, бязумоўна, зьяўляецца постаць шанюўнага мастака слова—народнага паэты Якуба Коласа. Беларуская марксыцкая крытыка расцэньвала і расцэньвае яго як папутніка. Усе хістаньні, усе хваляваньні, якія былі ўласцівы старой беларускай інтэлігенцыі, адбіліся надзвычайна выразна ў асобных пэрыодах яго творчасці. Пачынаючы ад нэрвовай варожасці, ад неразуменьня ідэй Кастрыч-

ніка, праз нейтральнасьць, мы на сённяшні дзень бачым, як Якуб Колас гоніцца наўздагон за новым жыццём, хоча ісьці ў ногу з ім. Гэта бязумоўна станоўчы факт, які зьяўляецца лепшай зброяй для барацьбы з варожым нам лягерам--беларускімі фашыстамі—Луцкевічамі ды Астроўскімі, якія ў сваім бяссьільлі кідаюцца на провокацыйныя прыёмы, ашукваючы працоўных Заходняй Беларусі, што Якуб Колас сядзіць у бальшавіцкай турме. Дарэмныя патугі. Творчасць Якуба Коласа апошніх часоў гаворыць, што Якуб Колас сёння, як ніколі дагэтуль, з пролетарыятам.

У першым нумары часопісі „Полымя“ за гэты год Якуб Колас надрукаваў чарговы ўрываек са сваёй поэмы „На шляхох волі“. У адступленьні ад асноўнай тэмы Якуб Колас паспрабаваў аналізаваць самога сябе:

„Ці траплю стаць з жыццём у ногу,
„Ці ёсьць для гэтага запал?
„Жыццё ня йдзе, а шкваліць бурай,
„І што ні момант. што ні час,
„Расьце парыў і творчасць мас.
„І за падмуркамі падмурак
„Узводзіць моцная натура—
„Нядаўні раб і сьвінапас...

Такое запытаньне ў самога сябе аб тым, ці трапіць ён, прадстаўнік старой беларускай інтэлігенцыі, стаць з жыццём у ногу зусім слушнае для сумленнай, адданай нашаму соцыялістычнаму будаўніцтву часткі беларускай інтэлігенцыі. Як-жа адказвае поэт на сваё запытаньне? Аказваецца, што поэт ставіць, як і трэба было чакаць, пытаньне рубам:

„Але пастаў-жа запытаньне,
„Ці зжыў, поэце, ты хістаньні,
„Адказ дай ясны і адзін.

І поэт дае адказ, адказ ясны і адзін:

„У тэмпе бурнага разгону,
„Пад сьцягам багрыста-чырвоным,
„Рубеж кладзі наш кожны год.
„Сьмялей, на шлях жывое працы,
„Выходзь, поэце, на прастор,
„На варце стань, ідзі ў дазор,
„І поўны пульт жыцця памацай,
„І ў мур выводжаных палацаў,
„Сваю ўлажы цагліну—твор.

Вось другая група папутнікаў. Тут ужо аб нейтральнасьці ня можа быць ніякай размовы. Тут прыходзіцца чакаць ад кожнага прадстаўніка гэтае групы па цагліне ў мур нашай соцыялістычнай будоўлі. На дапамогу гэтай групе мы павінны прыйсьці раз-жа, прыцягнуць яе да сябе, дапамагчы. Нізка вершаў Якуба Коласа „Калгаснае“ сьведчыць, што поэт ад слоў перайшоў да справы.

Пераходзім да трэцяе групы папутнікаў, да маладых, якія нарадзіліся ўжо ў часы Кастрычніка, але якія пад напорам дробнабуржуазнае стыхіі да апошняга часу заставаліся на грані, выяўляючы хістаньні, уласьцівыя дробнабуржуазнай інтэлігенцыі.

У першых чыслах сакавіка прамільгануў на старонках „Савецкай Беларусі“ верш члена Бел. АПП, поэты Ізраіля Плаўніка—„Спаборніцтва“. Тэма актуальная, сучасная, неабходная. Але паглядзім, як малады поэт падыходзіць да новай тэмы:

„Зайгралі новыя, сталёвыя струмэнты,
„Прасторы звонкія загаварылі ў даль...
— Ці хопіць сілы мне, ці хопіць

атрамэнту,
Каб вершы кволя зьмяніць,
адзець у сталь?..

Кто так мог паставіць пытаньне? Так паставіць пытаньне аб нашым сённяшнім дні мог толькі папутнік, які стаіць на раздарожжы, няўпэўнены ў сваіх сілах, які з-за свае маладосьці зусім выпусьціў з віду, што як бы ён свае „кволя“ вершы ні апранаў у сталь, іхняя кволясьць застанецца кволясьцю. Апанеце кволага, бяспомачнага дзіцёнка ў вопратку ўдарніка-рабочага. Што атрымаецца?—Карыкатура. Таксама і тут. Пародыя на спаборніцтва, а не само спаборніцтва, не такое спаборніцтва, як яно ёсьць і якім павінна быць, атрымалася ў вершы Ізраіля Плаўніка.

Прывядзем далей памянэны верш:

„Я чую воклікі магутныя мільёнаў—
Гартуй спаборніцтвам і песьню,
і душу..

А вежы зорныя губляюць зовы—
тоны,—
Ты толькі ўслухайся у гэты
дзіўны шум.

„Мы ўсю рэспубліку ахутаем бетоном
і межы жвірных калгасамі зьмяцем...
Брыгада мужная стаіць ля мікрофона
і нішчыць хісткае няпэўнасьці адцень.

А ветры буйныя, а чорная стыхія
Туманам крыюцца, спускаюць галаву...
Дубы стагоднія калені нізка хіляць
І лісьце зжоўклае ссыпаюць на траву...

А дні зьмяняюцца—складаюцца ў
скрыжалі
Эпохі творчае—суровае пары...
Гаснуць даўнія праменьні і крышталі.
І блякнуць колеры прадвосьняскай
зары,—

Бо разгараюцца нязнаныя выскоты,
Імчыць электрыка за сонцам на
ўздагон..

Краіна наская спавіта пяцігодкай,
І сыпле мужнасьці, адважнасьці
агонь.

Пяць строф вершу на тэму аб спаборніцтве. А дзе само спаборніцтва?—запытае чытач. І бязумоўна ён яго ня знойдзе ў гэтым кволым вершыку. А акрамя спаборніцтва—ўсяго чаго хочаш і воклікі, і зовы-тоны, і бетон, і калгасы, і мікрофон (? Іл. Б.), і ветры буйныя, і гордая стыхія, і туманы, і дубы стагоднія, і скрыжалі, і лісьце зжоўклае, і праменьні з крышталямі, і нязнаныя выскоты і... пяцігодка. Іншымі словамі—фразэолёгія наглядальніка, які не разумее ўсёй сутнасьці нашага соцыялістычнага будаўніцтва, ня ведае, што такое за спаборніцтва, які на тэму аб спаборніцтве піша аб чым вы толькі ні хочаце, але не аб спаборніцтве.

І як пасья ўсяе гэтае фразэолёгіі няўпэўнена гучаць апошнія строфы гэтага даволі вялікага па памерах вершу:

„Дык знайце. Вырасьці сьцягонечы
свой лёс я..
У хвалі бурныя—і целам і душой...
Пайду спаборнічаць за сонечныя
вёсны,
Пайду спаборнічаць за новых песь-
сень строй.
„Зайгралі новыя, сталёвыя струмэнты,
Прасторы звонкія загаварылі ў даль...

Мне хопіць сілы, хопіць атрамэнту,
Каб вершы кволя зьмяніць, адзець
у сталь...

Што атрамэнту хопіць—гэта бязумоўна. А што вось сіл, пасья ўсіх папярэдніх патуг—паглядзім. Не апра-нацца ў сталь, бетон трэба, а пера-кавацца у сталь,—вось чаго мы па-трабуем ад групы маладых пісьмень-нікаў, якія стаяць поплич з Плаўні-кам, сярод якіх мы бачым Маракова, Таўбіна, Шушкевіча, Фаміна, Аста-пенку ды іншых. Што на новых тэ-мах мераюцца свае сілы—гэта станоў-чае зьявішча. Толькі трэба больш упэўненасьці ў сваіх маладых сілах, якія могуць быць карыснымі для про-летарскай літаратуры.

І. Плаўнік, бязумоўна, не зьяўляецца баромэтрам для гэтае групы маладых пісьменьнікаў. Некаторыя з іх пайшлі далей І. Плаўніка ў сэнсе разуменьня нашага сьняня. Тут трэба паждаць, каб некаторыя найбольш консэрва-тыўныя пісьменьнікі і поэты з „Узвыш-ша“ паспрабавалі пайсьці па шляху гэтых маладых таварышоў.

І. Плаўнік—белапавец. Пераліча-ныя таварышы таксама ўваходзяць у Бел.АППі. Гэта будзе, бязумоўна, спрыяць іхняму далейшаму росту. Але тут неабходна павялічэньне ўвагі з боку Бел.АППу да перавыхаваньня, таварышоў. Жаданьні ў іх ёсьць—гэтаму довад хоць-бы прыведзены верш. Неабходна скіраваць іхныя жа-даньні ад становішча наглядальнікаў, да ўдзельнікаў соцыялістычнай рэкон-струкцыі. Тут нейтральнасьці такса-ма няма. Гэта азначае, што сьняняшні папутнік ня нейтральны. Нейтральны пісьменьнік—не папутнік. Нейтраль-насьці на літаратурным фронце па-вінна быць абвешчана барацьба. Ка-пацца сьняняшні пісьменьніку ў сёвой мінуўшчыне таксама нельга. Сьня-няшняя актуальная тэма—вось мяр-ла вартасьці папутніка ў рэконструк-цыйны пэрыод.

15/III—30 г.

З-З А М Е Ж А Ў

Зьм. Сьнежна

На фронце пролетарскай літаратуры Баўгарыі

Зараджэньне баўгарскай пролетарскай літаратуры трэба аднесці да 1919 году, калі ўзмацніўся рэволюцыйны рух ў Баўгарыі, на чале якога стаяла партыя „цесьнякоў“. Гэта партыя ўвайшла потым у Комуністычны Інтэрнацыя-нал і гэтым яшчэ больш згуртавала навакол сябе ўсе рэволюцыйныя эле-мэнты.

Гады 1919-1922 зьяўляюцца гадамі росквіту рэволюцыйнага руху у Баўга-рыі. У гэты час арганізавалася і ўзмацнілася комуністычная партыя Баўгарыі.

У гэты час у часопісах „Работни-чески Вестник“, „Младенс“, „Народна Армія“, „Червен Сьмях“ і інш. пачы-наюць зьяўляцца творы маладых про-летарскіх пісьменьнікаў. Хутка ўтва-раецца першая літаратурная група пролетарскіх пісьменьнікаў, на чале якой становіцца малады пісьменьнік Хрысто Сьмірненскі.

Гэтая група маладых пісьменьнікаў увайшла ў літаратуру ў эпоху вост-рай клясавай барацьбы. Гэты малад-няк узрос і выхаваўся ў эпоху імпа-рыялістычнай і грамадзянскіх войнаў, што былі ў Баўгарыі, і гэты малад-няк зрабіўся песьняром сваёй бурнай эпохі. Бура—гэта лейтмотыў поэзіі

маладых пісьменьнікаў. Бо ня было „дня“, каб бура не ўзьняла проле-тарскія масы з глыбін на змаганьне за соцыяльнае і нацыянальнае вызва-леньне.

У Баўгарыі пачынальнікам „рэво-люцыйнай поэзіі“ лічаць Хрысто Бо-цева, які адбіў у сваёй поэзіі вялі-зарны ўздых рэволюцыйнага руху спролетызаванага шляхецтва. Боцеў—зрабіўся нацыянальным гэроем, бо ён прышоў з эпохі рэволюцыйнага ўздыму ўсяго шляхецтва, якое аб'яднала ў свой час варожыя клясы. Імя Боцева стала сымболом нацыянальнай ганаровасьці, але і цяпер у Баўгарыі „прызнаньне“ Боцева такое, што зьніштажае яго, як папярэдніка, пачынальніка рэво-люцыйнай літаратуры, а прадстаўляе яго як „найвялікшага патрыёта“—змагара за нацыянальнае вызваленьне з-пад турэцкага ярма.

Боцеўскія мотывы заглохлі на доў-гі час у баўгарскай літаратуры. Толькі ў пачатку гэтага стагодзьдзя ў літа-ратуры загучэлі боцеўскія мотывы ў творчасьці Пётра Яварава, але і яны хутка замоўклі. І толькі ў час вялі-зарнага ўздыму рабочага руху ўва ўсіх краінах у Баўгарыі нарадзілася пролетарская літаратура.

Буравеснікам пролетарскага вызвалення стаў поэт Сьмірненскі.

Поэзія Сьмірненскага паклала пачатак новых мотиваў у баўгарскай лірыцы—мотываў абурэння. Поэзія Сьмірненскага нарадзілася ў час, калі асабліва востра выявіліся клясавыя супярэчнасці.

Выхаваны ў гарніле клясавага змаганьня ў час грамадзянскіх боёў у Баўгарыі, Сьмірненскі зрабіўся Чаротам баўгарскае пролетарскае літаратуры.

Я крыху адыйду ад агульнае характарыстыкі творчасці Сьмірненскага і дам некалькі вельмі характэрных рысак з жыцця пісца поэты.

Сьмірненскі (сапраўднае прозьвішча поэты Хрысто Д. Ізмірліеў) паходзіў з беднае македонскае сям'і гораду Кукуш. Нарадзіўся ён у верасні 1898 году. Дзяцінства перажыў ён у вельмі цяжкіх умовах. У час Баўканскае вайны разам з бацькамі ўцякае ў Софію. Становішча ўцекача пролетара дае яму нямала горкіх хвілін, але ён, атрымаўшы працу прадаўца газет, паступае ў тэхнічную школу.

Праз увесь час вучобы ён ня кідае сваёй працы, якая дала яму магчымасць пазнаць лепш жыццё софійскіх пролетараў, з якімі ён жыў адным жыццём на софійскіх вуліцах. Вайна адарвала яго ад вучобы і кінула ў казармы. У казарме Сьмірненскі робіцца рэволюцыянерам, лютым ворагам капіталізму. Ён уваходзіць у шэрагі камуністычнае партыі і робіцца актыўным яе працаўніком. Сьмірненскі пачынае выкарыстоўваць яшчэ адну сваю зброю—слова. У „Червен Сьмях“ зьяўляюцца яго вершы, у „Народна Армія“ друкуюцца яго вострыя фэльетоны, у „Работнически Вестник“, „Младеж“ і другіх рэволюцыйных выданнях зьяўляюцца яго вершы і апавяданні. Першыя творы Сьмірненскага зьявіліся ў часопісе „Барабан“, а потым цяжка было знайсці якое-небудзь выданне без яго твораў. Ува ўсіх

выданнях камуністычнае партыі магчыма было знайсці заклік Сьмірненскага да змаганьня за соцыяльнае вызваленне.

„Прыдзе дзень“—гэта зборнік лепшых твораў Сьмірненскага. „Прыдзе дзень“ зусім не выпадковы выраз—гэта вялікі загад магутнага рэволюцыйнага колектыву. Сьмірненскі, як рэволюцыянер, унёс у поэзію Баўгарыі новыя тэмы, якія раней ня былі вартыя пярэа поэты і ігнараваліся грамадзкасцю. Сіняя кашуля рабочага, бедната, софійскі басанож, стачкі, барыкады, мітынгі і г. д. і г. д.—вось новае, што ўнёс у поэзію Сьмірненскі. Былі поэты ў Баўгарыі, якія сьпявалі аб гэтым у сваіх творах, але гэта рабілася між іншым. У Сьмірненскага гэта было сутнасьцю, асноўнай мэтавай устаноўкай поэты.

„Праз сьлёзы і крывавае гнёт
Грымі-будзі, наш кліч.
Наш прыдзе дзень. Прыдзе наш
дзень.

Вось гэта рэволюцыйная бадзёрасць, вера ў рэволюцыю, у тое, што

„Бліснуць пажары сярод цьмы
ледзянай,
Загрымаць жалезныя словы“.

Гэтыя „жалезныя словы“—словы надыходзячай рэволюцыі, якую з такой любоўю праракаў Сьмірненскі. Сьмірненскі ў сваіх творах ня толькі кліча да змаганьня, але і паказвае, чаму патрэбна гэтае змаганьне. У сваім творы „Братчетата на Гаврош“ ён дае жудасную поэму вулічнага басаножу—пролетарскіх дзяцей. Ня менш каштоўна яго поэма „Вуглекапачы“, дзе ён дае малюнак нечалавечае працы вуглякопачаў, якія напаўголымі працуюць у цёмных падвалах шахт. Але бурліць рабочы струмень „срод змроку і цьмы алавянай“, гэты буйны струмень разьліўся па ўсіх краінах, ён кліча:

„Разбивай, разлюшквай, руши,
Раскортвай тез пластоуе черни,
Тез робски души!

НА ФРОНЦЕ ПРОЛЕТАРСКОЙ ЛІТАРАТУРЫ БАЎГАРЫІ

З іншых характэрных твораў Сьмірненскага трэба адзначыць: „Бунт Вэзувія“, „Чырвоныя эскадрыны“, „Голад“, „У Паволжы“, „Юхан“, „Юнак“, „Праз буру“, „Градът“, „Слепийт“. Гэтыя апошнія творы поэты зьяўляюцца вельмі характэрнымі з боку іх мастацкай апрацоўкі. Сьмірненскі і тут унёс у баўгарскую поэзію нешта новае. Апошняя поэма „Зимни Вечери“ з мастацкага боку зьяўляецца нібы конглемэратам творчасці Сьмірненскага. Гэта поэма характарызуе поэтычную здольнасьць поэты і ставіць яго ў першыя шэрагі баўгарскіх поэтаў-лірыкаў, як-напр., Славейкаў, Ясенаў і інш.

Новае ў Сьмірненскага—у апрацоўцы, у падыходзе да тэмы. Баявы тэмп загаварыў у поэзіі Сьмірненскага, пры чым гэта гутарка вялася ня кніжнымі словамі, а каскадам вобразаў, народжаных самім жыццём, змаганьнем і мэтаізмкненьнем. Сьмірненскі першы ўнёс рабочыя, заводскія мотывы ў баўгарскую літаратуру, пры чым гэтым мотывам ён даў сваю новую арыгінальную поэтычную апрацоўку.

Я таму так многа спыніўся на творчасці К. Сьмірненскага, што ён зьяўляецца найбольш характэрным поэтай сваёй эпохі. Група маладых пісьменьнікаў (што гуртаваліся навокал Сьмірненскага) толькі вучылася пісаць. Сьмірненскі быў у сваёй творчасці верным салдатам рабочае клясы, такім ён і загінуў ад сухот у чэрвені 1923 году.

У гэты час на політычным небасхіле Баўгарыі зьявіліся зьмены. Пасьля выбараў у 1923 г. калі земляробскі саюз атрымаў большы процант галасоў на выбарах, кіраўнікі саюзу парашылі, што надышоў час, калі трэба ўзяцца за зьнішчэньне камуністычнае партыі, якая ўсё ўзрастала і якая зьявілася ўжо для земляробскага саюзу моцнай пагрозай. Земляробскі саюз так і зрабіў. Пачаліся атакі на камуністых. Гэты час выкарыстала буржуазія і 9 ліпеня зрабіла свой вядомы вайсковы пераварот. З гэтага

часу пачынаецца паласа фашысцкага тэрору.

Урад Цанкова накіроўвае ўсе законы і загады на тое, каб зьнішчыць усе арганізацыі рабочае клясы. Пачалася расправа з удзельнікамі ўсіх рабочых арганізацый. Гэты час адзначаецца як эпоха крывавага тэрору.

Да 1924 г. існавалі яшчэ пролетарскія часопісы „Полымя“ і „Новы шлях“. Але іх зьнішчылі новым нячужаным да гэтага часу мэтодам. Рэдактар і супрацоўнікі „Полымя“ згарэлі ў памяшканьні народнага дому, які быў падпалены па загаду поліцыі. Сьпіс загінуўшых поэтаў і пісьменьнікаў надта вялікі. У 1925 годзе, пасьля выбуху ў Софійскім саборы, рэакцыя адказвае нават хваляй арыштаў, расстрэлаў і „знішчэньняў“.

У гэты час гінуць Хрысто Ясенаў, сьпявак „пролетарскага сонца“—малады лірык з „мяцежнымі анархічна-бунтарскімі“ настроймі ў сваёй творчасці, Сяргей Румянцаў, Тодар Страшыміраў, Тодар Чокаў—вядомы македонскі рэволюцыянер, таленавіты бэлэтрыст.

Рэакцыя наносіць удар за ударам фронту пролетарскай літаратуры, але літаратура жыве.

Урад выдае закон „трох“ (ЗЗЗД)—закон аб абароне дзяржавы. Гэты закон—новы мэтод зьнішчэньня пролетарскай літаратуры. Гэты закон заганяе ў падполье пролетарскую літаратуру. Ён дае права прыставам і акалодачным быць цэнзарамі ад літаратуры.

На гэтай глебе было шмат кур'ёзаў, шмат забарон за адно-два словы, якія не падабаліся прыставу. Літаратура падпала пад загад поліцыі.

Вось у такіх умовах павінны былі працаваць пролетарскія пісьменьнікі Баўгарыі.

„Чым мацней быў напор, тым мацней быў адпор“. І нібы ў адказ на ўзмацненьне тэрору ў 1925 годзе пачынае выходзіць тыднёвік „Накавалня“, а за ёй і „Ведрына“ (у 1926 г.). Зьявіліся яны ў час, калі больш 20.000

рабочых і сялян было расстраляна і павешана ўрадам Цанкова. 35 пісьменьнікаў, журналістаў, рэдактароў было павешана Зьяўленьне гэтых двух часопісаў паказвала, што змаганьне на ідэолёгічным фронце працягваецца.

На чале „Накавальні“ стаяў вядомы пісьменьнік Д. Палянаў, які быў выдаўцом „Накавальні“. Навокал часопісу згруппаваліся больш вытрыманыя маладыя пісьменьнікі і поэты, як Мікола Ланкоў, Н. Медрыкараў, К. Пунчаў, А. Каменградаў, Л. Чаўдар, А. Жодараў, Л. Жаднеў, Слаучо, Красінскі, Хрысто Р—скі, Панчо Гвігіліеў, Ст. Ліліянаў ды інш.

Група „Накавальня“ была самай баявой на пролетарскім ідэолёгічным фронце. Калі пачалі выходзіць першыя нумары „Накавальні“, яны былі сустрэнуты ў штыхі буржуазным друкам. Паліцыя забараніла з трох два нумары, адзін з іх вызваліла праз месяц, але гэта прымалася „Накавальня“ з адпорам. Лік падпісчыкаў рос у адказ на атакі. Характэрны лічбы, якія падае крытык-публіцыст Н. Паўлаў у адным з сваіх артыкулаў: „У шматмільённай Францыі, дзе няма такіх законаў, як у нас, комуністычны часопіс „Клярэтэ“ (Clarete) мела толькі 1200 падпісчыкаў, а ў малой беднай Баўгарыі ўсе выданьні, ня гледзячы на тэрор і ЗЗЗД, маюць тыраж у 3000 экз.“, пры чым гэты тыраж расьце, асабліва пасля кожнай рэпрэсіі, забароны альбо арышту рэдактара.

Рэдактарам часопісу „Ведрына“ быў Ан. Страшыміраў—стары баўгарскі пісьменьнік-бытавік. На літаратурнай ніве ён зьявіўся ў 1898 г., калі зьявіўся з Швэйцарыі соцыялістам. Адна з першых брошур яго была сконфіскавана ўрадам, але потым ён, як і яго настаўнікі літаратурныя: Ч. Явораў, С. Міхайлоўскі, Вазаў, зрабіўся індывідуалістам. Да вайны Страшыміраў піша драмы, комэдыі, апавяданьні і свой вядомы псыхалёгічны роман „Бена“. У час вайны ён піша крыху бунтар-

скія творы. Пасьля лістападаўскага перавароту і забароны комуністычнай партыі, пасьля забойства яго брата Ф. Страшымірава, які быў абраны ў парлямэнт ад комуністаў, Ан. Страшыміраў спрабуе стаць у шэрагі змагаючагася пролетарыяту. У той час ён піша свой вядомы роман „Хоро“ (Карагод).

Ня будучы, аднак, раней зьвязаным з рэвалюцыйным рухам, ён ня здолеў быць правільна і праўдзіва перадаць іх змаганьне і жыцьцё. У той жа час ён даволі добра і ўдала адбіў другі бок-лягер буржуазнага офіцэрства, мяшчанства і чыноўніцтва. У „Хоро“ Ан. Страшыміраў даў жудасныя малюнкi „белых лістападаўскіх ночаў“. „Хоро“ быў крокам да супольнае працы з пролетарыятам. І „Ведрына“ з такой мэтай устаноўкай пачало выходзіць ў сьвет. Страшыміраў згруппаваў вакол „Ведрыны“ пісьменьнікаў: К. Дзьмітрава (яго апавяданьні сабраны ў кніжцы „Кропкі крыві“ і даюць вельмі цяжкія малюнкi з часоў вайны, малюнкi бунту і грамадзянскіх паўстаньняў), Д. Панчова („Касачы“), Цвягко Пятрова, А. Расьцьветнікава. Сярод поэтаў найбольш значнымі былі Страхіль, Чаўдар, К. Пеняў, Панчаў, Віхр, А. Тодараў і інш.

„Ведрына“, якая пачала выходзіць з мэтай падтрымаць адзіны фронт пролетарскай літаратуры, ня доўга заставалася верным вартавым гэтага фронту. Крыху пазьней сам Страшыміраў і некаторыя яго паслядоўцы—вучні пачалі друкаваць артыкулы, накіраваныя супроць тактыкі комуністычнай партыі Баўгарыі, супроць тактыкі Комінтэрну, супроць клясавы-вытрыманай лініі „Накавальні“.

У „Ведрыне“ адбылася дыфэрэнцыяцыя сіл. Частка засталася з Страшыміравым, частка перайшла ў „Накавальню“. Рабочая прэса выступіла супроць здрадніцкай, опозыцыйнай дзейнасьці Страшымірава і яго „Ведрыны“. У кастрычніку 1927 г. Страшыміраў сам пакідае выданьне часопісу і адкрыта пераходзіць у лягер буржуаз-

ных пісьменьнікаў. Пісьменьнік індывідуалісты ня здолеў ісьці ў ногу з пролетарыятам, ён зрабіўся супрацоўнікам бульварных буржуазных газэт і лакейсткуючай газэткі „Літаратурны Голас“, якая хавала свой сапраўдны твар пад маскай рэвалюцыйнасьці.

У нумары газэты „Літаратурны Голас“ ад 31 сакавіка 1929 г. (толькі амаль праз 2 гады...) Страшыміраў зьмяшчае свой ліст, у якім ён канчаткова адмяжоўвае сябе ад якой бы та ні было політычнай партыі. Ён нават, каб выкупіць свой грэх, піша, што ніколі нікому не сымпатызаваў і з пролетарыятам, як яго разумее (тож пастаноўка пытаньня. З С.) компартыя, нічога агульнага ня мае.

У „Літаратурных Новостях“ і інш. газэтах зьмяшчаюцца артыкулы Страшымірава, накіраваныя супроць пролетарскай літаратуры.

„Накавальня“ пасля таго, як спыняе выхад „Ведрына“, зрабілася адзіным пролетарскім часопісам. навокал якога сабраліся ўсе пісьменьнікі, журналісты і публіцысты, прымаючы праграму і тактыку Комуністычнага Інтэрнацыяналу. „Накавальня“ зрабілася больш баявым органам, бо ёй прыходзілася весці барацьбу і на права і налева. Паліцэйскі тэрор узмацніўся. У 1929 г. быў арыштаваны рэдактар „Накавальні“ Д. Палянаў. „Накавальню“ зачынілі часова. У адказ пасыпаліся грошы на падтрыманьне „Накавальні“. Удалося выпусціць яшчэ некалькі нумароў. Д. Палянаў застаўся і на гэты дзень у засьценках Софійскай турмы. „Накавальня“ спыніла свой выхад. Яе месца займае Р. Л. Ф.—„Работнически литературен фронт“, першы нумар якога выходзіць у сьнежні 1929 году і адразу-ж конфіскуецца паліцыяй...

„Сеньня, — піша ў перадавым артыкуле рэдакцыя, —яскрава вырысоўваюцца два лагэры. Нікай сярэдзіны. Грамадзянская вайна дапамагла гэтай вырысоўцы франтоў: з аднаго боку, буржуазная інтэлігенцыя, якая ўсхваляла вайну, тэрор і шовінізм,

сеньня яскрава стала на свае клясавыя пазыцыі...

З другога боку стаіць сам пролетарыят з сваімі нявычэрпнымі багацьцямі культуры і мастацтва, з сваёй інтэлігенцыяй, з сваімі пісьменьнікамі-пролетарамі. Апошнія не перанеслі раўнадушна наваліцы 3 ліпеня. Выхаваныя ў полымі клясавай барацьбы і грамадзянскай вайны, яны прымаюць актыўны ўдзел у штодзённай барацьбе свае клясы пад кіраўніцтвам рабочых арганізацый і падначальваюцца адзінай строгай клясавай дысцыпліне. Пролетарыят пашырае сваю барацьбу на ўсё франты. Адным з такіх франтоў зьяўляецца фронт культуры“.

„Бунтуючая“ дробнабуржуазная пісьменьніцкая інтэлігенцыя ўсё больш і больш фашызуецца. „РЛФ“—змагар за яскравыя клясавыя пазыцыі „РЛФ“—дзіцё эпохі, дзіцё рабочае клясы.

„РЛФ“ зьяўляецца органам пролетарскага літаратурнага фронту. „Знамі, —піша рэдакцыя,—будуць супрацоўнічаць толькі тыя, хто чэсна ідзе з пролетарыятам і парваў з буржуазіяй.

Грамадзянская вайна ідзе. Няма „незалежнасьці“ нейтральнасьці. Няма сярэдзіны. Мы маем толькі дзьве пазыцыі. На адной з іх стаім мы“.

Вышла ўжо 8 нумароў „РЛФ“, з іх конфіскавана №№ 1 і 5 і арыштаваны № 6 „РЛФ“.

У „РЛФ“ працуюць тыя, хто раней працаваў у „Накавальні“. На чале газэты стаяць Хр. Радзеўскі. Ан. Гадароў і член ЦККП Баўгарыі—філёзоф Г. Паўлаў.

У першым нумары зьмешчаны спіс 34 рэдактароў газэт „Новіна“, „Раб. дело“, „Младежна дума“, „Младежна искра“, „Единство“, „Накавальня“, „Земледельско възрождани“, „Начало“ і „Свободен работник“, што сядзіць у турме па ЗЗЗД—фашыскаму закону па абароне дзяржавы. Зьмест 8 нумароў „РЛФ“, якія дайшлі да нас, сьведчыць аб тым, што газэта моцна стаіць на сваіх клясавых пазыцыях. У „РЛФ“ разам з творами баў-

гарскіх пісьменьнікаў Ланкова, А.Тодарава, Хр. Радзеўскага, Бакалава, Звенжова, Сімеонана, Калінава і інш. зьмяшчаюцца артыкулы аб пролетарскай літаратуры іншых краін. Зьмяшчаюцца пераклады з твораў іншакраёвых пісьменьнікаў.

Значнае месца займае аддзел „СССР“. У „РЛФ“ зьмяшчаюцца пераклады „Цемент“—Гладкова, „Недзеля“—Лібедзінскага і артыкулаў І. Маца.

„РЛФ“ зьяўляецца баявым органам пролетарскай літаратуры. Ён здымае маску з тых пісьменьнікаў, якія хавваюцца пад маскай рэвалюцыйнасьці, і паказвае іх сапраўдны твар.

Так, у № 7 „РЛФ“ паказаны твар „Літаратурнага Голасу“ што выдае сябе за пролетарскі орган.

У № 4 „РЛФ“ паказаны твар газэты „Думка“, „РЛФ“ дае месца і аддзелу самакрытыкі, дзе абгаварваюцца творы пролетарскіх пісьменьнікаў. „Крытыкуйце бязьлітасна, папролетарскі, але крытыкуйце з пролетарскай сумленнасьцю і чэснасьцю“ „РЛФ“ патрабуе кантролю клясава сьвядомых рабочых і працоўнай інтэлігенцыі,—піша рэдакцыя ў сваёй адозьве да рабочых і працоўнай інтэлігенцыі.

У краіне, дзе пануе белы тэрор крывавых „генэралаў фашызму Цанкова-Ляпчава, пролетарскі літаратурны фронт, ня глядзячы на ўсе перашкоды, прасьледваньні, арышты, конфіскацыі і расстрэлы, жыве і мацнее.

ПУБЛІЦЫСТЫКА

Л. Бэндэ

Старое пытаньне на новым этапе

Мы знаходзімся зараз на этапе форсаванага соцыялістычнага будаўніцтва, на тым этапе, аб прыходзе якога гаварыў Ленін на XI зьездзе РКП(б).

Ленін тады гаварыў:

„Сомкнуцца с крестьянской массой, с рядовым трудовым крестьянством и начать двигаться вперед неизмеримо, бесконечно медленнее, чем мы мечтали, но зато так, что действительно будет двигаться вся масса с нами. Тогда ускорение этого движения наступит такое, о котором мы сейчас и мечтать не можем“.

(Ленін т. XVII, стр. 29).

Аднаўленчы пэрыод тым і характэрны, што на ўсіх яго паасобных этапах адбываўся процэс „смыканія с крестьянской массой, с рядовым трудовым крестьянином“, процэс замацаваньня саюзу рабочае клясы з „працоўным селянінам“, замацаваньне пролетарскага кіраўніцтва ў гэтым саюзе. Падставай для гэтага саюзу зьяўлялася „гаспадарчая выгада селяніна“, якая ў сваю чаргу не супярэчыла тактыка-стратэгічным меркаваньням пролетарыяту.

У чым жа сутнасьць політыкі соцыялістычнага пролетарыяту ў адносінах да сялянства? Ленін у сваім

артыкуле „эканоміка і політыка в эпоху диктатуры пролетариата“ так вызначыў політыку рабочае клясы ў адносінах да сялянства:

„Пролетариат, победивший буржуазию, должен неуклонно вести следующую основную линию своей политики по отношению к крестьянству: пролетариат должен разделять, разграничивать крестьянина-собственника, крестьянина-работника, от крестьянина-торгаша, крестьянина-труженика от крестьянина-спекулянта. В этом разграничении вся суть социализма“ (Ленін т. XVI стр. 352).

Уся сутнасьць у разьмежаваньні, бо нельга браць селяніна цалком з яго „падвойнай душой“ і з гэтымі дзьвюма душамі наладжваць саюз. Пролетарыят наладжваў і наладжвае саюз не дзеля самога саюзу, а дзеля таго, каб замацаваць свае пазыцыі, каб перамагчы „селяніна-ўласьніка, гандляра-спэкулянта“, каб пабудоваць соцыялізм. А што значыць соцыялізм, у імя якога, для посьпехаў якога, пролетарыят вядзе барацьбу, наладжвае саюз з „працоўнай душой селяніна“?

„Соцыялізм—ёсьць зьнішчэньне клясаў“—кажа Ленін.

А што патрэбна, каб зьнішчыць клясы?

„Чтобы уничтожить классы, надо, во-первых, свергнуть помещиков и капиталистов. Эту часть мы выполнили, но это только часть и при том не самая трудная. Чтобы уничтожить классы, надо, во-вторых, уничтожить разницу между рабочим и крестьянином, сделать всех работниками. Этого нельзя сделать сразу. Это—задача несравненно более трудная и, в силу необходимости, длительная. Это—задача, которую нельзя решить свержением какого-то-б ни было класса. Ее можно решить только организационной перестройкой всего общественного хозяйства, переходом от единоличного, обособленного, мелкого товарного хозяйства к общественному крупному хозяйству. Такой переход по необходимости чрезвычайно длителен“.

(Ленін т. XVI, стр. 352).

Пабудаваць соцыялізм—гэта значыць „знішчыць розніцу паміж рабочым і селянінам, зрабіць усіх работнікамі“. Вось перспэктыва, вось практычная задача для таго, каб знішчыць класы. Шлях рашэння гэтай задачы— „организиционная перестройка всего общественного хозяйства“, гэта значыць „организиционная перестройка“ ўсяе індустрыі, усяе сельскай гаспадаркі, пераход апошняй на рэйкі буйнай вытворчасці, аграмаджанай вытворчасці.

Для гэтага патрэбна ўтварэнне „матар’яльнай падставы соцыялізму“ якой з’яўляецца буйная індустрыя. „Единственной материальной основой социализма может быть крупная промышленность, способная реорганизовать и земледелие“ (Ленін).

Толькі шляхам развіцця індустрыі, шляхам індустрыялізацыі краіны, шляхам ператварэння СССР з краіны аграрна-прамысловай у прамыслова-аграрную, у краіну, якая вытварае свае сродкі вытворчасці для вытварэння сродкаў вытворчасці, толькі гэтым шляхам магчыма забяспечыць соцыялістычную рэканструкцыю ўсяе гаспадаркі, „организацыяна перабуда-

ваць“ яе, утварыць „матар’яльную падставу соцыялізму“ і „перавесці сялянства на вышэйшы эканамічны лад“. Ленін раіў пролетарыяту аднавіць „крупное производство и общественное хозяйство так, чтобы перевести крестьянство на высший экономический строй“. Гэта-ж магчыма толькі у тым разе, калі ўсе сілы рабочае класы будуць накіраваны на соцыялістычную рэканструкцыю, на развіццё соцыялістычнай індустрыі.

Рабочая класа, пад кіраўніцтвам Ленінскае Комуністычнае партыі, праводзячы рашучы бязупынны курс на індустрыялізацыю краіны, дабілася вялізных поспехаў і тым самым утварыла матар’яльную падставу для „организиционной перестройки“ сельскае гаспадаркі, для яе „перехода от единоличного, обособленного, мелко-товарного хозяйства к общественному крупному хозяйству“.

Ленін пісаў, што „ускорить этот переход можно только такой помощью крестьянину, которая бы давала ему возможность в громадных размерах улучшить всю земледельческую технику, преобразовать ее в корне“.

Буйны рост сельска-гаспадарчага машыннага будаўніцтва, на падставе росту буйнай індустрыі, рост энэргаўзброенасці соцыялістычнага сэктару, арганізацыя машынна-трактарных станцый і трактарных колён, рост хэмічнай прамысловасці па вырабу штучных угнаенняў—вось што з’явілася рэальнай падставай, „материальной базой“ „для реорганизации земледелия“ для пераводу „селяніна на вышэйшы эканамічны лад“.

На падставе росту індустрыі саўгасы, існуючыя раней калгасы з пасобных „астраўкоў соцыялізму“ ператварыліся ў сапраўдна паказальныя буйныя гаспадаркі, якія служылі прыкладам для „дробнага вытворцы“ перавагі буйнай вытворчасці над дробнай, соцыялізму—над патрыярхальшчынай.

Асноўная маса сялянства на сваім уласным вопыце пераканалася, што пастарому жыцц нельга, што нельга далей гаспадарыць з прымітыўнымі сродкамі вытворчасці. Саўгасы і калгасы з'явіліся ўзорам, паказальнікам шляху, паякому можна з патрыярхальнасці, адсталасці выйсці на шырокія прасторы буйнай вытворчасці.

Палітыка рабочае клясы, палітыка на размежаваньне селяніна-працоўнага ад селяніна-гаспадара, спекулянта, палітыка саюзу і кіраўніцтва асноўнымі масамі сялянства пры апоры на беднату вёскі, вытворчая сувязь соц'ялістычнай прамысловасці з дробна-сялянскай гаспадаркай, палітыка абмежавання кулацтва, якая садзейнічала процэсу дыфэрэнцыяцы вёскі і аформленьню клясавай сьвядомасці, барацьба супроць кулацтва, як носбіта капіталістычнага шляху разьвіцця сельскай гаспадаркі, якая (барацьба) пазбавіла сярадняка пэрспэктывы на капіталістычны шлях пераходу да буйнай вытворчасці—усё гэта разам узятая з'явілася тым, што ператварыла ў жыццё мары Леніна пра паскарэньне нашага руху.

Мы зараз знаходзімся на этапе паскоранага соц'ялістычнага будаўніцтва, якое прадвясціў Ленін. Мы ідзем поўным ходам, суцэльнай масай па шляху ажыццяўленьня ленінскіх мараў. Дадзены этап соц'ялістычнага будаўніцтва характэрны тым, што справа будаўніцтва соц'ялізму стала практычнай, штодзённай справай мільённых мас, з уласцівымі для гэтых мільённых мас—мэдамі (соцпаборніцтва, ударніцтва і г. д.), з усведамленьнем справы, як справы соц'ялістычнага будаўніцтва.

Мільённая маса сялянства сталі на шлях вызваленьня ад патрыярхальнага спосабу жыцця, пашлі агромністай масай у калгасы. Услед за беднатай у калгасы пайшоў сярадняк, а гэты рух зьяўляецца ня толькі колькаснай зьявай (гэты бок руху, кожнаму, нават опартуністу да мозгу касцей, відавочны), а і глыбокім якасным

зрухам ува ўсёй справе соц'ялістычнага будаўніцтва, што ў сваю чаргу абумоўлівае далейшыя колькасныя і якасныя тэмпы і зьмены руху.

Гэта гаворыць пра тое, „што коренной поворот деревни к социализму можно считать уже обеспеченным“ (Сталін).

Гэтыя якасныя зрухі, якія закладзены ў масавым, мільённым калгасным руху бядняцка-сярэдняцкіх мас сялянства, абумовілі сабою і формы і мэтоды клясавае барацьбы супроць кулацтва.

Клясавая барацьба супроць кулацтва перайшла на больш высокія ступені, набыла новыя формы і мэтоды. З часу VIII зьезду РКП(б) наша палітыка ў адносінах да кулацкіх элементаў была палітыкай абмежавання эксплёататарскіх тэндэнцый, палітыкай пэрманэнтнай стрыжкі кулацтва. На дадзеным гісторычным этапе, этапе суцэльнай калектывізацы раёнаў, акруг і рэспублік цалком з'явілася магчымасьць замяніць кулацкую вытворчасць хлеба вытворчасцю аграмаджанага сэктару, калі суадносіны клясавых сіл вызначыліся так, што сярадняк „цэнтральная фігура землеаробства“ супроцьпаставіў сабе кулацтву, стаў у адны шэрагі з пролетарыятам, які вядзе бязьлітасную барацьбу супроць кулацтва, на гэтым гісторычным этапе мы перайшлі ад палітыкі абмежавання кулака да палітыкі ліквідацы кулацтва, як клясы, экспропрыяцы сродкаў вытворчасці ў кулацтва ў раёнах суцэльнай калектывізацыі. „Раскулачивание представляет... составную часть образования и развития колхозов“ (Сталін).

Комуністычная рэвалюцыя ў сваім пераможным руху, у фазе соц'ялістычнага будаўніцтва, зьнішчае чарговую эксплёататарскую клясу,—менавіта зараз ажыццяўляецца паказаньне Леніна, што „рэвалюцыя ў сваім ходзе скідае адну эксплёататарскую клясу за другой“. Мы зараз ліквідуем кулацтва як эксплёататар-

скую клясу, з якім пролетарская дыктатура ня шукала саюзу, а заўсёды вяла супроць яго барацьбу, як супроць клясавага ворага.

„Кулакі—самыя зверскія, самыя грубыя, самыя дзікія эксплуататары, не раз востанаўляваліся в історыі других стран власть помещиков, царей, попов, капиталистов“ (Ленин). І менавіта зараз, калі соцьялістычнае будаўніцтва ў вёсцы перайшло ў стадыю суцэльнай kolekтывізацыі, калі карэньні капіталізму выкарчоўваюцца беспаваротна, калі звужаецца „сфэра абхвату“ кулацкай гаспадаркі, гэта няўхільна прыводзіць да шалёнага супраціўленьня кулацтва нашаму руху, да надзвычайнай абэзстанасці клясавае барацьбы. „Чем сильнее нажим угнетенных классов, чем ближе подходят они к тому, чтобы свергнуть всякое угнетение, всякую эксплуатацию, чем решительнее развертываются начин угнетенное крестьянство и угнетенные рабочие, тем бешенее становится сопротивление эксплуататоров“. (Ленин).

Цяпер сапраўды надыйшоў той момант, калі кулацтва адчула, усьведаміла на горкім вопыце, што надыйшоў іх астатні час, „кулакі знають, что приходит их последний час, когда противник выступает не только с проповедью, со словами и фразами, а с организацией деревенской бедноты—если мы ее организуем, то одержим победу над кулаками“. Гэта пісалася Леніным у 1918 г., у пэрыод раскулачваньня. У сучасны момант мы ня толькі арганізавалі беднату, але замацавалі саюз з серадняком, актывізавалі серадняка, супроцьпаставілі серадняка ў саюзе з рабочай клясай—кулаку.

„Кулакі знають, что тут приходит момент самой решительной, самой последней, самой отчаянной борьбы за социализм“. (Ленин).

Менавіта, зараз надыйшоў гэты момант, ён адбываецца, мы зьяўляемся сьведкамі, удзельнікамі гэтай „самой решительной, самой отчаянной, самой

последней борьбы за социализм“, барацьбы за ліквідацыю кулацтва, як клясы. Таму „мы стаялі, стаім і будзем стаяць у прастай грамадзянскай вайне з кулацтвам. Гэта няўхільна“ (Ленин), пакуль ня ліквідуем яго, пакуль ня зьнішчым яго, як клясу.

Ці не зьяўляецца політыка ліквідацыі кулацтва, як клясы тым жа, чым была політыка раскулачваньня ў 1918 годзе? Некаторыя таварышы кажуць: „гісторыя паўтараецца—мы заканчваем тое, што ня даў закончыць НЭП“. Што гісторыя паўтараецца, гэта так. Але ўсякі раз яе паўтарэньні адбываюцца пры зусім іншых умовах, пры іншых суадносінах клясавых сіл на новай гісторычнай ступені, якая якасна адрозьніваецца ад папярэдняй.

У чым розьніца раскулачваньня 1918 году ад політыкі ліквідацыі кулацтва у сучасны момант?

Раскулачваньне 1918 году праходзіла пры нэйтралізацыі серадняка, політыка ліквідацыі кулацтва—пры актыўным удзеле серадняка. Раскулачваньне адбывалася пры ўмовах страшэннага разбурэньня гаспадаркі, ліквідацыя кулацтва адбываецца пры шпаркіх тэмпах росту соцьялістычнай гаспадаркі.

Раскулачваньне зводзілася да „дзялёжкі“ кулацкіх зямель, інвэнтару, маёмасьці паміж беднотай і серадняцтвам, гэтым самым ня зьнішчалася дробная гаспадарка, якая „штодзённа, штогадзінна нараджае капіталізм“. Політыка-ж ліквідацыі кулацтва адбываецца на падставе суцэльнай kolekтывізацыі, а кулацкія сродкі вытворчасці ня дзяляцца, а абагульваюцца. Політыка ліквідацыі кулацтва—гэта ня толькі і ня столькі адміністрацыйны факт, колькі факт эканамічнага парадку.

Усё разам узятае, тое, аб чым мы гаварылі, сьведчыць, што мы знаходзімся на новым гісторычным этапе разьвіцьця куністычнай рэволюцыі, на этапе „апошняга і рашучага бою“ з унутраным ворагам соцьялізму, на этапе ліквідацыі глебы для ўзрастаньня

эксплёатарскіх клясаў. Мы знаходзімся на такім этапе нашага развіцця, які шчыльна падыходзіць да наступнага этапу „знішчэння розніцы паміж рабочым і селянінам“.

Кожны гісторычны этап багаты сваімі, яму ўласцівымі, асаблівасцямі і рознастайнасцямі. Чым вышэй мы паднімаемся па гісторычных ходах, тым больш складанай, тым больш разнастайнай становіцца рэчаіснасць, тым больш складанымі і больш глыбокімі становяцца процэсы руху, процэсы барацьбы супярэчнасцяў, тым больш складаныя пераходы аднаго зьявы ў другую.

Кожная гісторычная эпоха, кожны этап у ёй пановаму, адпаведна з задачамі данае эпохі і данага этапу,

вызначае і свае адносіны да мінуўшчыны, да спадчыны, якая дасталася новай клясе ад папярэдніх. „История,— піша Маркс,—есть не что иное, как последовательная смена отдельных поколений, из которых каждое эксплуатирует переданные ему всеми его предшественниками материалы, капиталы, производительные силы, поэтому оно продолжает, с одной стороны, при совершенно изменившихся обстоятельствах, деятельность своих предшественников, а с другой, действуя совершенно иным образом, видоизменяет старую обстановку (Архіў, кн. 1, стр. 225).

(Працяг у наступным нумары).

БІБЛІОГРАФІЯ

„ПОЛЫМЯ“ № 1.—Уладзімер Сядура.—Іл. Барашка. РЫГОР ГАЛОТА.—Н. Кабакоў.—Л. Чарняўская. АПАВЯДАНЬНІ.—Н. Кабакоў.—Е. Мікуліна. СПАБОРНИЦТВА МАС.—Хв. Шынклер. ЗАГУЛІ ТРАКТАРЫ.—Барыс М.—ГАРТ. Сярэдні Ф.

„Полымя“ — штомесячная, беларуская, часопіс літаратуры, політыкі, эканомікі, гісторыі. Год выдання дзевяты. № 1 (Студзень). Менск—1930 г. Беларускае дзяржаўнае выдавецтва. Старонак 192. Цана 1 руб.

Пачынаецца рэцэнзуемы нумар часопісі вершам Андрэя Александровіча — «Партыя кліча». Верш і сапраўды запаліе чытача мэтаімянасьцю да ажыццяўленьня прызыву партыі к рашучаму бою старому і да пераможнага штурму барацьбы за соцыялістычную перабудову краіны.

Андрэю Александровічу ў далейшым трэба толькі пазбаўляцца некаторага налёту на яго творчасць рыторычнасьці і галаслоўнасьці, прыкладам, такія агульныя словы, як «фабрыка», «цэх» і г. д. замяняць сапраўдным паказам фабрыкі, цэху, іх працы, рабочых з іх псыхадэалёгіяй і г. д. Ад гэтага поэзія А. Александровіча значна выйтрала-б і набыла больш канкрэтны характар, што зрабіла-б яе яшчэ больш бяздольнай зброяй у руках пролетарыяту ў яго барацьбе за соцыялістычны лад.

У працягу поэмы Якуба Коласа— «На шляхох волі» выводзіцца ўжо новы гэрой, рабочы Шкунда—актыўны барацьбіт супроць эсэраўскага і кадэцкага ўплыву на войска ў часе імперыялістычнай вайны і носьбіт у масы баль-

шавіцкіх ідэй. Поэма вызначаецца мастацкім лагодна-лірычным характарам.

Верш Паўлюка Шукайлы «Акорды дзён» зьяўляецца яскравым прыкладам макулатурна-халтурнае «творчасці». Здаецца, ва ўсёй савецкай літаратуры за апошні год не зьявілася ў друку такага «образчика» чванска-дзяляцкай «творчасці», як «твор» «Акорды дзён»—Паўлюка Шукайлы. І сапраўды, чаго толькі няма там. Тут вам і імкненьне аўтара начапіць на сябе ярлычок носьбіта футурыстычна-лефаўскае плыні ў беларускай літаратуры, тут і патугі ў конструктывісцкіх «вобразах» даць чытачу адчуць творчы пульс нашае рэконструкцыйнае эпохі, тут і высоўваньне сябе барацьбітом з пэсымістычнымі ноткамі ў беларускай поэзіі, супроць эпігонства старых форм і т. д. і г. д., але трэба сказаць, што атрымаўся нейкі вінагрэт самага пізнатага гатунку.

Да сьлёзу ў «творы» П. Шукайлы ніяк не дабяраўся, бо «поэта» то прапаведвае ідэю анархізму, бунт індывідуалістага, як прыкладам:

«Раз

Два

Пллі...

Направа

І налева

Ббі...

(Гэта, мачыма, «поэта» так заклікае та барацьбы «супроць правага і левага ўхілу. Але ня вельмі вялікі вынік убачыце вы з свайго бясплянавага змаганьня, бо і гэтая барацьба патрабуе плянавасьці, т. Шукайла, У. С.),

то крычыць: «Эх, ляці-ж,
Зара,
На самалёце
маім»..

Як тэта «поэта» паляціць з зарю на сваім «самалёце», дык відаць і Шукайлу невядома.

Наогул цэнтральнымі вобразамі ў гэтым «вершы» зьяўляюцца «зара» і «зоры», якім аўтар выкрывае:

«Зара, зара...
Прайшла твая пара.
І сама мабыць,
цяпер ня верыш,
Што ты...
зара».

А крыху вышэй:
«Зара,
Гары, палай,
чырвані,
Чырвані,
абнаўляй».

Верш М. Хведаровіча «Пабудова» насьцаны мотывамі «соцыялістычнага будаўніцтва і мае сякую-такую эмоцыянальную зарадку, але неахайнасьць аўтара ў апрацоўцы дае шмат недарэчных кур'ёзаў.

Прыкладам: «Каб тут дзе будынкі стаялі **«наогул»** (падкр. мяноў У. С.)
Ступілі індустрыі коўкія ногі».

Вось гэта «наогул», якое аўтар устаў, жывацугам прыцягнуў, каб як-небудзь зьмяшчэць радкі і каб сэрэфмаваць папярэдні радок з наступным, з словам «ногі», і зьяўляецца проста-такі недарэчнасьцю. Як гэта «будынкі стаялі **наогул**? Шкодзіць і напластаньне рыторычных, гучных, але пустых сказаў.

Аркадзь Куляшоў дае надзвычайна ўлады, высока-тэрычны і эмоцыянальна заражаючы, глыбо-ўдумлівы верш «Сібір», які поэту стаў дарагім і родным, бо там «жыцьцё за лепшы лёс аддаў... у катарзе» яго «любы дзед».

Урывак з другой часткі трэцяе кватры роману «Сокі Цаліны»—«На новым этапе—Цішкі Гартнага нічым асаблівым не вызначаецца і не гаворыць аб поступе аўтара наперад. Тое-ж захапленне гераем, трактоўка яго індывідуальна-психалёгічных перажываньняў, індывідуальных проблем і г. д. Часта залішняе калупаньне ў дробязях.

Урывак, як і папярэднія друкаваныя часткі гэтае кватры чытаецца надзвычайна нудна, без якой-бы то ні было цікавасьці і захапленьня, што зьяўляецца вынікам няўменьня аўтара разьвіваць дзею ў яе захапляюча-цікавым аспэктэ і ў пэўнай клясавай, актыўнай накіраванасьці.

Зьмешчаны і канец аповесьці «Межы» Сымона Баранава. Сымон Баранаў зрабіў, бязумоўна, вялізарны крок наперад як з боку формальна-мастацкага, так і галоўным чынам з боку зместу.

У аповесьці «Межы» мы бачым, як дэмабілізаваны чырвонаармеец Апісь прыносіць у глухую, закінутую сярод палескіх балот, вёску Брод ідэю новага жыцьця, шляхі вызваленьня ад векавечнай галоты і цемры вёскі праз колектыў-камуну. А дома не зразумелі. На сьмех паднялі бродаўцы, калі загаварыў пра жыцьцё гуртом, пра камуну. І мы бачым далей, з якімі вялікімі цяжкасьцямі прыходзіцца праводзіць яму працу па ажыццяўленьню сваіх імкненьняў. Праз рэвалюцыю ў старым архаічным, сямейным укладзе, праз шмат цяжкасьцяў ён з маладым, прогрэсывым селянінам Аўгеном Бурцелікам, які зразу меў, усьвядоміў усю сутнасьць і выгоды «жыцьця гуртом», будуе з сваіх сямей камуну. І вось гэты расток новага жыцьця паступова, праз барацьбу, вырастае ў колектыў цэлай вёскі. Нішчацца межы, і трактар заворвае іх у суцэльнае колектыўнае поле.

Сустрэкаецца ў аповесьці і схэматычнасьць, пераканаўчыя, тэндэнцыйныя месцы. Вельмі няўдалы, нявыразны, ці правільней, незатончаны і канец аповесьці.

Асноўнай хібай аповесьці «Межы» зьяўляецца тое, што ідучы па шляху рэалістычнага паказу, аўтар часта зьбі-

ваецца да натуралізму, пачынае капаць у дробязях, дэталізаваць розныя рэчы, якія ня маюць ніякай клясавай накіраванасці. Гэта тлумачыцца тым, што ў аўтара яшчэ недастаткова развіты дыялектычна-матэрыялістычны сьветапогляд і сьветаадчуваньне.

З крытычных артыкулаў заслугу ўвагі артыкул Я. Сякерскай—«Да пытаньня аб стылі пролетарскай літаратуры». Аўтар артыкулу ўскрывае ўсю соцыяльна-клясавую падаплёку старых стыляў, як романтызм і рэалізм і вызначае шляхі стылю пролетарскай літаратуры.

Артыкул проф. М. Піотуховіча: «Творчы шлях Алесь Гурло» крыху схэматычны і эклектычны.

З другіх артыкулаў варта адзначыць В. Сэрбэнта «Ленін і соцыялістычная раканструкцыя вёскі», проф. С. Вольфсона «Навука і барацьба клясаў», А. Шэйніна «Пяцігодка ў дзеянні», І. Цьвікевіча—«Клясавы твар выдавецкага пляну БДВ на 1930 г.»

У аддзеле «Кнігарні» зьмешчана рэцэнзія на «Язэпа Крушынскага» Э. Бядулі А. Ляснога, а таксама рэцэнзія—Н. Кабакова на «Штэрні» № 10.

Уладзімер Сядура.

Іл. Барашка.—Рыгор Галота (1920)—Белар. Дзярж. Выдавецтва—сэрыя „Мастацкае слова—масам“. Менск, 1929 г.

Сюжэты стрыжань апавяданьня «Рыгор Галота» (у часопісі «Маладняк» яна друкавалася пад назваю «Дар за дар») — у трамдзянскай вайне 1920 г., у партызанскай барацьбе за вызваленьне Беларусі ад белалаякаў.

Тэма апавяданьня актуальная, дзейсная. Галоўная ўвага аўтара зьвернута на гэроя апавяданьня—«кучаравага, белакурага, шырокаплечага малайчыну», атамана партызанскага аддзелу Рыгора Галоту.

Рыгор Галота—рабочы. Гэтым самым аўтар хацеў паказаць, як сяляне змагаюцца з белалаякамі пад кіраўніцтвам камуністычнай партыі і рабочае клясы.

«Яшчэ год, роўна год таму назад не спадзяваўся Рыгор, што звыш сотні та-

кіх аднадумцаў, як і ён, пойдучь у змаганьне з белалаякамі марацца сёлаю. Яшчэ, здаецца, ня так даўно было, калі ён працаваў у друкарні політаддзелу Чырвонай арміі наборшчыкам і, глытаючы хмары валавянага пылу, разам з тым глытаў новыя словы. У дзевятнацатым годзе ён разам з таварышамі ўступіў у комсамол, тады толькі што вышлі былі немцы. А цяпер ён вось ужо каторы месяц тут кіруе, змагаецца за волю, за Саветы. А ў горадзе ў яго ёсьць двое блізкіх, родны—стары бацька—бондар і маці, добрая старэнькая маці... Як яны жывуць цяпер?.. Ці ведаюць яны, дзе сын Рыгор?...

Аўтар малое нам у кароткіх рысах, але мастацкі пераконваюча, двух сялян-партызан: ад'ютанта Галоты Васілія Смычка і старога Мікіту.

У апавяданьні маецца шэраг мастацкіх малюнкаў гэроізму партызан. Вось што сялянка апавядае пра свайго сына-партызана:

«— Я, кажэ, ня я буду, калі дзесяцера палякаў не заб'ю. Кажэ, я за Совет, кажэ, гнаць паноў адсюль трэба; кажэ, ты, дурная, маці: у цяп час, кажэ, трэба ці за Совет, ці за паляка, а пасяродку заставацца нельга».

Асабліва ўдалымі зьяўляюцца тыя старонкі, дзе малююцца зьдэкі белалаякаў пад працоўным сялянствам (ст. ст. 9, 36, 37).

Моцнае, бадзёрае ўражаньне ўтвараюць малючкі абвяшчэньня савецкай улады.

«І збылося. У той-жа час, калі карны аддзел уціхамірваў Целяшоўку, а аддзел Стапоты з Дабравольскім пачаў лавіць партызана ў лесе, у Новым Сяле Рыгорам Галотай абвешчана Новасельская Савецкая... Ад радасьці Рыгор плакаў на вачу ў сваіх аднадумцаў, так вітаючы іх з перамогай».

У барацьбе з белалаякамі Галоту забілі.

«Мертвым быў павешаны Рыгор Галота па вяроўцы, што сплунчалася на зямлю ад старога звону Новасельскай званіцы».

Вось як скончыў свой слаўны шлях барацьбіта за вызваленьне Беларусі ад

белпалякаў адзіп з лепшых сыноў ра-
бочае клясы— Рьгор Галота.

Баранька не ўладае такуль што
здольнасьцю карыстацца мэтафай, па-
раўпаньнямі, прыёмы пабудовы вобра-
заў—бледыя.

Ёсьць і шэраг сказаў, узятых з ра-
сейскай мовы, якія ў беларускай мове ня
ўжываюцца.

Н. Кабаню.

Л. Чарняўская. Апавяданьні. Белар.
Дзярж. Выдавецтва. бібліятэка работніцы
і сялянкі. Менск, 1930 г.

У нас зусім мала бэлэтрыстыкі для
работніц. Яшчэ менш у нас спэцыяль-
най беларускай бэлэтрыстычнай літара-
туры для сялянкі.

Мы ведаем, што наш чытач-сялянка
патрабуе такой бэлэтрыстыкі, якая бы-
ла б напісана проста, зразумелай мо-
вай і каб тэматыка была ёй блізкай. Ма-
люнокі з жыцця, якое больш знаёма
сялянцы, выклікаюць пэўную зацікаў-
ленасьць.

Сялянка-дэлегатка, сялянка-комсамол-
ка, партыйка і тая, хто год ці два таму
назад ліквідавала сваю няписьменнасьць
ці хоча чытаць, цікавіцца бэлэтрысты-
кай.

Мы маем для чытача-сялянкі некаль-
кі кніжак, перакладзеных з расейскай
мовы, але арыгінальнай беларускай лі-
таратуры для сялянкі мы зусім ня
маем.

Вось чаму асабліва каштоўнымі для
нас зьяўляюцца два невялічкія апавя-
даньні «Папова батрачка» і «Веснавыя
хмаркі», якія ўвайшлі ў рэцэнзуемы на-
мі зборнічак Л. Чарняўскай.

Жанр невялікіх повяляў-апавядань-
няў зьяўляецца самым лепшым для чы-
тачоў, на якіх разьлічана «Бібліятэка ра-
ботніцы і сялянкі».

У абодвух апавяданьнях Чарняўскай
асноўны ідэалёгічны стрыжань—гэта ба-
рацьба з рэлігіяй. Чарняўская вельмі
ўдала, каратка, сьцісла, адным-двума
штырхамі і рысамі малое тое новае,
што мы ўжо маем у нашай вёсцы.

«— Ты бацька,—трымеў сын,—як бед-
ны чалавек да цябе прыдзе, калека які,
дык ты скарынку хлеба яму торкаеш і
то шкадуеш, а папу дармаеду гарнец
груп хочаш сыпаць. Я болей за цябе
працую, дык я сваю працу на папových
дзяцей не аддам» (ст. 11).

Вось тут мы бачым барацьбу «баць-
коў і сыноў» на глебе антырэлігійнай
барацьбы.

Другое апавяданьне «Веснавыя хмар-
кі» мастацкі больш моцнае, чым апавя-
даньне «Папова батрачка», ды і сюжэт
больш глыбокі.

«У Мар'і ды Панае нарадзілася дзі-
ця, якое ўвесь час плача, крычыць хва-
равітым сільным голасам. Маладзіца з
сёл выбілася, ня сьпіць, усё пры калы-
цы ды пры калысцы.»

І вось тут пачынаецца барацьба ста-
рога, рэлігійнага з новым антырэлі-
гійным.

«Думалі, абойдзецца. Можна, што на
маладзіку нарадзілася, таму і крычыць,
але пакрычыць, пакуль маладзік пера-
меніцца, і сьціхне».

«Сьвякроў кажа, што няхрышчонае
дзіця, таму яно такое. А хто яго ведае,
ці праўда гэта? Панае кажа, што не».

Бачыце: дзіця няхрышчонае. Панае
добра ведае, што хрысьціць ня трэба—
ён сьведомы бязбожнік. Мар'я—жонка
яго сумняваецца: «а хто яго ведае». Стара-
я сьвякруха добра ведае, што «ня-
хрышчонае дзіця, таму яно плача».

І вось сьвякруха пачынае ўтавар-
ваць нявестку «аксьціць дзіця». Мар'я
палохаецца, што Панае прагоніць яе з
дзіцёнкам разам.

«— Не прагоніць,—супакоіла старая.

Ты-ж сама бачыш... І доктара мы пры-
возілі, і да самага галоўнага доктара ў
горад вазілі, усіх шпатуноў абышлі, ні-
хто не пасобіў. А дзіця ўсё мучыцца,
ўсё трудзіцца, а таму, што мірам ня ма-
зана, у сьвятой купелі ня купана»
(ст. 17).

І далей сьвякроў «лёгічна» працяг-
вае сваю думку.

«Ахрысьціць бацюшка, дык палепшае.
А залі памрэ, дык усё хрышчона».

Вядомая рэч: сьвякруха пилвестку ўгаварыла, дзіцёнка ахрысьцілі, яшчэ больш прастудзілі—і яно памерла.

У апавяданьнях мы маем нескладаную сюжэтную пабудову, гэроі звычайна простыя, жывыя сяляне і сялянкі, мова таксама ясная, простая, сьціслая.

Апавяданьні Чарняўскай бязумоўна знойдуць свайго чытача ня толькі сярод сялянак, але і работніц.

Н. Кабакоў.

Е. Мікуліна. Спэборніцтва мас. Менск БДВ 1930 г. стар. 72, тыраж 5000, Ц 15 к

«Наўрад ці можа быць сумненьне, што адным з самых важных фактаў, калі ня самым важным фактам нашата будаўніцтва, зьяўляецца спэборніцтва мільённых мас рабочых, што шырока разгортваецца ў даны момант».

Так кажа т. Сталін у сваёй прадмове да кніжкі Мікулінай.

Аўтар і паставіў сабе за мэту паказ у популярнай, зразумелай малакваліфікаванаму чытачу форме вось гэтата спэборніцтва мас, раскрыцьця, растлумачэньня яго сутнасьці, асьвятленьня з вынікамі энтузіязму, зруху мільёнаў працоўных да сацыялістычнага будаўніцтва, да новых, нябачаных тэмпаў, да выкананьня пяцігодкі ў чатыры гады.

Кніжка Мікулінай—ланцуг мастацкіх нарысаў. Тут паступова разгорнута гісторыя спэборніцтва на некаторых прадпрыёмствах Масквы, Іванава-Вазьнясенску, паказана спэборніцтва заводаў з вёскамі, пераход на 7-гадзінны працоўны дзень. Кніжка знаёміць чытача і з вытворчасцю, з умовамі працы на ёй.

Кніжка пакідае моцнае ўражаньне. Яна арганізуе псыхіку чытача ў належным напрамку, яна абуджае прагу да змаганьня на фронце будаўніцтва. Кніжка павінна быць прасунута ў самыя шырокія колы працоўных.

Да хібаў трэба аднесьці беднасьць матэрыялаў аб спэборніцтве ў сельскай гаспадарцы, у сацыялістычным яе сектары. Тут некалькі толькі адрывкавых кавалкаў.

Тыраж кніжкі дужа малы. Ці ня збіраецца БДВ выдаць падобную кніжку з

матэрыялам Беларусі? Было-б вельмі да часу і да патрэбы.

Тэма вокладкі і тып фото-монтажу перацягваюць з расейскага выданьня, але выканана яна няўдала і не характарызуе зьместу.

Хв. Шынклер.

Бібліотэка колгасніка. Загулі трактары. Белдзяржвыдавецтва, 1930 г.

З кожным днём растуць новыя калгасы-гіганы, тэмпы сацыялістычнага будаўніцтва дасягаюць вялізарных памераў, карта пяцігодкі сьведчыць аб тым, што твар Савецкага Саюзу перайначваецца. І літаратура будзе ня літаратурай, пісьменьнік—ня пісьменьнікам, калі не загрузочуць у творах Асінбуды і Дні прэлыстаны, калі творы пісьменьнікаў ня будуць расказваць пра змаганьне за калгас, пра жыцьцё калгасаў, пра ліквідуючы кулацтва, як клясы.

Мастацкі нарыс найбольш здольны ўдадзены час пасьпяваць за жыцьцём. А мы сутыкаемся з фактам недазвольным: нарысу ў Беларускай сёньняшняй літаратуры мала. Загулі трактары—амаль што пачатак. У гэтай кніжачцы зьмешчаны нарысы пра калгасы, пра камуны, пра барацьбу за іх. Нельга сказаць, каб гэтыя нарысы задавальвалі чытача. Гэта кавалкі. Лепшым са зьмешчаных трэба лічыць «Шлях, абліты сьлязьмі». Паўлюцкага. Гарачыцкае «учора» (насаджэньне хутароў пад прымусам), гарачыцкае «сёньня» (гэта калгас імя газэты «Савецкая Беларусь») паказаны аўтарам нарысу сьцісла, ляконічна, але даволі пуката.

Астатнія нарысы напісаны шаблённа: крышкі гісторыі і абавязковае апавяданьне аднаго з удзельнікаў калгасу. Орыгінальна пачаты нарыс Паўлюка Труса ня вытрыманы да канца. Гэта-ж трэба сказаць і пра нарысы Вандарынай. Малевіча і Цмафеева (апошні апавядае пра камуны ў Ірбіцкай акрузе, Уральскае вобласьці). Няма яшчэ ў аўтараў належнае назіральнасьці, умеласьці схопіць патрэбнае, сваёасаблівае. прысутнічае рыторыка і залішні часам патос. А гэта, пэўна, ад таго, што аўтары нарысаў аглядалі колгасы наскокам,

не змагли пазбавіцца ад «гастролёрнасьці».

Мне хочацца напаміць нашым пісьменьнікам словы значнага расійскага аўтара нарысаў С. Трэцьякова: «Самое важное для очеркиста—это наблюдательный пункт, т. е. роль, в которой ведется наблюдение. Самое скверное—это наблюдать в качестве туриста или почетного гостя. Или увидишь по-обыкновенно, или ничего не увидишь».

Вось гэта ў значнай ступені тычыцца кніжкі «Загулі трактары». Але ўсё-ж мы ня можам адмовіць, змазаць вартасьць гэтае кніжкі: матар'ял, пададзены ў ёй, каштоўны. Вось чаму выданьне нарысаў пра нашае будаўніцтва—справа вельмі важная. Будзем спадзявацца, што ўсе пісьменьнікі адгукнуцца на гэта належным чынам.

Барыс М.

«Гарт»—літаратурна-художні та крытычны журнал Всеукраїнської спілки пролетарських письменників. Редагуюць: І. Кириленко, В. Коряк, І. Кулік, І. Микитенко, С. Шулак, № 1.—Січень. Державне Видавництво України. Харків. 1930 г. 224 стар. Ціна 75 коп.

Орг. ВУСПП'а «Гарт» увайшоў у 4-ты год свайго выданьня. Разглядаемы нумар пачынаецца дэкларацыяй Усеукраїнскай фэдэрацыі рэволюцыйных савецкіх пісьменьнікаў, якая арганізавалася ў канцы 1929 г. на Украіне. У яе пакуль увайшлі: ВУСПП, «Молодняк», «Проліт-фронт», «Плуг», «ВУСК», «Прута А» і «Західня Украіна».

Толькі ўтварыўшы фэдэрацыю, «савецкі літаратурны фронт» здольны будзе адзінадушна выступаць на выкананьне агульных задач нашай эпохі арганізавана і актыўна браць удзел разам з мільённымі масамі пролетарыату ў будаўніцтве соцыялізму, у наступе на клясавага ворага, ня губляючы энэргіі на непрыныцповыя спрэчкі» (ст. 6)—кажа дэкларацыя.

Фэдэрацыя зварачаецца да пісьменьнікаў з прызывам: «кожны рэволюцыйны савецкі пісьменьнік павінен быць

актыўным будаўніком соцыялізму, дысцыплінаваным байцом фронту клясавай барацьбы—гэта наш сьцяг і наш наказ ша арміі Украінскай рэвалюцыйнай савецкай літаратуры» (ст. 8).

Але, аб'яднаючы ўваходзячыя ў яе арганізацыі навакол пэўных і яскравых політычных лёзунгаў, «з арганізацыйнага боку фэдэрацыя павінна поўнасьцю забяспечыць усім арганізацыям, якія ўваходзяць і ўвойдуць у яе склад, поўную іх унутраную незалежнасьць і ўмовы для змаганьня ў іх мастацка-літаратурнай рабоце» (ст. 9).

Факт утварэньня фэдэрацыі рэволюцыйных савецкіх пісьменьнікаў на Украіне, вязумоўна, трэба толькі вітаць, бо ён дапаможа выраўнаваць адзіны рэволюцыйны літаратурны фронт.

Складзены нумар досыць рознай-стайна. У ім выдрукаваны пачатак роману Юхыма Зорі «Дэпо» з жыцця чыгуначнікаў, ідзе спрацяг аповесці І. Кириленко «Натиск» аб хлебазагатоўках і барацьбе ў вёсцы навакол калгасаў.

Васіль Сокіл у сваёй аповесці «Над-рип» дае надзвычайна ўдалыя кадры з жыцця шахцёраў Данбасу, паказвае барацьбу рабочых за адбудову шахты.

Крытычны разьдзел прадстаўлены артыкуламі А. Селіванаўскага «Асноўныя процэсы ў расійскай пролетарскай літаратуры»—яго даклад на 2-м зьездзе ВУСПП, Навіцкага «Трагедыя «фактика» анекдоту»—аб анекдотычным паказе камуністых у ўкраінскай літаратуры і Майфэта аб «Белай малпе» Ірчана.

Адгукнуўся часопіс і на сьмерць Паўлюка Труса. У ім зьмешчаны портрэт паэты, пераклад вершу «Юны змаганец» і артыкул Мік. Аляхновіча «Творчы шлях Паўлюка Труса». Багата прадстаўлены і разьдзелы бібліяграфіі і хронікі.

Наогул трэба сказаць, што часопісь зьяўляецца як па зьместу, так і па аформленьню (вкладка, малюнкi, верстка) адным з лепшых сучасных украінскіх часопісяў.

Сярэдні Ф.

Сабасьцян Старобінскі

П а р о д ы і

На І. Плаўніка
Штодзённасьць

Болей вады, падлівайце вадзіцы... Із. Плаўнік

Восень і просінь змываецца з неба
Гульні і скокі і шклянка гарбаты;
—Сёньня колёнай нам строіцца трэба,—
Кажа з ухмылкаю дзядзька вусаты.

Хто гэта цемру прамянімі ловіць,
Мчыцца на крыльлях імкненьняў фантазій?
Горад, ахутаны зольнаю мглою
Крадзе паветра з Амэрыкі, Азіі.

Хлопцы, дзяўчаты паселі ў радочак,
Крэхчуць, злуюцца і стогнуць няспынна.
Гэта ў клюбе цагельні рабочых
Месіцца, месіцца, месіцца гліна.

Шчочкі дзяўчатак ружовы чагосьці
Можа з прысмакаў ня хопіць і нечага.
Раптам аўтобус. Пад'ехалі госьці.
Вось і пачатак мастацкага вечару.

Гэй-жа вады, падлівайце вадзіцы.
Ціха эгасаюць апошнія гукі.
Болей вадзіцы, вадзіцы, вадзіцы.
Пальцы забегалі. Вершы ў друку.

На Е. Пфляўбаўм
Турксіб

Кволую кволасьць жанчыны
Бачыць поэт у машыны.

Сабасьцян Старобінскі

Золата песеннай ўлады
Пунсам красуюць віргіні,
Гэта найвышшая радасьць
Нікне ў стэповай глыбіні.

Ўсходні гарачы палудзень
Чорнай пахучаю пенай.
Глыбязь прадонныя студні
Кволую палкасьць антэнаў.

Ў цёмна—лілёвым цюрбане
Вусны на вусны—і радасьць.
Ў кволай дзявоцкасьці стану
Тоіцца страшная здрада.
Ў лёгкасьці стройнай жанчыны
Прыдзе ліпнёвая ночка.
Хмельны кумыс прыадчыніць
Новай поэзы радочак.

Кажаце, ёсьць небясьпека.
Аўтар, ўнікайце загібу...
Гэта-ж поэма-калека
Новай дарозе Турксібу

На С. Фаміна
Пра калгасы

Заўтра выеду я на кабыле.
А кабыла мая Фордзон.

С. Фамін

Конь мой дыша газай цёплай.

З вершу пачынаючага
поэты („Чырвоная Зьмена“)

Кажуць, сталі пановаму жыць,
Трактароў за колёнай, колёна.
Званары на званіцах жыт
Адыходзячай вёсцы звонаць.

Я-ж прыеду, як будзе вясна,
Даўгагрывай я стану на зьмену,
Ня ўжываю ячменю, аўса,
А ужывацьму пахучае сена.

Сам я ведаю, зьнікне туга
Па мышастай мамулі-кабыле,
А прыбытку вам будзе, уга!
Як Заблоцкаму колісь на мыле...

Хлопцы, месяц раптоўна пагас,
І мышастая зьнікла цётка.
Мне прысьнілася зараз, у калгас
Пад'яжджае на трактары вёска.

Людзі кажуць:
Дзівак я, дзівак!
І крычаць мне:
— Засьмейся!
Засьмейся!..

...На Фордзоне дакучлівы грак
Расьпявае калгаскія песьні.

Клім Качкін

На М. Хведаровіча

Таварышы!
Гва-а-а-алт!
Моладасьць б'е кандэнсацияй!
Настрояў і моладасьці шмат!
Шляхі пад нагамі
Ледзве намацаў—
Аж дзьверы забіты,
Ходу няма!
Таварышы!
Ратуйце!
Кракадзіламі
Лезуць бактэрыі!
Якія каморкі
Бываюць парой!

Нясеце хутчэй
Баявыя паперы,
Атрамант
І армію дактароў!
Таварышы!
Пі-і-і-іць!
Можна зрабіцца вар'ятам—
Такая пульсация
На зямлі!
Бэтонамяшалак
Сталёвыя храпы
Грызуць у руках маіх
Кучу цаглін!
Таварышы!
Дайце дажджу!
Цуркі залатыя
Натхнёнага поту...
Электрыка!
Сіла!
Краіна!
Разгон!
Клапоты!
Турботы!
Клапоты!
Турботы!
Цэгла!
Багрыцкі!
Сьвятлоў!
Лугаўскай!

Х Р О Н І К А

Б С С Р

НАД ЧЫМ ПРАЦУЮЦЬ БЕЛАППАЎЦЫ

Вышла з друку юніжка апавяданьняў **Васіля Каваля—«Крыніца».**

♦ **Ілары Барашка** здаў у Белдзяржвыдавецтва зборнік нарысаў на 7 друкаваных аркушаў. Зборнік мае назву «Мы ідзем». Асноўная тэма нарысаў—калектывізацыя вёскі.

♦ **С. Баранаў** здае ў друк асобным выданьнем аповесьць «Межы».

♦ **Алесь Гародня** друкуе ў Белдзяржвыдавецтва аповесьць «Варта на Рэйне».

♦ **Е. Пфляўмбаўм** здае ў друк кніжку лірычных вершаў «Малёды».

♦ **Алесь Салагуб** піша поэму з жыцця Заходняй Беларусі.

♦ **Ю. Таўбін** перакладае на беларускую мову вершаваную камэдыю А. Безымескага «Выстрел». П'еса будзе пастаўлена новым (IV) беларускім тэатрам, які адкрываецца пры ЦСПСБ.

♦ **В. Казлоўскі** падрыхтаваў да друку зборнік вершаў.

ПРОЛЕТАРСКІ ПІСЬМЕНЬНІКІ СЯРОД МАС

♦ Працягваем зводку ўдзелу пісьменьнікаў у правядзеньні беларускай пролетарскай культуры.

МЕНСК

♦ Наладжаны вечар у клубе будаўнікоў. Пасьля дакладу тав. Хурсіка чыталі свае творы ў. Хадзька, М. Лужанін, С. Хурсік, М. Нікановіч, Ю. Таўбін, С. Дарожны, Я. Вазьрны.

♦ У клубе Нарпиту ладзілі літаратурнае выступленьне М. Нікановіч і М. Лужанін.

♦ На шпалернай фабрыцы ў літ. вечары бралі ўдзел Э. Бядуля, Я. Вазьрны, І. Барашка і В. Казлоўскі.

♦ У чыгуначнай школе імя Чарвякова выступалі ў. Хадзька, С. Баранаў, Ю. Таўбін, Я. Вазьрны, С. Фамін і М. Хведаровіч.

♦ У профшколе краўцоў наладзілі вечар Ю. Таўбін, Я. Вазьрны, А. Салагуб, Росін, Э. Каган.

♦ У школе чыгуначнікаў пры таварнай станцыі Менск МББ выступалі М. Лужанін, С. Дарожны, Ю. Таўбін, М. Нікановіч, С. Хурсік, В. Казлоўскі, Язэп Вазьрны.

♦ У клубе друкароў выступалі Ю. Таўбін, І. Плаўнік, М. Нікановіч, І. Барашка, Казлоўскі, Юдэльсон.

♦ У вечары, прысьвечаным трохмесячніку беларускай культуры для рабочых галютарэйнай фабрыкі, бралі ўдзел пісьменьнікі Іл. Барашка, М. Хведаровіч.

♦ Для рабочых і работніц панчошнікаў ладзілі літаратурны вечар С. Ліхадзіеўскі і Паўлоўскі.

♦ У цэнтральнай дасьледчай школе ладзілі літаратурны вечар Шалай, Салагуб, Гольдбэрг, Баранаў.

♦ Для рабочых-шчотачнікаў ладзілі літаратурны вечар: А. Гародня, Скрыган-Відук, Ліхадзіеўскі, Асталеўка.

♦ Пісьменьнікамі-белаппаўцамі наладжаны літаратурны вечар для рабочых-тэкстыльчыкаў.

МАГІЛЕЎ.

♦ Выяжджалі ў Магілеў, Шклоў, Быхаў Я. Колаас, З. Бядуля, П. Броўка, М. Никановіч і прадстаўнік В. Дз. В. І. Цьвікевіч. Быў наладжаны шэраг літаратурных вечароў.

БАРЫСАЎ.

♦ У Барысаў выяжджалі і зрабілі літаратурныя выступленні С. Хурсік, С. Фамін, В. Казлоўскі і С. Дарожны.

ЖЛОБІН.

♦ У Жлобіне літаратурны вечар ладзілі С. Хурсік, С. Фамін, С. Ліхадзіеўскі, Э. Каган, Юдэльсон.

УКРАЇНСКАЯ КУЛЬТУРНАЯ ХРОНІКА.

♦ У ДВУ вышла новая кніга Т. Шэчэнкі—поўны збор твораў т. III «Малыі Кобзар» (выбраныя поэмы).

♦ Вышаў популярны крытычна-біяграфічны нарыс Ів. Лакізы аб творчасці Міх. Кацюбінскага.

♦ Заканчваецца выданне сэрмі кніг «Тружэнніца Сходу». Сэрыя мае 29 брошур, кожная з іх прысьвечана жанчыне асобнай усходняй нацыянальнасці. Выданне распачата ў 1927 годзе.

Асобныя броштуры прысьвечаны узбачцы, туркменцы, казачцы, турчанцы, афганцы, персыянцы і г. д. Кожная брошура змяшчае ў сабе кароценькае апісанне адпаведнай краіны Савецкай Рэспублікі, нарыс пра насельніцтва, становішча жанчыны, бытавых умоў, законодаўства і г. д.

♦ У сэрмі твораў пісьменнікаў народаў СССР у расейскіх перакладах выйшла некалькі кніжак твораў украінскіх аўтараў Кацюбінскага, Стэфаніка, Падмапільнага, Івашке.

♦ У трэці 1930 году на Украіну мае прыехаць вялікая група чэшскіх і славацкіх пісьменнікаў, якія наведваюць Харкаў і Кіеў. Мэта прыезду—наладзіць сувязь з украінскімі літаратарамі.

♦ У канцы мінулага году наведваў Украіну выдатны пісьменнік і крытык Уладзімер Клеменціс—рэдактар літаратурна-мастацкай часопісі «Маса» у г. Браціславе, якая яднае славацкія камуністычныя літаратурна-мастацкія сі-

лы. У Клеменціс прабываў у СССР месяц і наведваў Ленінград, Маскву, Харкаў і Кіеў. У. Клеменціс склаў з ДВУ умову на выданне зборніка славацкіх новэль на украінскай мове. Ёсць меркаванне выдаць таксама зборнік поэзіі славацкіх поэтаў.

♦ Харкаўскі райком металістых іразам з рэдакцыяй газеты «Комсомолец України» арганізуюць масавы дыспут «Комсамол і моладзь у Украінскай сучаснай літаратуры»—перагляд украінскай сучаснай літаратуры, як яна адбівае жыццё і барацьбу моладзі і комсамолу.

Дыспут мае стаць за генэральны агляд літаратурнага здабытку і адбудзеца ў сакавіку г.г. Вынікі дыспуту будуць надрукаваны асобнаю кніжкаю.

♦ Прэм'ераю Дзяржаўнай Акадэмічнай Опэры гэтага сезону ў Харкаве быў твор А. Вахняніна «Жунала» на 4 дзеі.

♦ У сьнежні г.г. у Кіеве, Харкаве, Адэсе адбылася выстаўка Японскага кіно, арганізаваная ўсеукраінскім Т-вам культуры з закардонам.

Гэтая выстаўка японскага кіно зьяўляецца другім фактам абмену культурнымі дасягненнямі паміж Савецкай Украінай і Японіяй. Адбіваючы пэлыя эпохі жыцця Японіі, яна адыграе вялікую ролю ў справе азнаямлення шырокіх колаў градоўных з Японіяй і ўсходам.

КУЛЬТУРНАЯ ХРОНІКА РСФСР РАПП.

♦ На першым паседжанні прэзідыуму новага траўлення МАПП былі ўстаноўлены асноўныя прынцыпы работы арганізацыі. Уся работа МАПП падзелена на сектары: пізавыя гурткі, гурткі падвышанага тыпу, творчыя аб'яднанні, масавая праца, навукова-методычная праца, кіраўніцтва ўсімі друкаванымі выступленнямі гурткоў, дзіцэцкіх, дрампраца ды інш. Праца кожнага сектару кіруецца тройкаю.

♦ Пры часопісі «Рост» арганізаваўся гурток рабочай крытыкі. Большасць членаў гуртка—рабочыя крытыкі з раённых літгурткоў МАПП. Яны друкуюцца ў часопісі «Рост», даючы водзвывы аб рукапісах, якія сюды паступаюць. Рэцензуюць новыя кнігі.

◆ На пленуме МАПП складзена ўмова з Маскоўскім аддзяленьнем дзяржвыдавецтва па распаўсюджваньне часопісьяў РАППу «Октябрь», «Рост» і «На літпосту» праз членаў МАПП, Мапаўскімі гурткамі і шляхам мобілізацыі заводзкіх грамадзкіх арганізацый.

◆ Асноўныя пісьменьніцкія кадры МАПП бяруць персональнае літаратурнае шэфства над пачынаючымі пісьменьнікамі з гурткаў і акруговых асоцыяцый.

◆ Бюро дзіцячай сэкцыі МАПП адхіліла прапанову ВСП аб стварэньні фэдэрацыі дзіцячых пісьменьнікаў.

Дзіцячая сэкцыя МАПП, у мэтах коардынаваньня працы сэкцыі дзіцячых пісьменьнікаў, палічыла за лепшае стварыць пры фэдэрацыі бюро дзіцячых пісьменьнікаў.

◆ У красавіку месяцы МАППам намечана правесці «Мясячнік дзіцячай кнігі».

◆ Н. Асееў перакладае ў вершаванай форме п'есы Бруно Ясенскага «Слова аб Якубе Шэле». Выйшла яго кніга «Проза поэта» і выходзяць «Избранные стихи».

Д. Ігромаў выдае сатырычную камэдыю «Неувязка». Тэма—чыстка партыі.

◆ Нікулін піша п'есу «Атака», у якой дае наказ рэволюцыйнага руху на Захадзе і фашыстаўскі націск на СССР.

«ПЕРЕВАЛ»

◆ «Перевал» арганізуе пры клубе ФОСІ консультацыю для пачынаючых пісьменьнікаў.

◆ Дэклярацыйны зборнік «Перавала», прысьвечаны пытаньням мастацкай плянформы аб'яднаньня, падрыхтаваны да друку.

◆ Друкуецца 8-ы альманах «Перавала»—«Ровесники».

◆ Складаецца анталёгія перавальскай крытыкі пад агульнай рэдакцыяй А. Варонскага.

М. Т. П.

◆ Маскоўскае таварыства пісьменьнікаў на сваім паседжаньні зацьвердзіла рэдакцыйны плян на бягучы год. Новы рэдакцыйны прадагледжае выключна сучасныя рэволюцыйныя тэмы, соцыялістычнае будаўніцтва ў горадзе і вёсцы. Палова пляну адводзіцца на рысы, маюарнай і комсамольскай літаратуры; акрамя таго ў рэдакцыйны ўключаны тры зборнікі: 1) Пра правы ўхл у мастацкай літаратуры, 2) Пра работу ўдарных брыгад у раёне сучаснай калектывізацыі і на заводзе, 3) Пра значэньне нарысу ў сыстэме літаратуры.

ВЫД—ВА «ФЭДЭРАЦЫЯ»

◆ Рэдакцыйны савет выд-ва «Фэдэрацыя» распрацаваў арыентаваны плян новай сэрыі кніг пад агульнай назвай «Социалистическое строительство». Пісьменьнікі, якія нядаўна зьявіліся з паездак у раёны сучаснай калектывізацыі, бяруць удзел у гэтай сэрыі.

◆ В—ва «Фэдэрацыя» арганізавала выданьне шэрагу зборнікаў для маладых пачынаючых пісьменьнікаў.

КУЛЬТУРНАЯ ХРОНІКА ЗСФСР

◆ У Дзяржаўным Тыфліскім Унівэрсытэце адчыняецца катэдра ўкраінскай мовы. Ініцыятыва адчыленьня належыць профэсарам Шанідзе і Аўхледзіяні.

◆ У Дзяржаўным Тыфліскім тэатры прынята да пастаноўкі ў гэтым сэзоне п'еса І. Мітанкі «Дыктатура». Пераклаў п'есу на грузінскую мову Цагарэлі.

◆ Пролетарскі пісьменьнік К. Канадзе напісаў новую п'есу «Хатыджэ». П'есу ўзялі да рэпэтуару тэатру К. Марджанава.

◆ Лорткінанідзе скончыў новую кнігу з жыцьця калгасаў «Новыя сяляне».

◆ Ал. Мамашвілі выдаў у Дзярж. Выдав. Грузіі новую кніжку поэм «Кніга поэм». У кнігу ўвайшлі новыя поэмы і вершы поэта.

ПАДПІСВАЙЦЕСЯ НА 1930 Г.

НА ШТОМЕСЯЧНУЮ
ЛІТАРАТУРНА-МАСТАЦКУЮ.
ГРАМАДЗКА - ПОЛІТЫЧНУЮ
ЧАСОПІСЬ

„МАЛАДНЯК“

8-мы ГОД ВЫДАННЯ

Орган Беларускай Асоцыяцыі Пролетарскіх Письменьнікаў

ПАТРАБУЙЦЕ

ва ўсіх кнігарнях
Белдзяржвыдавецтва,
у коопэрацыйных кра-
мах Белкоопсаюзу, ва
ўсіх газэтных кіёсках

І ЧЫТАЙЦЕ

„МАЛАДНЯК“

Цана асобнага нумару
40 кап.

„МАЛАДНЯК“ зьяўляецца баявой часопісцю ў барацьбе за пролетарскую літаратуру.

„МАЛАДНЯК“ на сваіх старонках будзе і надалей рашуча праводзіць цьвёрдую пролетарскую лінію ў галіне літаратуры, рашуча змагацца са ўсялякімі хістаньнямі і ўхіламі, са шкоднымі тэндэнцыямі і варожымі праявамі ў літаратуры.

„МАЛАДНЯК“ у 1930 годзе дасьць сваім падпісчыкам лепшыя ўзоры пролетарскай літаратуры (романы, аповесьці, апавяданьні, поэмы, вершы, драматычныя творы).

„МАЛАДНЯК“ у 1930 годзе зьмяшчае шэраг артыкулаў па пытаньнях пролетарскага мастацтва і творчых дасягненьнях беларускай пролетарскай літаратуры, а таксама літаратуры братніх рэспублік.

„МАЛАДНЯК“ будзе даваць аддзел сатыры і гумару (шаржы, пародыі, літаратурныя гумарэскі і фэльетоны).

У „МАЛАДНЯКУ“ будзе давацца багаты аддзел бібліяграфіі і хронікі культурнага жыцьця як БССР, гэтак і іншых рэспублік.

У часопісі бяруць удзел лепшыя сілы пролетарскай літаратуры і марксысцый крытыкі

У 1930 ГОДЗЕ ЁЎ СКЛАД СУПРАЦОЎНІКАЎ УВАХОДЗЯЦЬ:

Александровіч А., Аляхновіч М., Астапонка З., Аршанскі Б., Бандарына З., Барашка І., Баранай С., Бобрык Я., Броўка П., Будзініскі С., Бузук П. проф., Бухаркін У., Бядуля З., Быкавец М. (Харкаў), Бяндэ Л., Вазьны Я., Вансёўскі, Вечар А., Васілевіч Я., Васілеўскі Д., Вішнеўская П., Галавач П., Гародня А., Гарэцкі М., Гаўрук Ю., Губарэвіч К., Гурло А., Гурскі І., Дунец, Друскоўскі. Дыла Я., Ефімаў Н. проф. (Смаленск), Жылу-повіч З. (Ц. Гартны), Замбржыцкі С., Зьволак А., Івашын Я., Ігнатэўскі Ёс. проф., Каваль Я., Канакоцін О., Карац Ул. (Харкаў), Касцяляровіч М., Коваленка Б. (Кіеў), Колаз Я., Кузік І. (Харкаў), Купала Я., Кучар А., Ліманаўскі Я., Ліхадзевіч С., Лынькоў М., Лявонны Ю., Мазуркевіч Я., Маракоў В., Масенка Т. (Харкаў), Мікітэнка І. (Харкаў), Мікуліч Б., Моркаўка А., Мурашка Р., Некрашэвіч А., Нікановіч М., Пёманскі Я., Плаўнік І., Пракунас А. Бр. (Масква), Прыбыткоўскі Ё., Пфляўмбаўм Е., Салагуб А., Селівапаўскі А. (Масква), Скрыган (Відук Я.), Сутырын В. (Масква), Статэўскі В., Спільковіч А., Сякерская Я., Таўбін Ю., Траецкі А., Туміловіч Я., Усёнка П. (Харкаў), Фамін С., Хадыха Ул., Хадкевіч Т., Харык І., Хведаровіч М., Хурсік С., Чарот М., Чарвякоў А., Шуткевіч С., Шчакацін М. ды інш.

Кожная партыйная і комсамольская ячэйка, клубная бібліятэка, чырвоны куток фабрыкі і заводу, вардом, хата-чытальня, школа, літгурток—павінны выпісаць часопісь „МАЛАДНЯК“.

Рэбачы, селянін, настаўнік, студэнт, кожны, хто цікавіцца пытаньнямі літаратуры і мастацтва, выпісвайце і чытайце часопісь „МАЛАДНЯК“.

У 1930 годзе часопісь будзе выходзіць рэгулярна кожны месяц на 10 аркушах.

УМОВЫ ПАДПІСКІ:

на год	на 6 м.	на 3 м.	на 1 м.
3 руб.	1 р. 60 к.	90 кап.	30 кап.

Падпіска прымаецца: ва ўсіх паштовых аддзяленьнях, агенцтвах, ва ўсіх кнігарнях Белдзяржвыдавецтва, усімі аддзяленьнямі „Правда“ і спецыяльнымі ўпаўнаважал. Выд. „Чырвоная Зьмена“.

Падпіску можна пасылаць у Выд-ва „Чырвоная Зьмена“ па адрасу: Менск, Комсамольская, 25, альбо непасрэдна на адрас рэдакцыі: Менск, Савецкая, 68, „Дом пісьменьніка“, рэдакцыі „Маладняк“—тэл. № 877.